98. SZÁM

SZENT ISTVÁN KÖNYVEK

98. SZÁM

HIT TUDOMÁNY LELKIÉLET

NEVELÉS IRODALOM

BÖLCSELET JOG

FÖLDRAJZ TERMÉSZETTUDOMÁNY

TÖRTÉNELEM SOCIÓLOGIA

ÉLETRAJZ UTIRAJZ

DR. MELICHÁR KÁLMÁN

A ZSINATOK

BUDAPEST
SZENT ISTVÁN
TÁRSULAT
KIADÁSA

A ZSINATOK

IRTA

Dr. MELICHÁR KÁLMÁN

SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST, 1932

Nihil obstat.

Dr. Michael Marczell
censor dioecesanus.

Nr. 2502.

Imprimatur.

Strigonii, die 3. Sept. 1931.

Dr. Stephanus Breyer
eppus, vic. gen. ad int.

Kiadja a Szent István-Társulat.
Stephaneum nyomda és könyvkiadó r. t. Budapest.
Nyomdaigazgató: Kohl Ferenc.

A zsinatfogalom meghatározása.

ZSINAT elnevezést a görög synodos és a latin concilium szavak adják vissza, melyek egyaránt összejövetelt, összetalálkozást, gyülekezetet jelentenek. A latin «concieo» igéből származtatott «concilium» elnevezés még arra is mutat, hogy az ilyen gyülekezet előzetes összehívás alapján jön össze, mint ahogy maga a «cieo» törzsszó is szólítást, meghivást, idézést jelent; ebből képződött a bírósági «citatio» elnevezés, mely a magyar nyelvhasználatban is meghonosodott.

A synodus és concilium elnevezéseket Gratian az ő dekretumának I. részében (can. 1. §. 7. D. 15.) a következőképpen magyarázta meg: A görög synodus a latin comitatus és coetus szavaknak felel meg, melyek közül az előbbi kísérő sereget, tehát sokaságot, az utóbbi összejövetelt, illetőleg összeülést jelent. A concilium elnevezést pedig arra a római szokásra vezeti vissza, hogy valahányszor a felmerült ügyeket meg kellett tárgyalni, valamennyien összejöttek, hogy közös egyetértéssel határozzanak; a consilium közös megfontolást jelent, mely mint «quasi considium», azaz tanácskozásra való összeülésnek eredménye jelentkezik. E considium szóban a *d* betűnek *l* betűbe való átmenetéből származott a concilium elnevezés, melyet általában a népgyűlésekre, de különösen a római birodalom tartományi székhelyein (metropolisaiban) tartott tartománygyűlésekre alkalmaztak,[1]

[1] Paul Hinschius († 1898) berlini professzor «Das Kirchenrecht stb.» (Berlin, 1883) III. 325. lap, 3. jegyzete a zsinatokat a római birodalom metropolisaiban tartott concilia provincialia-kra vezeti vissza,

míg a középkori német birodalmi gyűlések« Reichssynoden» elnevezés alatt ismeretesek. Rendszerint azonban a papok gyülekezetére szorították ezt az elnevezést.[2]

A keresztény értelemben használt concilium elnevezéssel legelőször Tertullianus († 220 és 240 között) egyházi írónál találkozunk, aki azt az egész kereszténység képviseletének tekintette: «Repraesentatio totius nominis christiani». S habár a zsinatok elnevezésére a concilium és synodus váltakozva használtatnak is, az előbbi alatt a közzsinatokat és a partikuláris zsinatokat szoktuk érteni, míg a synodus az egyházmegyei, vagy másképp püspöki zsinatok jelzésére szolgál. Ez ma a kanonisták egyhangú véleménye, aminek Josephus Laurentius[3] adott kifejezést s különösen a francia kanonisták ragaszkodtak ahhoz, hogy a synodus elnevezés kizárólag csak az egyházmegyei zsinatokra szorítkozzék.

A keresztény Egyházban kifejlődött zsinati intézmény nem hitelvi, nem dogmatikus kérdés, az Egyház szervezetének nem isteni alapításon nyugvó része, hanem az apostoloknak 52. évi jeruzsálemi összejöveteléig visszavezethető történeti fejlemény, mely az Egyháznak nem is nélkülözhetlenül szükséges része, amint ezt az a történeti tény is igazol, hogy a 869. évi IV. konstantinápolyi s az 1123. évi I. lateráni, majd az 1545—1563. évi tridenti s az 1869. évi vatikáni zsinatok között évszázadok teltek

mely példaszerűséget azonban Rudolf v. Scherer († 1918) gráci, majd bécsi professzor «Handbuch des Kirchenrechtes» (Graz, 1886) munkájában (I. 659. lap, 1. jegyz.) nem tartja beigazoltnak.

[2] Emil Friedberg († 1910) lipcsei professzor «Lehrbuch stb.» (Leipzig, 1909) munkájában (30. lap, 3. jegyz.) utal arra, hogy már az egyiptomi papok is összejöttek ilyen országos és tartományi zsinatokra.

[3] Josephus Laurentius németalföldi tudós jezsuita († 1927), aki annak idejében Franciscus Xav. Wernz jezsuitagenerálisnak volt a római Universitas Gregorianán tanítványa, három kiadást ért «Institutiones Iuris Ecclesiastici» című munkájában, 187. lapon. Freiburg i. B., 1908.

el anélkül, hogy zsinatokat tartottak volna, mely hosszú időközökben a pápai prímátus és a püspöki intézmény teljesen elegendőnek bizonyult az egyházi joghatóság gyakorlására.

A zsinati intézményt a célszerűség érdeke fejlesztette ki azokban a válságos időkben, melyekben a fiatal kereszténységet a pogány, főleg görög bölcselőknek szentírásmagyarázatokból merített tévtanításai veszélyeztették, mely fenyegető veszedelemmel szemben a püspököknek egységes hitvédelemmel kellett küzdeni. Első kezdettől fogva a hitegység biztosítása vezetett arra, hogy az egyházmegyei kormányzat synodalis jellegű legyen oly módon, hogy a püspök minden fontosabb kérdésben az őt körülvevő papságot (presbyteriumot) hallgatta meg. A tévtanok nyomán kifejlődött eretnekségek azután az összes püspököknek egységes hitformulázását tették szükségessé, mely célból a püspökök a hittudása által kiváló tekintély hirében álló, esetleg az illető vidék metropolisában rezideáló püspöktársukat keresték fel, hogy annak irányítása mellett közös megegyezéssel egységesen állapítsák meg a Szentírásra alapított igaz hitnek lényegét és fogalmát, melytől való legcsekélyebb eltérést is tévtannak nyilvánítottak, az azt követő eretnekekkel pedig minden érintkezést megszüntettek.

Több püspöknek közös megállapodással létrejött hitelvi határozatai mindenekelőtt tárgyilagosan fejezték ki a tanító Egyháznak a tévtanokkal szembe állított igazhitű, orthodox felfogását, mely objektivitás azután egyénileg is megnyugtatta a világi híveket, akik a püspöki tanácskozások alapján kijelentett dogmatikus határozatokban nemcsak az egyes püspököknek egyéni nézetét, hanem a püspökök által reprezentált egyházi értelmiségnek, a Szentírással megokolt hitvallását látták megnyilatkozni.

A kódex nem nyujtja a zsinatfogalom meghatározását

s így ezzel a kérdéssel a dokritának kell foglalkozni, mely tudományos fogalommeghatározás aszerint különböző, hogy egyetemes vagy csak részszerű, avagy éppen csak egyházmegyei zsinatról van-e szó, mely utóbbi jóformán csak a neve után zsinat, lényegében azonban a püspöknek csupán tájékoztató közege, mely a külső jogvidékre kötelező határozatokat nem hozhat.

Úgy az egyetemes, mint a részszerű zsinatok a püspökök és egyházi joghatóság szempontjából velük egyenlősített főpapok által képviselt egyházi értelmiségnek törvényesen megalakult ünnepélyes gyülekezetei, az Egyháznak határozathozatalra jogosított intézményes szervei.

E fogalommeghatározás szerint a súlypont a püspöki intézményen és a határozathozatalon nyugszik. Az előbbi tekintet annyira lényeges, hogy a korábbi kanonisták a fogalom meghatározásnál mindenekelőtt a püspökök gyülekezetéről szólnak és csak folytatólagosan tesznek említést arról, hogy a püspökökön kívül, történeti fejlődés folytán a bíbornokok, rend vezérfőnökök és praelati nullius-ok is döntő szavazati joggal biró tagjai a zsinatoknak. Laurentius a 3. jegyzetben hivatkozott művében (188. lapon) még külön ki is emeli, hogy mindenekelőtt a püspökök dolga az egyházi ügyekben határozni s ezért ők a zsinatnak kiváló tagjai, míg mások különböző címeken juthatnak a zsinati tagsághoz, «Episcopi, quorum prae ceteris munus est causas ecclesiasticas decidere, quamvis alii ex variis titulis votum in concilio habere possint.»

A második tekintet pedig a határozathozatalra való jogosultság, melynek hiánya egyszerűen kizárja azt, hogy a csak tanácskozó, de jogszabályt nem alkotó papi gyülekezet zsinati jelleggel birhasson. Ezért nem lehet az egyházmegyei (püspöki) zsinatot a concilium kategóriájába besorozni s nem lehet a kódex 292. kánonjának rend-

szeresített püspöki konferenciákat sem zsinatoknak tekinteni. Az előbbieket azért nem, mert véleményeiknek nyilvánítása, valamint a zsinati vizsgálóknak s az egyházmegyei szentszéki bíráknak, úgyszintén a plébánosoknak adminisztratív úton történő elmozdításának a plébánosok érdekében közreműködő püspöki tanácsosoknak (consultores) egyszerű választása nem törvényhozási ténykedés, a vallás érdekeinek előmozdítását célzó püspöki konferenciák pedig nem alkotnak a külső jogvidékre érvényes törvényeket, hanem csak a közösen követendő elveket állapítják meg, melyek alapján azután a konferenciákon résztvett főpapok saját egyházmegyei törvényeiket kiadják.

Annak megértésére, hogy a püspökökön kívül más főpapok is tagjai a zsinatnak, rá kell mutatni arra, hogy az egyházi joghatóságot nemcsak az apostolok jogutódjai, a pápa és a püspökök gyakorolják, hanem a pápai teljhatalomból (plenitudo potestatis) kifolyólag az egyházi joghatósággal kirendelt (delegált) egyházi gyülekezetek, nevezetesen a zsinatok is. Joghatósággal birnak még: a központi adminisztratív hatóságok, melyeket a kódex «Congregationes», vagyis egyesületeknek nevez s körülbelül az állami kormányzat minisztériumainak felelnek meg, továbbá a legfelsőbb egyházi bíróság «Tribunalia» s végül a «Curia Romana» elnevezés alá foglalt segédhivatalok, «Officia», melyek között a pápai külügyi hivatal, mint közönségesen nevezik, az államtitkári hivatal is szerepel.

A központi hatóságokon kívül a periferiákon rendszeresített pápai segédközegek is birnak a pápától kapott egyházi joghatósággal, mely ha nem is eredeti, de átruházott jogkörben mégis a hivatalukhoz kötött rendes hatalom.

A kódexnek az Egyház alkotmányát tárgyaló II. könyve a legfelsőbb egyházi joghatóságnak tárgyalásá-

nál kiterjeszkedik mindazokra az egyházi közegekre, melyek ennek a legfelsőbb pápai hatalmi körnek részei, ami a VII. címnek összefoglaló megjelölésében kifejezi is, mely így szól: «Titulus VII. De suprema potestate deque iis, qui eiusdem sunt ecclesiastico iure participes».

Abból azonban, hogy a zsinatnak, nevezetesen pedig a közzsinatnak, csak az egyházi joghatósággal biró főpapok lehetnek döntő szavazattal biró tagjai, még nem szabad arra következtetni, hogy mindegyik főpap már e minőségénél fogva a közzsinatnak született tagja, mert a 223. kánon taxatíve sorolja fel azokat a főpapokat, akik a közzsinatra meghivatnak s ezen döntő szavazattal birnak; akik tehát e felsorolásból kimaradtak, nem igényelhetik a zsinati tagsági jogosultságot.

A zsinatok az egyházi hierarchián belől álló egyházi intézményt képeznek, mely csakis a kánonjog által szorosan megvont korlátok között érvényesülhet. A zsinatok úgy időrendileg, mint helyileg is a Szentszéktől függő papi gyülekezetek, melyek csak abban az esetben birnak a külső jogvidékre érvényes határozatok hozatali jogával, ha azok úgy összeállítás, mint tárgyalási mód tekintetében mindenkép megfelelnek a kánonjog követelményeinek, aminek hiányában azok csak álzsinatok (conciliabula), melyek minden törvényerőt nélkülöznek, mert a Krisztus által megigért Szentlélek támogatása az összegyűlt Egyháznak szól (Máté 18, 19), amint ezt a «Sanctum vel Sacrosanctum Concilium» és a «Synodus in Spiritu Sancto legitime congregata» elnevezések is tanusítják.

Közzsinat.

Az egyetemes vagy közzsinat «concilium oecumenicum, generale vel universale» a világ összes püspökeinek és a kódex 222. kánonjában felsorolt többi főpapoknak a pápa vagy az általa kirendelt pápai legátus elnöklete

alatt megalakult ünnepélyes gyülekezete az Egyház meg nem változtatható dogmáinak formulázására és a külső jogvidékre érvényes egyházi törvények alkotására. S ha az első 8, úgynevezett keleti közzsinat területi köre csak a római birodalom határaira szorítkozott is, azokat mégis az egész Egyház képviseletének kell tekinteni, mert abban az időben a civilizált római birodalom képezte a világegyetemet, mint ahogy Lukács evangelista is azt írja (2, 1.), hogy Augusztus császár az egész föld népének összeírását parancsolta meg.

A kereszténység első ezer esztendejében a zsinati törvényalkotás volt a túlnyomó, míg a XI. századtól kezdve a pápai konstituciók képezik az egyházjognak dúsabb forrását.

Részszerű zsinatok.

Míg a közzsinatok az egyetemes egész Egyházat képviselik, addig a részszerű zsinatok «concilia particularia» az Egyház valamely részének, országnak vagy egyházi tartománynak főpapjait gyüjtik össze a pápa legátusának elnöklete alatt szervezett papi gyülekezetekbe abból a célból, hogy az illető egyházi területen szükségessé vált egyházjogi rendezéseket megvitatva az ottani egyházjogi viszonyokat rendezzék. Ez a kizárólagos egyházfegyelmi hatáskör természetesen kizárja azt, hogy a partikuláris zsinatok hitelvi kérdéseknek dogmatikus megfogalmazására is kiterjeszkedhessenek.

A kódex kétféle partikuláris zsinatot különböztet meg, ú. m.:

1. a teljes zsinatot, «concilium plenarium», és
2. a tartományi zsinatot, «concilium provinciale»-t.

Plenáris zsinatok.

Teljes zsinatot, «concilium plenarium»-ot, a Szentszéktől előzetesen kikért engedély alapján több egyháztartománynak — esetleg valamely országnak, a missziósterületeken pedig a nemzetileg összefüggő nagyobb egyházi kapcsolatoknak — főpapjai tarthatnak, anélkül, hogy erre kötelezve is volnának. A 281. kánon ugyanis azt mondja: «Ordinarii plurium provinciarum ecclesiasticarum in Concilium plenarium convenire possunt, petita tamen venia a Romano Pontifice»...

Ezek a «concilia plenaria» elnevezésű zsinatok még nagyobb zsinatok — «concilia maiora» —, területi zsinatok «concilia regionaria» —, sőt még viszonylagos közzsinatok «concilia quasi universalia» néven is említtetnek.

Ilyen plenáris zsinatok voltak a keleti patriarchák elnöklete alatt tartott «concilia patriarchalia», minőt 320-ban az alexandriai patriarcha hívott össze, hogy Arius tévtanai kérdésében állást foglaljon. Ezek a keleti patriarchai zsinatok azonban a XI. századbeli nagy schisma óta a nyugati egyházban nem jöhetnek tekintetbe.

Konstantinápolyban az a gyakorlat honosodott meg, hogy a patriarchai zsinatokra nemcsak a patriarchatushoz tartozó metropoliták és püspökök hivattak meg, de az esetleg Konstantinápolyban (még ha magánügyben is) tartózkodott (*ἐνδημῶντες*) más egyháztartományokhoz tartozó püspökök is bevonattak. Ily «*σύνοδος ἐνδημῶσα*» volt például a 400. évben tartott konstantinápolyi plenáris zsinat, melyen az ephesusi exarchának letételi ügyét tárgyalták.

A nyugati egyházban a prímások által összehívott «concilia primatialia»-k feleltek meg a keleti patriachalis zsinatoknak, melyekből a középkor folyamán az egyes országok területére szorítkozó nemzeti zsinatok fejlődtek.

Az afrikai egyházban 10 nagyobb nemzeti zsinatot

tartottak, úgymint 393-ban Hippóban, 402-ben Milevében, 418-ban Telepdében; Karthagóban 397 óta hét nemzeti zsinatot tartottak.

Spanyolországban az első nemzeti zsinat a 305. évi elvirai zsinat volt, de főleg a VI. és VII. században lettek sűrűbben tartva, melyek közül azután az 516. évi tarragonai, az 517. évi geronai, az 524. évi leridai és valenciai, az 540. évi barcelonai, az 590. évi sevillai, az 592. évi saragossai, az 592. évi bragai, de különösen a számszerint 17 toledói nemzeti zsinatok emelkedtek nagyobb jelentőségre.

Franciaországban a 314. évi nagyobb szabású plenáris zsinaton kívül, melyről a 13. lapon külön emlékezem meg, a 441. évi orangei, a 442. évi vaisoni, az 506. évi agdei, az 511. és 538. évi orleansi, az 581. évi maconi, a 614. évi párisi, a 744. évi soissoni, a 813. évi chaloni a jelentékenyebbek.

A spanyol és galliai nemzeti zsinatok nem sokáig tartották meg kizárólagos egyházi jellegüket, hanem idővel birodalmi gyűlésekké alakultak annak következtében, hogy e nemzeti zsinatok tanácskozásaiba a birodalmi nagyok is bevonattak s melyeken a tanácskozások akkép folytak, hogy mindenekelőtt az egyházi ügyeket tárgyalták, még pedig a világi hívek kizárásával, majd a birodalmat sajátlag érdeklő ügyek kerültek napirendre, melyek azután az egyháziaknak és világiaknak közös tanácskozásával nyertek elintézést.

Ezekből a birodalmi gyűlésekből alakultak ki a középkor kezdetén a vegyes zsinatok, «concilia mixta», melyeket a királyok hívtak össze s azoknak határozatait királyi dekrétummal hirdették ki. Maga a tanácskozás együttes is lehetett, habár rendszerint két kamarára, t. i. a főpapi és főúri kamarára oszlottak, melyeknek mindegyike külön-külön tárgyalta a hozzájuk utalt ügyeket. Ilyen vegyes zsinatokra találunk Angliában,

Franciaországban, Olaszországban, Spanyolországban (a 4—7. toledói zsinat) és Németországban Nagy Károly és utódjai alatt (a 852. évi mainzi zsinat).

Hazánkban szintén több nemzeti zsinatot tartottak. Ilyen volt az 1092. évi pünkösdkor tartott szabolcsi zsinat, melyen úgy Szent László királyunk, mint a főnemesség is megjelent s ezért ezt az országgyűléssel együtt tartott nemzeti zsinatot vegyes zsinatnak, «concilium mixtum» lehet nevezni, amilyenek a német birodalmi «Reichssynoden»-ek voltak. Ez a szabolcsi zsinat annyiban alkotott külön magyar jogot, hogy az általános papi nőtlenségi tilalom mellett átmenetileg elnézte azt, hogy az e tilalom előtt nősült magyar papok még végezték a papi teendőket. Nevezetes volt az 1279. évi budai zsinat, mely a kunok megtérítésével foglalkozott, kik azért tartózkodtak a kereszteléstől, mert féltették vándoréletmódjukat, ruházatukat és hajviseletüket; e zsinat kénytelen volt a kunok szokásaihoz alkalmazkodni. Nagyon érdekes az 1611. évi nagyszombati zsinat, mely a magyarországi nemzeti ünnepeket fixirozta; itt lett Szent László napja június 27-ére, Sarlós-Boldogasszony napja július 2-ára, Urunk Színeváltozása aug. 6-ára, Szent Imre napja november 5-ére és a Szeplőtlen Fogantatás ünnepe december 8-ára megállapítva. Az 1630. évi nemzeti zsinat a trienti közzsinat határozatának kívánt érvényt szerezni, midőn a plébánosoknak az egyházi tudományokban való jártasságát külön vizsga útján rendelte beigazoltatni, míg az 1658. évi nagyszombati zsinat az egyházfegyelem megszilárdítására az egyházmegyei kormányzat súlypontját a püspökök kezébe tette.[4]

[4] Karácsonyi János († 1929): «Magyarország története főbb vonásaiban». Nagyvárad, 1906. 18., 25., 31., 184. és 186. lapokon; és Szilágyi Sándor († 1899): «A magyar nemzet története». Budapest, 1886. VII. 131. lap.

Utolsó nemzeti zsinatunk az 1822. évi pozsonyi zsinat volt, mely egyebek között a Káldi-biblia újabb kiadásával is foglalkozott. E zsinat aktái azonban nem nyertek jóváhagyást s mint történeti emlékek az udvari kancellária levéltárába s innen az Országos Levéltárba kerültek.[5] Az 1848. évre Esztergomba lett egy nemzeti zsinat összehíva, mely azonban a közbejött szabadságharc miatt nem volt megtartható.

Amióta a gallikanizmus hívei a nemzeti zsinatokban keresték a Rómától függetlenebb nemzeti egyházaknak alapjait, Róma sem nagyon rokonszenvezett ez elnevezéssel s ehelyett inkább a plenáris elnevezést használta.

A régi plenáris zsinatok közül kiváló nagyjelentőségüknél fogva különösen kettő érdemel megemlítést, úgymint:

a «plenarium ecclesiae universae concilium»-nak elnevezett 314. évi arlesi és

az eredetileg közzsinatnak tervezett 343. évi sardikai zsinat.

A 314. évi arlesi zsinatot Nagy Konstantin császár kezdeményezésére a donatista vita ügyében tartották meg, melyen a pápa képviselőjének elnöklete alatt galliai, olasz, német, angol és afrikai püspökök vettek részt, úgy hogy azt lehet mondani, hogy e plenáris zsinaton az egész nyugat képviselve volt.[6]

A 343. évi sardikai zsinatot I. Gyula pápa (337—352) az ariánus érzelmű Eusebius konstantinápolyi patriarcha tanainak elvetése érdekében kívánta megtartani, melytől azonban Eusebius hívei nemcsak távolmaradtak, hanem a közeli Philippopolis városban külön álzsinatot (conciliabulum) tartottak, minek következtében a közzsinatnak tervezett sardikai zsinat, jóllehet azon nem-

[5] Századok. 1898. évf. 51.

[6] Hinschiusnak az 1. jegyzetben i. m. (III. 326. lap, 12. jegyz.)

csak nyugati, de sok keleti püspök is megjelent, plenáris zsinattá devalválódott. E plenáris zsinatnak különösen 3., 4. és 5. kánonjai emelkedtek jelentőségre, melyeknek értelmében a tartományi zsinatokon letett püspökök Rómába fellebbezhettek.[7]

Ma már csak kivételesen s még leginkább a missziós területeken tartanak ilyen plenáris zsinatokat. Nagyobb jelentőséggel bírnak az Északamerikai Egyesült-Államokban az 1853., 1866. és 1868. évi baltimorei plenáris zsinatok. A mult század végén a holland Surinam, Jamaika és Curacao püspökei jöttek össze ilyen plenáris zsinatra. Kínában 1924-ben tartották az első nagyobb zsinatot.

Tartományi zsinatok.

A több egyházmegyét magában foglaló egyházi tartománynak, a provincia élén álló főpüspökök, metropoliták már a II. században maguk köré gyüjtötték püspöktársaikat, hogy a keresztény hitnek egységét veszélyeztető tévtanokkal szemben követendő egyöntetű eljárásra közös megállapodásokra jussanak. Ezeknek az első tartományi zsinatoknak persze kerülni kellett a nagy nyilvánosságot, nehogy azok a megindult kereszténységüldözés idejében a pogányok figyelmét magukra vonva az Egyháznak még kegyetlenebb módon való üldözését provokálják.

Az első ilyen tartományi zsinatokat a kisázsiai Phrygiában tartották, melyek az ottani Montanus nevű álpróféta után elnevezett montanizmus ellen irányultak. Ez a szekta a Szentírás helyeinek túlszigorú értelmezésével nemcsak a böjtöket szigorította, de elvetette a másodízben kötött házasságokat, azokban enyhébb

[7] Paul de Chastonay S. J.: «Die Kanones von Sardika». Archiv für Kath. Kirchenrecht. 1904. évf. 4.

házasságtöréseket keresve, és nem engedte meg a halálos bűnbe esett híveknek az egyházközségbe való visszafogadását. Ennél az eretnekségnél jóval nagyobb nyugtalanságot okozott a húsvéti időszámításnak kérdése, melyet végre is a 325. évi niceai közzsinatnak sikerült megoldani.

A következő III. században azután már nemcsak Ázsiában, de Görögországban, sőt Afrikában is rendszeresen kezdtek ilyen zsinatokat tartani, melyeket Tertullián «concilia» néven nevez. «Aguntur praeterea per Graecias illa certis in locis concilia»...

A tartományi zsinatokat eredetileg kétszer kellett évenkint megtartani. Ezt rendelte a 325. évi niceai közzsinat (c. 3. D. XVIII.), midőn imperative kimondotta, hogy azokat egyszer a nagyböjt előtt, másodszor őszkor kell megtartani. «Habeatur semel concilium ante quadragesima ... secundum vero agatur circa tempus autumni.» A valamivel később tartott 341. évi antiochiai tartományi zsinat (c. 4. D. XVIII.) külön a cél megjelölésével, t. i. az erkölcsök és az ellentétek elsimítására évenkint szintén kétszer rendeli e zsinatokat tartani. «Ad morum correctionem et controversarum dissolutionem bis in anno episcopale concilium fiat.» A 451. chalcedoni közzsinatnak erre vonatkozó kánonja (c. 6. D. XVIII.) megütközéssel azzal vezeti be rendelkezését, hogy tudomására jutott az, hogy a püspököknek egyháztartományonkint elrendelt zsinatai egyáltalában nem tartatnak meg, amiért is újból elrendeli e közzsinat, hogy a Szentatyák rendelkezéseihez képest minden egyháztartománynak püspökei évenkint kétszer gyülekeznek zsinatokra. «Pervenit ad nostras aures, quod in provinciis constituta episcoporum concilia minime celebrentur ... Statuit ergo haec sancta synodus, secundum Patrum regulas bis in anno in unum convenire per singulas provincias episcopos»...

E rendelkezések azonban azután sem lettek betartva, úgyhogy a 692. évi trullai plenáris zsinat kénytelen volt megelégedni az évenkint egyszer tartandó tartományi zsinatokkal. E zsinatnak rendelkezéseit a nyugati egyház nem tartotta magára kötelezőnek, azért a 787. évi II. niceai közzsinat (c. 7. D. XVIII.) szintén kijelentette, hogy évenkint legalább egyszer kell tartományi zsinatot tartani.

A tartományi zsinatok azután is elhanyagoltattak, különösen Németországban, hol a hűbéri viszonyok a püspököket mindjobban elvonták az egyházi ügyektől s így ők inkább a birodalmi gyűléseken érvényesítették az egyházi kérdésekre vonatkozó befolyásukat. A pápák hiába követelték a tartományi zsinatoknak évenkint való megtartását, pedig hát ezt az 1215. évi lateráni közzsinat 6. kánonja (c. 25. X. 5. 1.) újból előírta ; a trienti zsinat (Sess. XXIV. c. 2. de ref.) azoknak háromévenkint való tartását követelte, még pedig büntető szankció mellett. A legutóbbi vatikáni zsinaton szintén szóba került a tartományi zsinatok megtartásának kérdése, melynél a zsinati atyák súlyt fektettek arra, hogy azok legalább ötévenkint tényleg meg is tartassanak. Végre is a kódex 283. kánonja azoknak legalább húszévenkint való tartását tette kötelezővé. «In singulis provinciis ecclesiasticis celebretur provinciale Concilium vicesimo saltem quoque anno.»

Egyházmegyei zsinatok.

Míg a közzsinatok, valamint a plenáris és tartományi zsinatok határozathozatalra s így törvényalkotásra jogosított testületek, addig az egyházmegyei vagy másképp püspökmegyei zsinat, «synodus dioecesana», a püspöknek tájékoztatást nyujtó és tanácsot adó közege, melyet az ordinárius, t. i. a püspök és széküresedés esetében a káp-

talani helyettes úgy lelkipásztorkodási, mint egyházfegyelmi kérdésekben meghallgat a végből, hogy az e papi gyülekezetekben elhangzott tapasztalatokat és kívánalmakat a püspöki körlevelekben értékesíthessék.

Az egyházmegyei zsinatoknak ugyanis nem az a célja, hogy egyházi szabályokat alkosson, hanem hogy a meglevő egyházi forrásokból merítsen,[8] vagyis azokon elsősorban szentségi, istentiszteleti, templomépítési kérdések lesznek megbeszélve. De alkalmul szolgálhatnak arra is, hogy a felmerült új eszmékkel szemben az Egyház álláspontját fixirozzák, a viszálykodásokra vezethető kérdésekben megoldási módokat keressenek, melyek főleg a több felekezet és nemzetiséglakta vidékeken birhatnak gyakorlati jelentőséggel. A németországi egyházmegyei zsinatok még a nép szociális helyzetével való foglalkozást is tanácskozásuk körébe vonták s kezdeményezték a parasztegyletek létesítését, pártolták a vidéki szövetkezetek megalakítását, népszerűsíteni igyekeztek a nép anyagi érdekeit szolgáló betegség, munkaképtelenség, tűz- és jégkár elleni biztosításokat. Mindmegannyi hálás szociális kérdés, melyekkel érdemes a lelkipásztoroknak foglalkozni.

Első kezdetben egészen a püspök belátásától függött, hogy kell-e ilyen egyházmegyei zsinatokat tartani, de már az 1215. évi IV. lateráni közzsinat kötelezővé tette azt, hogy amennyiben nem volna szokásos azokat évenként kétszer tartani, legalább évenkint egyszer tartassanak. «Adminus semel in anno, ubi non est consuetudo bis annuatim celebrare.» A trienti zsinat azoknak szintén évenkint való tartását rendelte el. «Synodi quoque dioecesanae quotannis celebrentur.» (Sess. XXIV. c. 2. de ref.) Csakhogy azok annyira elhanyagoltattak, hogy egyes egyházmegyékben századok is elmultak ilyen

[8] Stimmen aus Maria-Laach. 1908. évf. LXXIV. 351.

zsinatok tartása nélkül. Mantua például 200 évi szünetelés után csak 1888. évben tartott egyházmegyei zsinatot, amikor a későbbi X. Pius pápa volt ott a püspök.[9] Hazánkban a XI—XV. századokban csaknem minden évben — rendszerint az egyházmegye védőszentjének ünnepén — tartottak egyházmegyei zsinatokat,[10] melyeknek megtartását az 1559. évi XLI. törvénycikkünk is megkövetelte; azonban nálunk sem nagyon buzgólkodtak azoknak megtartásán s így Péterffy zsinatgyüjteménye (I. 245.) külön megemlékezik arról, hogy az utolsó nyitraegyházmegyei zsinatot Sánkfalvay Antal hívta össze 1494-ben.[11]

Franciaországban az 1905. évi elválasztási törvény óta tartanak gyakori egyházmegyei zsinatokat, melyeken a vallásos érzület ápolásán s az Egyház befolyásának érvényesítésén fáradoznak; a katekizmus intenzív tanításán kívül a katholikus sajtó pártolásáról, vallásos előadásoknak (vetített képekkel való) tartásáról, katholikus olvasószobák létesítéséről, gazdasági egyletek és szövetkezetek szervezéséről, munkáslakások és kertek elnyerhetéséről tanakodnak.[12]

Az új kódex az egyházmegyei zsinatoknak legalább tízévenkint való megtartását rendelte el. A 356. kánon e rendelkezése: «§. 1. In singulis dioecesibus celebrenda est decimo saltem quoque anno dioecesana Synodus»... az esztergomi érseki tartományi kodifikáló bizottság javaslatára vezethető vissza.

[9] Stimmen aus Maria-Laach. 1908. évf. LXXIV. 348.

[10] Karácsonyi János: Magyar egyháztörténete. Nagyvárad, 1906. 79 és 111.

[11] Cserenyei István: «Nyitra püspökei a XVI. században». Religio, 1910. 277.

[12] Karl Rothenbücher: Die Trennung von Staat und Kirche. München, 1908. 348. és 353. lap.

Püspökmegyei értekezletek.

A korábbi püspökmegyei zsinatok helyébe a németországi püspökök az úgynevezett «Diözesankonferenzen»-eket, vagyis püspökmegyei értekezleteket léptették, melyeket a püspökök az esperesekkel tartottak, hogy azokon az esperesi konferenciák tárgyalási anyagát újból megbeszéljék. Igy a paderborni püspök 1911 óta hívott össze ilyen «Diözesankonferenzen»-eket, melyeken főleg az Egyház szociális és karitatív tevékenysége képezte megbeszélés tárgyát. A pápa 1915 okt. 15-én kelt «Plane videmus» kezdetű levelében (A. A. S. VII. 475) külön elismerését fejezte ki a boroszlói (Breslau) hercegpüspöknek azért, hogy megyebeli öregebb papságát ilyen konventekre gyüjtötte össze.

A Diözesankonferenz-intézménnycl lényegében azonos az osnabrücki püspök által még 1900-ban összehívott s azóta is többször megtartott «Dechantenkonferenz» nevű püspökmegyei értekezlet. A kettő közötti különbség inkább a külső elnevezésben jelentkezik, amennyiben a Dechantenkonferenz az azokon résztvevő esperesek (Dechanten und Erzpiester) után van elnevezve, míg a Diözesankonferenz területi elnevezés, mely közelebb áll a püspökmegyei zsinat intézményéhez.[13]

A kódex nem emlékezik meg azokról s így azok nem képezik a közönséges egyházjognak állandó berendezését.

Püspöki konferenciák.

Mióta a tartományi zsinatok ritkábban tartatnak, szokásba jött, hogy az egyháztartományoknak püspökei metropolitájuknak elnöklete alatt összejönnek a végből, hogy a felmerült egyházi kérdésekben követendő egy-

[13] Archiv für Kath. Kirchenrecht. 1915. évf. 690. és 1916. évf. 314.

öntetü eljárás elveit megbeszélve közös elhatározásra jussanak.

A legrégibb ilyen püspöki konferenciát Svájc püspökei tartották 1863-ban s ennek 50 éves évfordulója alkalmából a pápa 1913. évi aug. 16-án kelt levelében külön elismerését nyilvánította. (A. A. S. V. 427.)

Ezeket a püspöki konferenciákat szeretik a tartományi zsinatok pótlékául (szurrogátumául) tekinteni, amire némi tápot látszik nyujtani, hogy az azokról rendelkező 292. kánon is a «De conciliis plenariis et provincilibus» fejezetben emlékezik meg. Ezzel szemben rá kell mutatni arra, hogy a 283. kánon a tartományi zsinatoknak legalább húszévenkint való megtartását rendeli, melyet ennélfogva püspöki konferenciákkal pótolni nem is lehet.

Amikor a kódex a partikuláris jogban kifejlődött püspöki konferenciákat immár a közönséges egyházjog állandó intézményévé emelte, egyúttal annak feladatát is megszabta, úgy hogy az nem a tartományi zsinat helyett, hanem inkább a tartományi zsinat mellett van hivatva arról gondoskodni, hogy a vallás érdekeit miképpen kell az egyházmegyékben előmozdítani és hogy minő ügyeket kell a következő tartományi zsinat tárgyalásaira előkészíteni. «... Metropolita ... curet ut Ordinarii locorum ... conveniant, ut, collatis consiliis, videant quaenam in dioecesibus agenda sint ut bonum religionis promoveatur, eaque praeparent de quibus in futuro Concilio provinciali erit agendum.»

A zsinatok történeti kezdete.

A kereszténység második századában megindult zsinati fejlődésének első nyomát a katholikus kanonisták az apostoloknak 52. évi jeruzsálemi gyülekezetében látják. Nevezetesen Scherer az 1. jegyzetben i. m. (I. 659.) utal arra, hogy ez az apostoli gyülekezet mutatta meg

az utat, amelyen a főpásztoroknak haladni kell, hogy a felmerülő vitás kérdésekben, közös megállapodásokkal, egyetértő határozatokkal döntsenek.

Claude Fleury apát († 1723), XV. Lajos francia király gyóntatója, az egyháztörténetet a XV. századig tárgyaló nagy húszkötetes munkájában határozottan kijelenti, hogy az apostolok 52. évi jeruzsálemi összejövetele volt az Egyházban tartott első zsinat s hogy az Egyház e példa után indult, mikor úgy a hitre, mint az Egyház külső fegyelmére vonatkozó kérdéseket közzsinatilag oldotta meg.[14]

A protestáns kanonisták azonban kétkedve fogadják a zsinatoknak ezt a történeti levezetését. Igy Hinschius, midőn az 1. jegyzetben i. m. (III. 325. lap, 3. jegyz.) fölemlíti azt, hogy a zsinatokat az apostolok gyülekezetére szeretik visszavezetni, a maga részéről hozzáteszi, hogy ezt a kapcsolatot nem tartja történetileg bebizonyíthatónak, sőt inkább kétségtelennek látja azt, hogy maga a dolog természete vezetett a zsinati intézmény kifejlődésére s valószinűleg a római provinciák székhelyein tartott politikai (tartomány) gyűlések szolgálhattak mintául.

Emil Friedberg a 2. jegyzetben i. m. (29. és 30. lapján) szintén a római «concilium provinciale» mintájára utal, mely megmutatta azt az utat, melyen haladva meg lehetett oldani a felmerült nehézségeket.

Addig amíg a kereszténység nemcsak a pogányok támadásaival, de az állami hatalomnak hivatalos üldözéseivel is volt kénytelen megküzdeni, a püspököknek

[14] Claude Fleury, Abbé du Loc-Dieu, confesseur du roi, 1723-ban Bruxellesben megjelent «Histoire-ecclesiastique» I. kötetének 56. lapján írja : «. . . c'est le premier concile, qui s'est tenu dans l'église», majd az 58. lapon így folytatja : «Les apôtres dans ce premier concile ont donné l'exemple, que l'église a suivi dans les conciles generaux, pour terminer les questions de foi et de disciplines».

tanácskozó összejövetelei sem történhettek oly nyilvánossággal, mint a 313. évi milanói ediktumban biztosított vallásszabadság kora óta, mely nemcsak további szervezési lehetőséget nyujtott az Egyháznak, de innentől a császároknak védnöki pártfogása mellett nyiltan léphetett fel a vallásháborgatók ellen. Az említett ediktum előtt nem is gondolhatott az Egyház egy nagyobb szabású zsinat megtartására s már a következő 314. évben maga a császár kezdeményezte az arlesi zsinatot, tíz év mulva pedig a római birodalom összes püspökeit meghívta a 325. évben a kisázsiai Bythiniában fekvő Nicea városába tartott első közzsinatra, ahová őket a birodalom postakocsijain utaztatta, a császári palota termeiben szállásoltatta el, a zsinaton megjelent püspököket a legnagyobb deferenciával fogadta, a hitvallóknak kiégetett szemhelyeit csókolgatta, magát a közzsinatot pedig császári pompával nyitotta meg. Külsőleg tehát az Egyház diadalmaskodott a római birodalomban, tagadhatatlan azonban az a nagy politikai befolyás, melyet a császár az Egyháznak külső irányítására gyakorolt.[15]

A zsinatok összehívása.

A közzsinatoknak a pápa által való összehívásának joga már régóta eldöntött kánonjogi kérdés, mely felett ma vitatkozni sem lehet többé.

Első kezdetben azonban a római császárok, mint az Egyháznak világi védnökei hívták azokat össze, aminek okát abban a körülményben kell keresni, hogy a hatalmas uralkodóknak az Egyház érdekében kiadott meghívásának mindenki megnyugvással sietett megfelelni, mert bíztak abban, hogy a császári hatalom képes lesz

[15] Eduard Schwartz: «Kaiser Konstantin und die christliche Kirche. Freiburg i. B., 1913, a 135. lapon.

a zsinatok külső szabadságát megvédeni s a zsinat tagjait minden rosszindulatú támadás ellen megoltalmazni.

Csak Felix Wiercinski jezsuitaatyának egyik értekezésében[16] olvastam, hogy a római császárok csupán az első hét közzsinatot hívták volna össze. Különben a kanonisták egyhangulag megállapították, hogy az első nyolc—úgynevezett keleti — közzsinatot kivétel nélkül a római császárok hívták össze, kiknek birodalma az akkori értelemben vett világegyetemet jelentette.

Ezt a történeti tényt Georg Phillips († 1872) müncheni, majd innsbrucki, végül bécsi kánonjogi professzor nagyszabású «Kirchenrecht» című munkájában (II. 239.), majd Karl Josef von Hefele rottenburgi püspök († 1893) nagybecsű egyháztörténeti főmunkájában (Konziliengeschichte. I. 8.) azzal a megjegyzéssel ismerik el, hogy a közzsinatoknak a császárok részéről történt összehívása a pápák tudtával és hozzájárulásával történt.

Scherer az 1. jegyzetben hivatkozott munkájában (I. 661.) még külön kifejti, hogy a pápáknak a közzsinatok összehívásához való hozzájárulását legalább az V. századtól kezdve szükségesnek tartották, aminek igazolására utal arra, hogy a pápai legátus a 451. évi chalcedoni közzsinaton szemrehányást tett a minden jogot lábbal tipró Dioskorus alexandriai patriarchának, hogy a 449. évi, közzsinatnak tervezett és hallatlan erőszakoskodásai miatt rablózsinatnak elnevezett chalcedoni zsinatot, minden pápai felhatalmazás nélkül merészkedett összehívni.

Friedrich H. Vering prágai professzor († 1896) Simor János hercegprímásunknak ajánlott egyházjogában (611. lapon), melynek második kiadása 1881-ben jelent meg Freiburgban, azt mondja, hogy a pápáknak a keleti

[16] «Ausblick auf die russische Dogmatik» című értekezésében, mely a «Stimmen der Zeit» szakfolyóiratnak 1918. évfolyamában (XCV. 16. s köv. lapokon) volt közzétéve.

közzsinatok összehívásához való utólagos hozzájárulása mindegyiknél kimutatható.

Josephus Laurentius pedig a 3. jegyzetben hivatkozott munkájában (188. és 189. lapon) ama véleményének adott kifejezést, hogy habár a római császárok a zsinatok összehívását uralkodói hatalmuknál fogva közvetítették is, de azért e tények dacára sem lehet a pápák közzsinat összehívási jogát kétségbe vonni.

A keleti egyháznak nemcsak a multban, de ma is az a felfogása, hogy a közzsinatok nem tartoznak az Egyháznak rendes intézményei közé, hanem a történetnek rendkívüli eseményei, melyek mint ilyenek nemcsak az Egyházra, de az államra is jelentőséggel bírnak, minélfogva ezeknek a közérdekű egyetemes zsinatoknak összehívása nem kizárólag az Egyház ügye, hanem azoknál az állam is érdekelve van. Annak eldöntését, hogy vajjon van-e közzsinatra szükség, a keleti egyház a püspökök dolgának tekinti, de annak összehívását s az egybegyűlt zsinaton a külső rend fenntartását az államhatalomnak engedi át, mely azután a zsinat határozatainak államtörvényileg való publikálásáról és érvénybeléptetéséről is gondoskodik.[17]

S ha a keleti egyháznak ezt a felfogását a keletrómai birodalom fennállása idejében még meg is lehet érteni, de ma a zsinatoknak a császárok által összehívása egységes uralkodó hiányában megoldhatlan probléma marad s a keleti egyházszakadás óta nem is találunk többé keleti közzsinatokat.

Egészen más a katholikus egyház felfogása, mely nemcsak a tartományi, de a közzsinatokat is az Egyház intézményes szervének tekinti, a pápát pedig nemcsak tiszteletbeli főnöknek, de az Egyház teljhatalommal biró

[17] Nikodemus Milas zárai püspök († 1915) egyházjogát Alexander Ritter von Pessic fordította német nyelvre ily címen: «Das Kirchenrecht der morgenländischen Kirche». Mostar, 1905.

látható fejének ismeri el, kinek a zsinatra meghívott püspökök engedelmeskedni tartoznak, amire őket még a kinevezésük alkalmával leteendő engedelmességi eskü külön is kötelezi, mellyel fogadják, hogy a zsinaton, ha arra meghivatnak, meg fognak jelenni, hacsak valamely kánoni jog nem akadályozná őket. Ez az eskürészlet így szól: «Vocatus ad synodum veniam, nisi praepeditus fuero canonica praepeditione».

A IX. század közepén készült álizidori gyüjteményben már bennfoglaltatik az a tételes rendelkezés, mely a közzsinatoknak előzetes pápai engedély nélkül való tartását eltiltotta. IX. Leó (1049—1054) egyik afrikai püspökhöz intézett levelében külön kijelentette, hogy pápai elhatározás nélkül nem szabad közzsinatot tartani. «Non debere praeter sententiam Romani pontificis universale concilium celebrare.»

Magister Gratianus, a XII. században készült dekrétumgyüjteményében két helyen is foglalkozik a közzsinatok összehívásának kérdésével s míg az I. rész 17. distinkciójában kijelenti, hogy a püspökökből álló zsinatot a Szentszék tekintélye nélkül nem is szabad megtartani, addig a II. rész 3-ik esetének (causa) IX. kérdésében (quaestio), 9. kánon alatt ezt meg is okolja azzal, hogy már I. Gyula (341—352) a keleti püspökökhöz intézett levelében kifejtette, hogy mikép Péter apostol is az első volt az apostolok között, úgy a római püspök is az első többi püspöktársai között.

Mikor azután Hohenstaufen I. Frigyes német császár (1152—1190) Viktor Oktavián ellenpápa érdekében 1159-ben Páviába hívott össze zsinatot, melyen alig 50 német és lombard püspök jelent meg, a kánonjogi irodalomban közismert Robertus Bandinelli mint III. Sándor pápa (1159—1181) erélyesen tiltakozott e császári összehívás ellen, mert ez a jog a császár hatáskörén kívül esik; de kifogásolta azt is, hogy a császári meghívó

még a pápát is meghívta erre a zsinatra, mintha a császár a pápa felett hatalommal bírna: «... et nos ad praesentiam suam, sicut homo super nos potestatem habens, praecepit convenire».

A pápának kizárólagos zsinatösszehívási joga azóta sem lett kétségbe vonva, de azért X. Leó (1513—1521) szükségesnek tartotta az V. lateráni közzsinat 1516. évi december 19-én tartott ülésén (Pastor aeternus konstilució 6. §) kijelenteni, hogy egyedül a római pápát illeti meg a zsinatoknak összehívási, áthelyezési és felosztalási joga, mint akinek tekintélye a zsinatok felett áll: «... solum Romanum Pontificem ... tamquam auctoritatem super omnia concilia habentem tam conciliorum indicendorum, transferendorum ac dissolvendorum plenum ius et potestatem habere».

A kódex 222. kánonja is ebből a konstitucióból merítette azt a kijelentést, hogy nem lehet közzsinat az olyan papi gyülekezet, melyet nem a pápa hívott össze.[18]

A katholikus egyháznak ezt a tanítását még azok az elméleti tudósok sem vonják kétségbe, akik a pápai primátusnak lényeges és járulékos jogai között szeretnek különbséget tenni akkép, hogy a «iura essentialia, primigenia, divina, necessaria» közé azokat sorozzák, melyek az Egyház egységének fenntartásához szükségesek, mint — mondják — «tendunt ad unitatis Ecclesiae conservationem», míg a «iura adventitia, accessoria secundaria» azok, melyeket a primátus ama szokás folytán gyakorol, hogy a megyéspüspökök egyes fontosabb ügyekben pápai jóváhagyást kértek.

Csak egy esetben fordult elő, hogy a közzsinatot nem a pápa hívta össze, de ez az Egyház kényszerhelyzetében történt, mikor az 1378 óta tartott nyugati egyház-

[18] A 222. kánon: «§. 1. Dari nequit Oecumenicum Concilium quod a Romano Pontifice non fuerit convocatum.

szakadásnak megszüntetésére az ellenpápák bíbornokai közös megegyezés alapján 1409-ben Pisába hívtak össze közzsinatot. Hanem hát ez a pisai zsinat nem nyert közzsinati elismerést, úgy hogy az a közzsinatok számát nem is emelte.

A plenáris zsinatok megtartásához a 281. kánon mindenek előtt előzetes pápai engedélyt kíván, melynek megadása esetében következik egy külön pápai legátus kirendelése, aki a plenáris zsinatot összehívja s azon elnököl.[19] Magyarország hercegprímása azonban a részére adott pápai kiváltság alapján[20] — persze szintén a Szentszéktől kikérendő előzetes engedéllyel — maga hívja össze a nemzeti zsinatokat s azokon ő maga elnököl.

A tartományi zsinatoknak megtartása nemcsak a metropolita tetszésétől függő jogosítvány, hanem az Egyház kormányzatának érdekében előírt kötelesség is, amiért a 283. kánon arra az esetre is gondoskodik azoknak a meghatározott húszévi időközökben való megtartásáról, ha a metropolitai szék üresedés alatt állana vagy pedig az érsek annak összehívásában akadályozva volna, amikor az összehívási jogot a püspöki hivatalnak elnyerése szerint legidősebb püspök tartozik gyako-

[19] A 281. kánon: «Ordinarii plurium provinciarum ecclesiasticarum in Concilium plenarium convenire possunt, petita tamen venia a Romano Pontifice, qui suum Legatum designat ad Concilium convocandum eique praesidendum».

[20] A primási szék kiváltságait Pázmány Péternek 1635. évi emlékirata ismerteti. Miután az új kódex 4. kánonja jogfenntartó (konzervatorius) kánon, azért a vissza nem vont privilégiumok érvényben maradtak s így ez alapon a magyar nemzeti zsinatok összehívásának s az azon való elnöklés joga továbbra is megilleti Magyarország hercegprímását. II. József császár annak a felfogásának adott kifejezést, hogy a nemzeti zsinatok tartásakor királyi engedély szükséges, mely felfogás a Rudnay Sándor prímás által 1822-ben összehívott nemzeti zsinatnál érvényesült is. Az Egyház szabadságának ez a megszorítása azonban csak formai, amennyiben apostoli királyaink hitbuzgósága úgy sem tagadná meg az engedélyt.

rolni.[21] Ez az eset állhat fenn akkor is, ha az érsek még nem lett volna a metropolitai joghatóságot jelképező érseki palásttal (pallium) felruházva.

Az egyházmegyei zsinatot a megyéspüspök, de nem a püspöki helytartó is hívja össze, hacsak ez utóbbit az ő püspöke erre külön fel nem hatalmazná. A püspöki szék üresedésekor pedig nem is tarthatók egyházmegyei zsinatok, mert azoknak összehívására a káptalani helyettes nincs jogosítva.[22]

A zsinatok összehívásának időpontja.

A közzsinatok összehívásának időpontjára nézve nincs kötelező jogszabály s még a gyakorlat sem fejlesztett ki oly szokást, mely annak megtartására irányadó lehetne.

A közzsinatok összehívásának kizárólagos joga a pápát illeti meg, aki azt akkor, amikor szükségesnek tartja s oda, ahová azt a viszonyok szerint célszerűnek véli, hívja össze.

Csak az 1414—1418. években tartott konstanci közzsinat próbálkozott a pápa hatalmi körét korlátozni, midőn az 1417. évi december 1-én tartott 39. ülésén a közzsinatoknak, mint egyházi parlamentnek periodicitását határozta el, azt rendelvén, hogy a konstanci zsinatnak befejezése után öt évre s ennek befejezését követő hétévre és végül minden közzsinat befejezése után tízévenkint tartassék közzsinat. E határozat első kezdetben figyelembe is vétetett s a konstanci zsinat befejezése után a legközelebbi közzsinat 1423. évre Páviába hiva-

[21] A 284. kánon: «Metropolita, eoque legitime impedito vel sede archiepiscopali vacante, Suffraganeus antiquior promotione ad ecclesiam suffraganeam ... Concilium convocat eique praeest».

[22] A 357. kánon: «§. 1. Synodum dioecesanam convocat eique praeest Episcopus, non autem Vicarius Generalis sine mandato speciali nec Vicarius Capitularis».

tott össze, melyet innen csakhamar Sienába kellett áttenni, mert a Páviában dühöngött pestis miatt azon kevés főpap jelent meg. Hanem hát Sienába se nagyon siettek a főpapok s ezért a zsinatot megnyitó pápai legátus a jelenvolt főpapokkal egyetértőleg a zsinatot azzal a határozattal zárta be, hogy a legközelebbi közzsinat hét év mulva, 1431-ben Baselben fog megtartatni. V. Márton pápa, ámbár elégedetlen volt a pápai hatalom korlátozásával, hanem engedve a politikai kényszerűségnek, de másrészt a huszita eretnekség hajthatatlansága miatt is tényleg összehívta a közzsinatot, de mielőtt megnyithatta volna, 1431. évi február 20-án meghalt. Utódja, IV. Jenő (1431—1447), természetesen szintén nem rokonszenvezett a közzsinatok e periodicitásával, dehát a schisma megszüntetése után megválasztott pápáknak a közzsinathoz való viszonya nagyon kényes lett, mert ha nyiltan elvetették volna a konstanzi közzsinat reformdekrétumait, akkor elvetették volna magát azt a közzsinatot, melynek jogszerűségére kellett alapítaniok saját megválasztásuknak törvényszerűségét, ha pedig megerősítették volna a reformzsinatoknak összes végzéseit, akkor a pápai jogkör megrontójának tekintették volna őket. Ezekkel a nehézségekkel kellett a bölcs V. Mártonnak (1417—1431) s a kitartó IV. Jenőnek (1431—1447) megküzdenie. Ez utóbbi pápa már 1431 december 18-án feloszlatta a baseli zsinatot, e rendelkezését azonban két év mulva, 1433 december 15-én kénytelen volt visszavonni; de végre is, mikor a viszálykodásokat így sem lehetett megszüntetni, ezt a baseli zsinatot 1437 szeptember 18-án Ferrarába helyezte át, melynek 1439 szeptember 4-én tartott ülésén semmisnek jelentette ki a baseli zsinatnak a pápai hatalmat korlátozó határozatait.

A plenáris zsinatok megtartásának időpontjára nézve sincs kánonjogi határidő.

A tartományi és egyházmegyei zsinatok időszakonkint való megtartása azonban kötelező lévén, azokra a kódex határidőt szabott; az előbbiekre azt kívánja, hogy azok legalább húszévenkint, az utóbbiakra pedig, hogy legalább tízévenkint tartassanak. Az ezekről szóló 283. és 356. kánonokról a tartományi s illetőleg az egyházmegyei zsinatokról szóló szakaszokban emlékeztem meg.

Elnöklés. Ügyrend. Berekesztés.

A zsinatok összehívási jogával kapcsolatos az elnöklés kérdése, melynek a keleten tartott közzsinatoknál való megvilágítása érdekében kívánatosnak mutatkozik

1. a külső vonatkozású, vagyis az ügyrendi elnöklést, és
2. a belső vonatkozású, vagyis a tárgyalási elnöklést

külön választva ismertetni.

Ami az ügyrendi elnöklést illeti, úgy kétségtelen, hogy ezt tényleg a császárok kezelték, már amennyiben személyesen voltak jelen — mint Nagy Konstantin a 325. évi niceain, Marcián a 451. chalcedonin, Konstantinus Poganatus a 680. évi III. konstantinápolyin, Iréne özvegy császárné fiával együtt a 787. évi II. niceain, Bazilius császár és fiai a 869. évi IV. konstantinápolyin — különben pedig a közzsinatokra kirendelt magas állású kormánybiztosok — «archontes, iudices, principes» — kezében nyugodott a külső vezetés.

A császároknak ezt az ügyrendi elnöklését Nagy Konstantin ez ismeretes kijelentésére vezetik vissza, hogy «Én is püspök vagyok! Ti az Egyház belügyeinek vagytok püspökei, Én azonban Istentől az Egyház külső ügyeinek püspökévé rendeltettem». A 451. évi chalcedoni zsinat Leó pápához (440—461) intézett jelentésében szintén kiemeli azt, hogy e zsinaton a jó rend érdekében a hívő császár elnökölt, hogy minden a legjobb rendben menjen.

Ez a külső rend mindenekelőtt azt tette kívánatossá,

hogy a zsinati atyák minden külső zavargástól menten, teljes személyi biztonságban tárgyalhassák a kedélyeket izgató vallási vitakérdéseket. Így II. Theodosius császár a 431. évi ephesusi közzsinatra küldött kormánybiztosainak külön lelkére kötötte, hogy ne tűrjék azt, hogy a világi hívek és szerzetesek felesleges számmal siessenek a zsinat helyére, hanem azokat visszatartva őrködjenek úgy a város nyugalma, mint a zsinat biztonsága felett. További utasításuk pedig úgy szólt, hogy a véleménykülönbségek következtében kifejlődött heves vitákat ne engedjék elfajulni, hanem gondoskodjanak arról, hogy véleményét mindenki szabadon és nyiltan fejthesse ki.

Ez az utóbbi ténykedés azután tényleg ügyrendi közreműködés volt, de ez is csak abban merült ki, hogy a tárgyaláshoz hozzászólni kívánó zsinati tagoknak megadták a szólásjogot, ügyeltek a tárgyalási rend formai betartására, ellenőrizték a szavazások foganatosítását, nyilvántartották a zsinatokról eltávozott püspököket.

A közzsinatok külső irányításához számították a zsinatok elnapolását, áthelyezését és berekesztését is, miket a császárok a zsinatok összehívási joga révén vontak saját hatáskörükbe.

De már a tárgyalási elnöklés, vagyis a vitáknak érdemleges irányítása, a tárgyalások kimerítésének megállapítása, a határozatok meghozatala természetesen az Egyház kezében maradt már csak abból az egyszerű okból, mert erre a hitelvi kérdésekben és az Egyház belső autonóm ügyeiben járatlan laikusok különben sem lettek volna képesek. Ennek a felfogásnak adott kifejezést II. Theodosius császár abban a leiratában, melyben a 341. évi ephesusi zsinatra egybegyűlt püspökökkel tudatta, hogy Candidian Rómest küldötte ki kormánybiztosául, «aki azonban a dogmatikus kérdések tárgyalásánál nem fog részt venni, mert nem lehet megengedni

azt, hogy aki nincs fölvéve a püspöki katalógusba, az egyházi ügyek tárgyalásába avatkozhassék».

Különben azt a tényt, hogy a császárok és kormánybiztosaik az érdemleges tárgyalásokba nem folytak be, okiratszerűen bizonyítják a zsinati akták hivatalos aláírásai, melyek a következő sorrendben és kijelentésekkel foglalnak helyet:

Az első aláírás a zsinat elnökének maradt fenntartva, aki ezt elnöki minsőégének kiemelésével tette meg, mikor névaláírásához hozzátette «... huic sanctae et universali synodo praesidens».

A következő aláírások a patriarchák neveit tüntették fel, ezzel a hozzátétellel: «Sanctam hanc et universalem synodum suscipiens, et omnibus quae ab ea iudicata et scripta sunt concordans, et definiens subscripti».

A többi püspök már csak ezzel a hozzátétellel írta alá nevét: «Suscipiens synodum definiens subscripsi», vagyis hogy a zsinaton döntő szavazattal vett részt.

A császárok is aláírták ugyan a zsinati aktákat, de nem mint a zsinatnak tagjai, hanem mint annak védnökei s inkább azért, hogy császári aláírásaikkal a zsinat határozatainak nagyobb súlyt adjanak, ami abból az aláírási záradékból is kitűnik, mely szerint a zsinati határozatokat elolvasták s azokkal egyetértenek: «Legimus et consensimus». Még az aláírási sorrend is dokumentálta azt, hogy a császárok nem tekintették magukat zsinati tagoknak s ezért a császári aláírások a püspökök aláírásai után következtek. Amikor pedig a 869. évi IV. konstantinápolyi zsinaton maguk a pápai legátusok mint a zsinatnak elnökei, kérték Bazilius császárt, hogy a zsinaton szintén jelen volt fiaival együtt elsőknek írják alá a zsinati aktákat, a császár erre semmiféle hajlandóságot nem mutatott és hosszas rábeszélés után csak arra engedte magát rábirni, hogy ugyan a püspökök előtt, de csak a pápai legátusok és a patriarchák után írta alá a zsinati aktákat.

Midőn erről II. Hadrián pápa (867—872) értesült, a császárt hozzáintézett levelében külön meg is dícsérte azért, hogy nem mint bíró, «iudex», hanem csak mint tanu és védnök, «conscius et obsecundator», vett részt a zsinaton.

A zsinatok felett való állami gyámkodás különben már ezen a 869. évi konstantinápolyi zsinaton merő formasággá vált s a császári kormánybiztosok már csak arra szorítkoztak, hogy a pápa legátusainak megbízóleveleibe csak betekintést kívántak, különben pedig a zsinat egyházi elnökeinek engedték át a vezetést.

A pápai tekintély emelkedésével természetesen gyöngült a világi hatalom gyámkodása s az Egyház nagykorúságával elesett a kettős elnöklés szüksége, de létjogosultsága is. Innentől kezdve a pápák minden világi befolyástól menten maguk hívták össze a közzsinatokat, azokon ők maguk személyesen vagy legátusaik útján elnököltek s rekesztették be az üléseket. S míg a 325. évi I. niceai zsinatot Nagy Konstantin császár ünnepélyes beszéde nyitotta meg, addig a 1123. évi I. lateráni zsinattól kezdve a pápák megnyitó ünnepi szónoklatai vezették be a zsinatokat, mely beszédek közül II. Incének 1139. évi, III. Incének 1215. évi, IV. Incének 1245. évi és X. Gergelynek 1274. évi ünnepi megnyitóbeszédei maradtak az utókorra.[24]

A közzsinatokon való elnöklés a pápának nemcsak tiszteleti, hanem kifejezetten joghatósági joga. Ez az elnöklés mindenekelőtt a külső elrendezésre vonatkozik, de főleg az érdemleges tárgyalások vezetésére, a határozatok formulázására, sőt magára az egész ügyrend megállapítására is irányul. Ezt a teljes és osztatlan elnöklési jogot a 222. kánon kifejezetten is a római pápának tartja fenn, aki ezt személyesen vagy kiküldött követei útján

[24] Hinschiusnak az 1. jegyzetben i. m. III. 361. lap, 2. jegyz.

gyakorolja s mely elnöklési jog egyaránt kiterjed a zsinaton tárgyalandó ügyekre, mint a rend fenntartására.[25]

Ügyrendnek — az országgyűléseken házszabályoknak — nevezett ügyviteli szabályok lényeges előfeltételét képezik a nagygyűléseken nyilvánosan tárgyalandó kérdések sikeres megoldásának, ami nélkül sem a szólásszabadságot garantálni, sem a szenvedélyeknek szóáradatát kellő mederbe vezetni nem lehetne.

Ilyen szorosan körülbástyázott ügyrend hiányát a régi zsinatok érezték, melyek kellő külső irányító eszköz hiányában valóságos szóáradatba fulladtak, melyek a 449. évi, eredetileg közzsinatnak tervezett ephesusi úgynevezett rablózsinaton az erőszakos alexandriai patriarchának, Dioskorusnak elnöklése alatt tettlegességekbe mentek át, úgyhogy nem is meggyőző okokkal érveltek, hanem ököllel igyekeztek kapacitálni,[26] melyeknek Szent Flavián, a nagy konstantinápolyi hívő, áldozatul is esett.

Részletesebb ügyrenddel a trienti zsinat birt, mely a fősúlyt arra fektette, hogy a megvitatásra kerülő kérdések előzetesen külön bizottságokban legyenek szakszerűen megvizsgálva és csak ez alapon, kellő megokolással ellátva legyenek azok a plenum döntése alá bocsátandók. Innen van ezután, hogy a trienti zsinatnak nyilvános ülései. «Sessiones publicae». nem is tartalmaznak vitatkozó beszédeket, hanem csak «decretum» nevezetű határozatokat.

[25] A 222. kánon: «§. 2. Eiusdem Romani Pontificis est Oecumenico Concilio per se vel per alios praeesse, res in eo tractandas ordinemque servandum constituere ac designare»...

[26] Prinz Max, vagyis Miksa szász herceg, György szász királynak fia, a freiburgi katholikus egyetem liturgiaprofesszora «Die orientalische Kirchenfrage» című, 1907-ben megjelent tanulmányában (97. lapon) ezt a jellemzést adta: «... wo man ähnlich gewissen Parlamenten neuerer Zeit mehr mit Fusstritte operierte, als mit Verstandesgrunden»...

Ilyen szakbizottságok. «Congregationes speciales» voltak :

Congregationes Theologorum minorum, melyekben a nem főpapi theológusok foglalkoztak azokkal a hitvitákkal, melyeket az eretnekek irataiból gyüjtöttek össze.

Congregationes Praelatorum Theologorum, melyek a zsinati tagoknak theológiai szaktekintélyeiből állottak, hogy a theológusok hitvitáiban egyhangú megállapodást lehessen elérni.

Congregationes Praelatorum Canonistarum a legkiválóbb kánonjogi és polgári magánjogi tudori minősítéssel biró zsinati atyák közül lettek összeállítva, hogy a vitás jogi kérdésekben készítsenek javaslatokat.

Próbálkoztak e zsinaton még más albizottságok útján is a viták eldöntését megkönnyíteni, de a családiasnak és háziasnak. «familiariter et domestice» tervezett megbeszélések, melyeket ki-ki saját anyanyelvén is folytathatott, nem bizonyultak célravezetőknek, amiért is e kísérlettel a zsinat fel is hagyott.

A «Congregationes speciales»-eken letárgyalt anyag az úgynevezett teljes ülések, «Congregationes generales» elé kerültek, melyeken az összes szavazatra jogosult egyházatya jelenlétében tartattak, sőt még a fejedelmek szónokai, «Oratores» is megjelenhettek, hogy fejedelmeiknek kívánságait előadhassák, ami többnyire írásba lett foglalva, melyeket a zsinati titkárok olvastak fel. A zsinati ügyrend nagy súlyt fektetett a szólásszabadságra ; csak a sorrend betartására kellett ügyelni, különben mindenki szabadon védelmezhette saját álláspontját és támadhatta mások nézeteit, ami persze nem ment minden vita nélkül. Maga az elnök gondoskodott arról, hogy a szónokot beszédjében ne zavarják s ha a vita hevében előfordultak is olyan kifakadások, hogy az elhangzott állítások eretnek tanok, az elnök nyomban rosszallotta a szólásszabadság megkísérlett korlátozását.

A teljes megegyezéssel megoldáshoz jutott kérdések a nyilvános üléseken, Sessiones Publicae, milyent a tridenti zsinat 25-öt tartott, már kihirdetés alá kerültek.

Az 1869. évi vatikáni közzsinat ügyrendjét IX. Pius pápának 1869. évi november 27-én «Multiplices inter» szavakkal kezdődő konstituciója tartalmazza, mely a tárgyalás alá került püspöki javaslatok közül azokat, melyek nagyobb nehézségekbe ütköztek: «Si de schemate proposito graviores difficultates oriebantur»... a szakbizottságok. «Deputationes» valamelyikébe utalta aszerint, amint a kérdések a hitre, az egyházfegyelemre, a szerzetesekre vagy a keleti szertartásúakra vonatkoztak. Az e szakbizottságokban áttanulmányozott, majd kellően megvitatott kérdések a nyilvános ülés elé kerültek, mely azokat «placet vel nonplacet» fejenként történt szavazással elfogadta vagy visszavetette.

Az új kódex 226. kánonja megengedi azt, hogy a pápa által a zsinaton tett előterjesztésekhez a zsinati atyák más előterjesztéseket is adhassanak, ezekhez az új előterjesztésekhez azonban magának a zsinati elnöknek is, még pedig előzetesen, hozzá kell járulni.[27]

Az ügyrenddel kapcsolatos a szavazás kérdése, hiszen a kimerítő tárgyalások után mindenoldalról megvitatott kérdések végre is szavazás útján lesznek határozattá emelve, melyre nézve az irányadó elv az, hogy a nagyobb és józanabb (már t. i. a magyar nyelvhasználat szerint a minőség szerint tekintélyesebb) rész «pars maior et senior» dönt s mivel a zsinati atyák teljesen egyenjogú tagjai a zsinatoknak, a szavazatok értékelése szóba sem jöhet, úgy hogy az általános szótöbbség határoz.

Ez az elv az egyházfegyelmi kérdésekre minden ellentmondás nélkül alkalmazható. De kényesebb kérdés a

[27] A 226. kánon: «Propositis a Romano Pontifice quaestionibus Patres possunt alias addere, a Concilii tamen praeside antea probatas».

dogmatikus vitáknak szavazattöbbséggel való eldöntése, amennyiben a hitelvi kérdéseket sugalmazásra, «inspiratio»-ra vezetik vissza, melyet néhány szótöbbséggel még sem lehetne teljesen megnyugtatóan elfogadhatóvá tenni.

Ezt a nehéz kánonjogi kérdést élesítette ki Döllinger[28] a vatikáni zsinat ügyrendjét ismertető fejtegetésében, melyben arra az eredményre jut, hogy miután a közzsinat az egész katholikus egyháznak képviselete, ennélfogva a közzsinatnak az összeség nevében kellene kijelenteni azt, amit a hívek összesége vallási kérdésekben hisz.

Ezzel az elméleti felfogással szemben rá kell mutatni arra, hogy egyhangú határozatot a kánonok még hitügyekben sem követelnek s ha tényleg előfordultak is esetek, hogy hitügyi kérdésekben egyhangulag határoztak, ebből még nem szabad olyan szabályra következtetni, mely a dogmatikus határozatok érvényéhez egyhangú határozatot követelne, mert különben utólag megtámadhatók volnának mindazok a dogmák, melyeket a korábbi zsinatok nem egyhangú határozattal jelentettek ki. Így például a niceai hitvallásnak aláírását eredetileg öt püspök tagadta meg, kik közül három utólag (császári nyomásra) ugyan aláírta azt, de még mindig maradt két püspök, aki ezt a dogmatikus hitvallást nem fogadta el. S ha kimutatható is, hogy a következő 381. évi konstantinápolyi zsinat «symbolum»-át egyhangulag fogadták el, de nem szabad szem elől téveszteni azt sem,

[28] Ignaz von Döllinger Stiftspropst, 1872-ig müncheni professzor, Németország legképzettebb theológusa, a bajor Tudományos Akadémia elnöke († 1890) a vatikáni zsinat ellen Janus írói álnév alatt nagy irodalmi harcot indított s annak egyházellenes támadásait Josef Hergenröther würzburgi professzor «Anti Janus» címen kiadott bírálatában cáfolta meg. Döllingernek egyházellenes támadása katedrájától való megválását vonta maga után.

hogy az ezt ellenző 36 makedon püspök egyszerűen otthagyta a zsinatot. A 431. évi ephesusi zsinat elvetette ugyan Nestorius tévtanát, de 43 másgondolkozású püspök ellenzsinatra jött össze, melyen Nestorius ellenfelét, Cyrill alexandriai patriarchát ítélték el. Hinschius, az 1. jegyzetben i. m. (III. 344.), az egyhangúság szükségszerűségét történelmi ábrándnak nevezte, «So erweist sich die Notwendigkeit historisch als ein Phantom . . .»

Ami pedig a Döllinger részéről megtámadott pápai tévedésmentességről szóló dogmát illeti, azt a vatikáni zsinat 1870. évi július 18-án tartott nyilvános ülésén a Rómában visszamaradt 535 zsinati atya közül csak kettő, nevezetesen egy sziciliai s egy északamerikai püspök nem fogadta el, mely szavazás kapcsán a zsinati határozatot IX. Pius azzal a kijelentéssel erősítette meg, hogy a «Pastor aeternus» dogmatikus konstitucióban foglalt tanokat az összes zsinati atyák elfogadták kettőnek kivételével. «Decreta et canones qui in constitutione modo lecta continentur, placuerunt omnibus patribus, duobus exceptis . . .»

A zsinati határozatoknak aláírását az a körülmény teszi szükségessé, hogy a közzsinaton résztvevő főpapok mint ítélőbírák vesznek részt a tárgyalásokon, kell tehát, hogy az általuk hozott határozatokat aláírásukkal elismerjék.

A zsinati határozatoknak törvényerőre emeléséhez még külön jóváhagyási cselekmény is szükséges. Ezt a katholikus egyháznak dogmatikus tanítása követeli, minélfogva attól eltérni sem lehet. Csak a jóváhagyás módjára nézve lehet fölfogási eltérésnek helye, amennyiben azt már a zsinati határozatok elnöki aláírásában is bennfoglaltnak lehet tekinteni. Igy az első keleti zsinatokra nézve nem lehet kétségtelenül beigazolni, hogy azoknak mindegyike külön pápai jóváhagyást is nyert,

de mivel azoknak határozatait az elnöklő pápai legátusok aláírták, az azoknak aláírásával kifejezett pápai jóváhagyást utólag megtámadni nem lehet. Különben igen nagy valószinűség szól amellett, hogy a pápa azokat még külön, formailag is megerősítette. Így a 325. évi niceai zsinatra vonatkozólag Dionysius Exiguus mondja a VI. századból való gyüjteményében, hogy annak határozatai megerősítés végett Rómába terjesztettek fel. A 381. évi konstantinápolyi zsinat határozatainak Rómába történt fölterjesztését Photius († 891) állította; úgy látszik azonban, hogy ez a megerősítés csak a «symbolum»-ra szorítkozhatott, mert a zsinat kánonjait úgy Nagy Leó pápa († 461), mint Nagy Szent Gergely pápa is († 604) elvetették. A 431. évi ephesusi zsinat határozatainak Coelestin († 432) utódja, III. Sixtus (432—440) részéről történt megerősítését több pápai ügylevéllel igyekeznek bizonyítani. A 451. évi chalcedoni zsinat határozatainak pápai megerősítését Marcián császár külön is kérte Nagy Leó pápától (440—461) azzal a megokolással, hogy a külön pápai leiratban történő pápai jóváhagyást minden templomban föl lehessen olvastatni, nehogy kétség maradjon fenn arra nézve, hogy azokhoz a Szentszék hozzájárult-e? A következő zsinatokra is vannak történeti nyomok, hogy azokat Vigilius († 555), II. Leó († 683) és I. Hadrián pápa († 795) külön levelekben megerősítették; a 869. évi IV. konstantinápolyi zsinatnak II. Hadrián († 872) részéről történt megerősítését pedig igazolja a pápának a császárhoz intézett ama levele, melyben a zsinat dogmatikus határozataira nézve osztatlan tetszését nyilvánította, míg az egyházfegyelmi határozatok némelyike miatt panaszkodott.

A nyugati közzsinatok pápai megerősítése ellen még kételyek sem merültek fel.

A pápai jóváhagyás különben előzetesen is történ-

hetik akkép, hogy a pápa a zsinaton jelenlevő legátusai útján tudtul adja, hogy a zsinat határozatait meg fogja erősíteni.[29]

A keleti közzsinatok határozatait a pápákon kívül még a római császárok is megerősítették. A római államegyházban ugyanis a kereszténység a római közjognak «ius publicum» része lett's ez alapon a császárok az Egyházat is állami intézetté igyekeztek átalakítani, hogy abban irányadó befolyáshoz juthassanak. Igy lehet megérteni, hogy a császári tekintéllyel összehívott közzsinatoknak határozatait nemcsak ünnepélyesen kihirdették, de azoknak végrehajtását állami törvényeikkel biztosították is. I. Justinián 131. novellájában külön ki is jelentette, hogy a közzsinatok által alkotott dogmákat Isten szavának tekinti, egyházfegyelmi kánonjait pedig állami törvényeknek ismeri el.[30] A protestáns kanonisták — élükön Hinschiussal[31] — ezekben a körülményekben keresik a keleti zsinatok határozatainak jogerejét.

Az uralkodóknak az Egyházra gyakorolt befolyása a nyugati egyházban is érvényesült, de mikor az investitura néven ismert harcnak véget vető 1122. évi wormsi konkordátum az Egyházat a világi befolyás alól emancipálta, a pápák teljesen függetlenül intézkedtek a zsinatokra nézve

A kizárólagos pápai megerősítési és kihirdetési jognak ad nyilt kifejezést a 227. kánon, midőn kijelenti, hogy a zsinati határozatok csak ettől a pápai megerősí-

[29] Sipos István, a pécsi püspöki szeminárium kánonjogi professzora «Enchiridion Iuris Canonici» című, Pécsett 1926-ban megjelent egyházjogában mondja: «Confirmatio haec dari potest antecedenter, quando Pontifex per legatos suos certam sententiam concilio firmandam communicat»...

[30] Milosnak a 17. jegyzetben i. m. 295.

[31] Az 1. jegyzetben i. m. III. 344.

téstől és kihirdetéstől kezdve nyernek végleges jogerőt.[32]

A közzsinat összehívási jogával s a zsinati ügyrend kezelésével szorosan kapcsolatos kérdés a zsinatok áthelyezésének, felfüggesztésének és feloszlatásának joga, melyet a kódex 222. kánona szintén a pápa fenntartott jogának jelentett ki.[33] Arra az esetre pedig, ha a pápa a zsinat tartama alatt meghalna, azt rendeli a 229. kánon,[34] hogy a zsinat azonnal, önmagától megszakad, mely megszakítás mindaddig tart, míg az újonnan megválasztott pápa a félbeszakadt zsinat folytatását el nem rendeli.

Az előzetes pápai jóváhagyással megtartott plenáris zsinatokon a pápa s illetőleg legátusa elnököl.[35] Magyarországra nézve azonban érvényben van a 20. jegyzetben hivatkozott kiváltság, melynek alapján a nemzeti zsinatokon Magyarország hercegprímása elnököl.

A tartományi zsinatokon az ezeket összehívó érsek, míg a megyéspüspök által összehívott egyházmegyei zsinatokon a püspök elnököl.[36]

Úgy a plenáris, mint a tartományi zsinatok jegyzőkönyveit és határozatait a Szentszék elé kell terjeszteni s addig nem hirdethetők ki, míg a Sacra Congregatio Concilii jóváhagyását el nem nyerték. (291. kánon.)

[32] A 227. kánon: «Concilii decreta vim definitam obligandi non habent, nisi a Romano Pontifice fuerint confirmata et eius iussu pramulgata».

[33] A 222. kánon: «§. 2. Eiusdem Romani Pontificis est... Concilium ipsum transferre, suspendere, dissolvere, eiusque decreta confirmare».

[34] A 229. kánon: «Si contingat Romanum Pontificem, durante Concilii celebratione, e vita decedere, ipso iure hoc intermittitur, donec novus Pontifex illud resumi et continuari iusserit».

[35] Az erre vonatkozó 281. kánon a 19. jegyzetben van idézve.

[36] Az ezekre vonatkozó 284. és 357. kánonok a 21. és 22. jegyzetekben idéztetnek.

A zsinatok joghatósága. Pápai felsőbbség.

Nemcsak az apostolok jogutódjai: a pápa és a püspökök, de pápai teljhatalomból, «plenitudo potestatis» kifolyólag egyházi joghatósággal felruházott közzsinatok is bírnak egyházi hatalommal.

A pápai egyházi hatalom eredeti, míg a közzsinatoké delegált, de mind a kettő rendes joghatóság és az egyetemes egyházban a legfőbb hatalom.[37] A közzsinat hatalma azonban nem lehet nagyobb a pápáénál, mert hiszen az a hatalom, melyet a közzsinat bír, azt a pápával együtt bírja. Ebben leli megokolását a 228. kánon az a kijelentése, hogy habár a közzsinat a legfőbb hatalommal bír is, a pápa határozatától még sem lehet a közzsinathoz fellebbezni.[38]

Amíg azonban a pápának egyházfelsőbbségi tanát minden ellenvetés veszélye nélkül dogmatizálni lehetett, addig hosszas küzdelem folyt le ama kérdés fölött, hogy a közzsinat a pápa felett áll-e, mely szoros kapcsolatban állott azzal a további kérdéssel, hogy a közzsinat ítélkezhetik-e a pápa felett.

A nyugati egyházszakadásnak megszüntetésére és az unió létesítésére gyakorlati kivezetőutat kereső tudósok közül a bolognainál jóval fiatalabb párisi egyetemnek kánonjogi professzorai a közzsinatoknak a pápa feletti felsőbbségének elméletében keresték a sikeres megoldásnak kulcsát, mely tan azután, a konstanci zsinatnak 1415. évi április 6-án tartott ülésén, tudott érvényesülni, mikor hosszas küzdelmek után szótöbbséges határozattal kijelentette e zsinat, hogy a közzsinat az egyetemes Egyháznak képviselete, mely hatalmát közvetlenül

[37] Sipos István a 29. jegyzetben i. m. 179. lapján «Potestas concilii oecumenici est ordinaria et suprema in universam ecclesiam».

[38] «§. 1. Concilium Oecumenicum suprema pollet in universam Ecclesiam potestate. — §. 2. A sententia Romani Pontificis non datur ad Concilium Oecumenicum apellatio».

Krisztustól bírja, minélfogva annak minden egyházi méltóságviselő, még maga a pápa is, úgy hitügyekben, mint az egyházszakadás mellőzése, valamint az Egyháznak főben és tagjaiban való reformálására irányuló kérdésekben engedelmességgel tartozik.[39]

A következő baseli zsinat — persze azután, hogy azt IV. Jenő pápa már egy évvel előbb Ferrarába helyezte át — 1439. évi május 16-án tartott ülésében, a katholikus hitigazságok «Veritates fidei catholicae» közé iktatta azt a tételt, hogy a közsinat a pápa felett áll, mire a következő, 1439 június 25-én tartott ülés kijelentette, hogy IV. Jenő mint szentségáruló, szakadár és makacs eretnek ipso iure elvesztette pápai méltóságát. Ennek a most már csak álzsinatnak a közsinatnak felsőbbségét dogmatizáló határozatát, valamint a pápa letételét kimondó ítéletét IV. Jenő pápa 1439. évi szept. 4-én kiadott konstitucióval, semmisnek jelentette ki s így azokat az Egyház jogérvényeseknek el nem ismerte.

A francia theológusok azonban továbbra is ragaszkodtak a közsinat felsőbbségi tanához, mely tanítással szemben X. Leó pápa az 1516. évi V. lateráni zsinaton ünnepélyesen kijelentette, hogy a pápa minden zsinat felett, «super omnia concilia» áll. A gallikanizmus hívei ezzel a pápai kijelentéssel szemben azzal érvelnek, hogy a lateráni zsinat, mint ilyen, nem hozott formális és ünnepélyes határozatot. A baseli zsinatnak azt a tételét, hogy a közzsinat a pápa felett áll, a gallikán egyház szabadságát kijelentő 1682. évi «Declaratio cleri gallicani» szintén fölvette pontozatai közé, amit az eretnekség vádjának

[39] «Et primo declarat, quod ipso in Spiritu Sancto legitime congregata, generale concilium faciens et ecclesiam catholicam militantem repraesentans, potestatem a Christo immediate habuit, cui quilibet cuiuscunque status vel dignitatis, etiamsi papalis, existat, obedire tenetur in his quae pertinent ad fidem et exstirpationem dicti schismatis ac generalem reformationem ecclesiae Dei in capite et in membris.»

veszélye nélkül tehetett, mert az ú. n. «episcopalizmus» tanainak hirdethetését a konstanzi zsinatnak említett határozata lehetővé tette.

Még a trienti zsinat sem tartotta — az akkori kiélesedett viszonyok között — célszerűnek, hogy a papalizmus rendszerét formailag is visszaállítsa teljes érvényébe, hanem megelégedett azzal, hogy egész eljárását a papalizmus szelleméhez alkalmazta. A XIX. század folyamán létesült konkordátumok is a trienti zsinat által teremtett jogviszonyok rendszerén épültek fel és visszaszorították az episkopalizmust, mely Franciaországban is meggyöngült annak következtében, hogy a francia papság már korábban átment a pápa táborába.

A papalizmus és episkopalizmus közötti régi harcot végre a vatikáni zsinat az előbbi javára döntötte el, amikor nemcsak a pápa csalatkozhatatlanságának tanát dogmaként kihirdette, hanem a pápának egyetemes püspökségét is proklamálta.

A kódex fentebb említett 228. kánonjához a későbbi 2332. kánon külön büntető sankciót csatol, midőn a pápa törvényei, rendeletei és meghagyásai ellen a közzsinathoz fellebbezni merészkedőket összesen és egyenkint, bárminő rendűek, rangúak, vagy foglalkozásúak legyenek, még ha királyok, püspökök vagy bíbornokok volnának is, az eretnekség gyanuja alá veszi s magának a fellebbezés tényénél fogva «ipso facto» a Szentszéknek különös módon fenntartott kiközösítéssel sujtja ; az egyetemeket, testületeket, káptalanokat s más jogi személyeket pedig, bármily elnevezéssel bírjanak is, a Szentszéknek szintén különös módon fenntartott egyházi tilozattal bünteti.[40]

[40] A 2332. kánon : «Omnes et singuli, cuiuscunque status, gradus seu conditionis etiam regalis, episcopalis vel cardinalitiae fuerint, a legibus, decretis, mandatis Romani Pontificis pro tempore existentis ad Universale Concilium appellantes, sunt suscepti de haeresi et ipso facto contrahunt excommunicationem Sedi Apostolicae speciali modo reser-

A zsinatok tagjai.

A zsinatok az egyházhatalom képviselőinek ünnepélyes gyülekezetei lévén, azokon a püspökök, mint az apostoloknak jogutódjai, nemcsak jogosultak, de kötelesek is részt venni.

Az ókatolikusoknak a 28. jegyzettel kapcsolatosan említett az a túlzott következtetése, mintha a közzsinat az összeség nevében jelentené ki azt, amit a hívek hisznek, ellenkezik a katholikus egyház ama dogmatikus tanával, hogy csak a papok bírnak úgy egyházrendi, mint joghatósági hatalommal.[41] A püspökök saját rendes joghatóságuk alapján vesznek részt a zsinaton, nem pedig mint a híveket képviselő megbizottak (procuratores) és püspöki minőségükben az apostolok tanításáról tanuskodnak, nem pedig híveiknek vallási *felfogásáról*.

A keleti egyház mereven ragaszkodik ahhoz az orthodox felfogáshoz, hogy csak a püspökök bírnak egyházi joghatósággal, minélfogva kizárólag csak a püspököket tekinti a zsinatok tagjainak s ennek megfelelőleg a közzsinatokat a püspökök gyülekezetének nevezi, sőt azokat az azokon résztvett püspökök száma után jelzi; így például a 318 atya zsinata a 325. évi niceai zsinatot, míg a 150 atya zsinata a 381. évi konstantinápolyi zsinatot jelenti.[42]

A zsinatok érvényessége különben független az azokon megjelent tagok számától, mert az érvényesség csak attól a két előfeltételtől függ, hogy a zsinatok törvényes módon lettek összehíva, s hogy azok tényleg meg is voltak tarthatók.

vatam; Universitates vero, Collegia, Capitula aliaeve personae morales, quocumque nomine nuncupentur, interdictum speciali modo Sedi Apostolicae pariter reservatum incurrunt».

[41] A 118. kánon: «Soli clerici possunt potestatem sive ordinis sive iurisdictionis ecclesiaticae . . . obtinere».

[42] Milas a 17. jegyzetben i. m. 294. lap, 1. jegyz.

A közzsinatok egyetemes jellege alatt ugyanis nem lehet azt érteni, hogy azokon a világ összes püspökei tényleg meg is jelenjenek, mely követelményt a gyakorlatban megvalósítani lehetetlen. S ha a keleti egyház a közzsinatokban az összes püspökök gyülekezetét látja, ezt a gyakorlatban akkép tekinti megvalósítottnak, hogy a megjelenésükben akadályozott püspökök vagy megbizott prokurátorok útján vesznek részt a zsinatokon, vagy külön írásba foglalt nyilatkozataikban kifejtik a tárgyalás alá kerülő kérdésekben elfoglalt álláspontjukat, vagy legalább kijelentik arra vonatkozó készségüket, hogy a meghozandó határozatokat elfogadják. A keleti egyház csakis azokat a püspöki gyülekezeteket ismeri el közzsinatoknak, melyeknek határozatait a zsinatról elmaradt püspökök híveikkel együtt legalább utólag elfogadták. A 869. évi IV. konstantinápolyi zsinatnak egyetemes jellegét is azon az alapon tagadja meg a keleti egyház, mert annak határozatait az azokról elmaradt keleti püspökök utólag sem fogadták el.[43]

Hogy a zsinati üléseken megjelent püspökök száma mennyire nem döntő tényező, igazolja az a történeti tény, hogy voltak közzsinatok, melyeken kevesebb püspök jelent meg, mint egyes partikuláris zsinatokon; így a 381. évi I. konstantinápolyi közzsinaton csak 150 püspök volt jelen, míg az egykorú karthagói zsinatot kétszerannyi püspök látogatta. Az 1545. évi trienti zsinatot pedig éppen csak 26 püspök jelenlétében lehetett megnyitni,[44] de ezért még senkinek sem jutott eszébe e közzsinatnak egyetemes jellegét megtámadni.

A katholikus egyház alkotmánya, a püspökökön kívül más főpapokat is ismer, akik a pápai teljhatalomból (plenitudo potestatis) kifolyólag pápai felhatalmazás alapján

[43] Milas a 17. jegyzetben i. m. 290. és 291.
[44] Scherer az 1. jegyzetben i. m. I. 661. lap, 2. jegyz.

és átruházott hatáskörben a püspökéhez hasonló joghatósághoz jutottak s e főpapi minőségükben a közzsinatok tagjai lettek. Így a középkori közzsinatokra II. Kalixtus pápának 1123. évi rendelkezése óta a bíbornokok is meghivatnak, aminek kánonjogi megokolását mindenekelőtt abban a tényben kell keresnünk, hogy bíbornokokká a világ legkiválóbb püspökei kreáltatnak (a nempüspökök sorából kiválasztott szerzetesbíbornokok pedig rendszerint szerzetesfőnökök) s így már ez alapon is tagjai volnának a közzsinatnak, de különösen az a körülmény okolja meg a bíbornokoknak zsinati tagságát, hogy ők a pápának legközvetlenebb tanácsadói.

A kódex (223. kánonjában foglalt) taxativ fölsorolásával egy és mindenkorra elejét vette annak, hogy a korábbi arra vonatkozó viták megújíthatók legyenek, hogy tulajdonképpen kik is a közzsinatnak tagjai.

A fölszentelt, de egyházmegyével nem biró, úgynevezett cimzetes püspökök — a korábbi elnevezés szerint «episcopi in partibus infidelium — éppen úgy kötelezik magukat engedelmességi esküjöknél fogva a zsinatokra való megjelenésre, mint a megyéspüspökök s azoknak zsinati tagsági joga egészen az 1870. évi vatikáni zsinatig, az ókatholikus felekezet keletkezéseig, nem volt vitatva, még az 1409. évi pisai, 1414—1418. konstanzi és 1431. évi baseli reformzsinatokon sem lett azoknak zsinati tagsági joga támadva, sőt a baseli zsinaton IV. Jenő pápának legátusa mint elnök kijelentette, hogy az Egyháznak érdeke, hogy a zsinaton minden püspök, még a cimzetes is részt vegyen.[45] A trienti zsinaton a fölszentelt püspökök nemcsak részt vettek, de még ha megyéspüspökeiknek képviseletében jelentek is meg, saját személyükre külön szavazati joggal birtak. Csakis a vatikáni zsinat alkalmá-

[45] «. . . cum interesse in concilio generali ius sit cuiuslibet episcopi, etiam titulares» . . .

val lett a fölszentelt püspököknek zsinati tagsági joga az ókatholikusok részéről azzal a megokolással vitatva, hogy a püspököknek a zsinatokon való lényeges funkciója az, hogy egyházmegyéiknek objektív hitéről tegyenek tanuságot, az pedig, aki nem bir nyájjal, vagyis egyházmegyével, mit sem tanusíthat.[46] E szerint tehát csak azok a fölszentelt püspökök birtak volna szavazati joggal, akik a missziós területeken mint apostoli helyettesek, «vicarii apostolici» nyájjal is birnak.

E felfogással szemben a katholikus egyház arra az álláspontra helyezkedik, hogy a püspökök szavazatjogának fundamentumát apostoli hivatali jellegük s nem püspöki megyéjük képezi.

A középkori doktrina fölvetette azt a kérdést, hogy a püspöki megyéről lemondott püspök «resignatio loci» esetében megtarthatja-e szavazati jogát.[47] Ezt a kérdést, a címzetes püspökök hasonlatosságára igenlőleg oldották meg, mely nézetet a trienti zsinat praxisa is megerősítette, midőn az aktákat az «episcopus Cavensis junior» mellett az egyházmegyéjéről 1550-ben rezignált «episcopus Cavensis senior» is aláírja. A tridenti aláírások között található ilyen is: «episcopus olim Vestanus» vagyis ez az egykori megyéspüspök lemondott püspökségéről.

Az 1311. évi viennei közzsinaton választott püspökök-

[46] Ennek az ókatholikus felfogásnak adott kifejezést a mozgalomnak tulajdonképeni vezetője: Johann Ritter von Schulte († 1914) prágai, majd bonni kiváló kánonjogi professzor. Schulte a protestáns, de ennek ellenére a katholikusoknál is nagyrabecsült és sűrűn idézett Aemilius Ludwig Richternek, egy egészen új kánonjogi iskola megalapítójának volt tanítványa. Schulte irodalmi munkásságát az a jegyzék tünteti fel, melyet 1908-ban maga állított össze, mely szerint 36 monografiát, 240 értekezést, 260 könyvismertetést s megszámlálhatatlan hírlapi cikket írt.

[47] Persze más elbírálás alá esik az, aki nemcsak egyházmegyéjéről, de püspöki méltóságáról is mondana le; ez az úgynevezett «resignatio dignitatis».

kel, «episcopi electi»-vel találkozunk. A trienti zsinat aktáin is látunk egy «episcopus Cortonensis electus» aláírást. A vatikáni zsinaton nem voltak választott püspökök s így állandó gyakorlatot nem lehet kimutatni. A kódex 223. kánonja a megyéspüspököket, még ha nem volnának is fölszentelve, a közzsinat tagjai közé sorolja.[48]

A bíbornokokon és püspökökön kívül a közzsinatnak tagjai a független apátságok elüljárói, «Abbates vel Praelati nullius», amilyen Magyarországon csak egy van, nevezetesen a pannonhalmi benedekrendi főapát.[49]

Eredetileg ugyanis csak a püspöki felszentelési renddel biró pápa, patriarchák, prímások, érsekek és püspökök képezték a főpapokat, idővel azonban a bíbornokok, a pápai követek (legati) és a szerzetesrendi főelüljárók is a prelátusok közé soroltattak azon a címen, hogy püspöki fölszentelés nélkül is, külön pápai kiváltság alapján rendes egyházi joghatósághoz jutottak.[50]

A pápa nemcsak a megyéspüspököket veheti ki a metropoliták joghatósága alól és rendelheti közvetlenül a

[48] A 223. kánon: «§. 1. Vocantur ad Concilium in eoque ius habent suffragii deliberativi:

1°. Sacrae Romanae Ecclesiae Cardinales, etsi non Episcopi;

2°. Patriarchae, Primates, Archiepiscopi, Episcopi residentiales, etiam nondum consecrati;

3°. Abbates vel Praelati nullius.

[49] A «Praelaturae nullius» száma mindig kevés volt és csak újabban emelkedett. 1878-ban 18, 1927-ben 27 s legújabban az 1929. évben 30 ilyen független apátság volt. Legtöbb, számszerint 11, van Olaszországban, utána Amerika következik 3 független apátsággal. Svájcban az «einsiedelni» benedekrendi apátság és a «Saint Maurice»-i szentágostonrendi prelatura híresek. Németországban az 1929. évi június 14-én létrejött egyezség «Solemnis conventio seu concordatum», a német szöveg szerint «Vertrag des Freistaates Preussen mit dem heiligem Stuhle», a berlini püspökség létesítése kapcsán, Schneidemühl»-ben alapított egy új «Praelatura nullius»-t.

[50] A 110. kánon: «... proprio tamen nomine Praelati in iuer dicuntur clerici ... qui iurisdictionem ordinariam in foro exterom obtinent».

Szentszék felügyelete alá — ezek az exemt püspökök, milyenek hazánkban nincsenek — hanem az úgynevezett kisebb prelátusokat is kiveheti a megyéspüspök joghatósága alól akkép, hogy azok vagy meghatározott területen, «separatum territorium», vagy meghatározott személyek — például a katonaság — felett a püspökéhez hasonló joghatóságot gyakorolnak.

Az előbbi kategóriába tartoznak a független apátságok elüljárói, akik az ő külön területükön az ordinariusok, az utóbbi kategóriába pedig tartoznak a katonai vagy másképp tábori püspökök, akik rendszerint felszentelt címzetes püspökök s e címen tagjai a közzsinatnak. A püspöki ordóval nem biró tábori főpapok ez utóbbi címükön nem tagjai a közzsinatnak, mert a 48. jegyzetben hivatkozott 223. kánon felsorolásában nem foglaltatnak.

Ama jelentékeny lendületnél fogva, melyet a szerzetesi élet a középkorban vett, valamint a hívek ama nagy számánál fogva is, kik magukat a szerzetesi életnek szentelték, a szerzeteseket sem lehetett a zsinatokon képviselet nélkül hagyni, úgy hogy lassankint ők is bevonattak a zsinati tanácskozásokba, egyelőre azonban csak véleményező szavazattal, «votum consultativum»-mal. Úgy látszik, mintha már az 1409. évi pisai zsinaton döntő szavazathoz «votum decisivum»-hoz jutottak, amit forrásszerüleg csak az 1414—1418. évi konstanci és a 1431. évi baseli zsinatokra lehet kimutatni, mely zsinatok a reformok siettetése érdekében eltértek az addigi fejenkinti szavazástól s míg a konstanci zsinaton az öt (t. i. olasz, német, francia, spanyol és angol) nemzet képviselt egy-egy szavazatot, addig a baseli zsinaton a szavazás deputációk szeint történt akkép, hogy a zsinaton részt vett kategóriákat (bíbornokokat, érsekeket, püspököket, szerzetesrendi képviselőket) egyenlő számarányban a négy deputáció, t. i. a hitre, reformációra, a békére (causa fidei, causa reformationis, causa pacis) s az általános kérdésekre vonat-

kozó deputációkba utalták és amit az egyik deputáció határozott azt két küldött útján a többi deputációkkal közölték avégből, hogy azok felett mindegyik deputáció külön-külön tárgyalhasson. A teljes ülésen (congregatio) történt az elnökök útján leadott szavazatokkal a döntés, amihez három deputáció szavazata kívántatott. A következő ferrara-firenzei zsinaton pedig osztályok (státus) szerint történt a szavazás; mindegyik státus az ugyanazon állású zsinati tagokból állott akképp, hogy az első státus a bíbornokok, metropoliták és püspök rendjét, a második státus az apátokat és prépostokat, míg a harmadik státus a többi papságot ölelte fel; e státusok mindegyikében a leadott szavazatok $^2/_3$ többsége adta az illető státus szavazatát.

Az egyes nemzetiségeken, deputációkon és státusokon belől történt szavazásokon azután minden egyes zsinati tag, tehát a szerzetesrendi képviselők is szavazathoz jutottak. Amikor pedig a következő (az 5. lateráni, trienti és vatikáni) zsinatok visszatértek a fejenkinti, vagyis a névszerinti szavazáshoz, elvileg meghagyták ugyan a szerzetesrendek képviselőinek szavazati jogát, csakhogy ezt a szavazati jogot bizonyos kategóriákra szorították, és azt elsősorban az egységesen szervezett (kolduló) szerzetesrendek (s a jezsuitarend) generálisai, majd egyes szerzetesi főelüljárók (főapátok) részére ismerték el a nélkül azonban, hogy az egyes szerzetesrendi főelüljáróknak kategóriáit közelebbről meg is jelölték volna; így lehet megérteni, hogy e tekintetben a régibb kanonisták véleményei eltérők voltak, s nem tudtak megállapodásra jutni abban a kérdésben, hogy kik is azok az apátok, akik a tridenti zsinatra szóló meghívó szerint «szokás vagy privilégium folytán» a közzsinatokon ülés és szavazati joggal birnak.

A kódex ezt a kuszált vitakérdést is végleg rendezte, midőn 223. kánonjában csak a szerzetes apát-

prímást,[51] a szerzeteskongregációk főapátjait, és a püspöki joghatóság alól kivett papi szerzetes rendeknek főkormányzóit tekinti ülési és szavazati joggal biró zsinati tagoknak, míg az e kánonban nem említett többi szerzetesrendi főnökök nem tagjai a közzsinatnak, hacsak a pápának mindenkori zsinatösszehívó levele azokra vonatkozólag másképp nem rendelkezik.[52]

A címzetes püspökökre azt rendeli a 223. kánon,[53] hogyha azok a közzsinatra meghívatnak, azon döntő szavazattal is bírnak, hacsak a meghívólevél kifejezetten mást nem rendelne.

A döntő szavazattal bíró főpapokon kívül még a hit- és kánonjogtudományokban kiválóan jártas papok, sőt még a filozófiát művelő világiak is meghívattak a zsinatokra azért, hogy szakismereteikkel püspökeiknek rendelkezésére álljanak. Igy a 325. évi niceai zsinaton is a dialektikában kiválóan jártas világi tudósok védték püspökeik álláspontját. A 223. kánon[54] tehát nem tartalmaz újítást, mikor a világi szakértőket, «periti», odabocsátja a zsinat tárgyalásaihoz, akik szavazati joggal persze nem birhatnak.

A kódex előtti kánonjog a megjelenésükben akadá-

[51] A külön apátokkal bíró kolostorok között is érvényesülhet a közösség elve akkép, hogy egy közös főnök alatt külön rendcsaládot képeznek, melyen belül azután a szerzetesek egyik helyről a másikra áttehetők. Igy a Szent Benedek-rendnek összes (ezidőszerint 15) kongregációja közös főapáttal «Abbas primas»-sal bír, aki a római Aventinhegyen épült új Szent Anzelmus-zárdában rezideál. A ciszterciek rendjét pedig a ciszterci főapát, «Général abbé de Citeaux» képviseli kifelé.

[52] A 223. kánon: «§. 1. Vocantur ad Concilium ...

4°. Abbas Primas, Abbates Superiores Congregationum monasticarum, ac supremi Moderatores religionum clericalium exemptarum, non autem aliarum religionum, nisi aliud convocationis decretum ferat».

[53] «§. 2. Etiam Episcopi titularis, vocati ad Concilium, suffragium obtinent deliberativum, nisi aliud in convocatione expresse caveatur.»

[54] «§. 3. Theologi ac sacrarum canonum periti, ad Concilium forte invitati, suffragium non habent, nisi consultativum.»

lyozott főpapoknak prokurátorok útján való képviseltetését csak megengedte, a kódex azonban ezt kötelezővé tette, de azoknak működését csak arra szorította, hogy megbizóik elmaradásának indokait előterjesszék.[55] Ilyen prokurátort a zsinatnak döntő szavazattal bíró tagjai közül is lehet kijelölni, aki főpapi és prokurátori minőségben két szavazattal nem birhat; ha pedig a prokurátor nem a zsinati tagok közül vétetik, az csak a nyilvános üléseken vehet részt, s ezeken is minden szavazati jog nélkül. A zsinat befejeztével azonban a zsinati jegyzőkönyveket aláírhatja.[56]

A korábbi zsinatokon a káptalanok s egyetemek képviselői is meghívattak, kik azonban legfeljebb tanácskozó szavazattal birhattak. A fejedelmek vagy ezek követei szintén meghívattak, de ezeknek a közzsinatokon való részvétele a keleti zsinatokon a külső rend fenntartására, a középkori zsinatokon pedig csak az úgy-nevezett «politicum»-ra szorítkozott. Miután a közzsinat tagjait taxative felsoroló 223. kánon mindezekről meg sem emlékezik, azok az ez után következő közzsinatokra meg sem lesznek többé híva.

A zsinatra való megjelenés kötelezettsége magában foglalja azt a további kötelezettséget is, hogy a zsinatot, annak befejezése előtt önhatalmulag elhagyni nem szabad, hanem csak akkor, ha a távozás szükségének okát az elnöknél beigazolja, s a távozásra tőle engedélyt kapott.[57]

[55] A 224. kánon: «§. 1. Si quis ex vocatis ad Concilium, ad normam can. 223. §. 1. eidem, iusto impedimento detentus, interesse non possit, mittat procuratorem et impedimentum probet».

[56] A 224. kánon: «§. 2. Procurator, si fuerit unus e Concilii Patribus, duplici suffragio non gaudet; si non fuerit, publicis tantum sessionibus interesse potest, sed sine suffragio; expleto autem Concilio, huius acta subscribendi ius habet».

[57] A 225. kánon: «Nemini eorum qui Concilio interesse debent, licet ante discedere, quam Concilium rite sit absolutum, nisi a Concilii praeside cognata ac probata discessionis causa et impetrata abeundi licentia».

A plenáris zsinatoknak — minők a nemzeti zsinatok is — kötelezően résztvevő tagjai az elnöklő apostoli legátuson kívül az érsekek és megyéspüspökök, akik maguk helyett koadjutoraikat vagy segédpüspökeiket is küldhetik, ott pedig, ahol az egyházmegyéket apostoli adminisztrátorok kormányozzák (mint a megszállott területek egyes püspöki megyéit), ezek, továbbá a nullius apátok (hazánkban a pannonhalmi főapát) és nullius prelátusok, a missziós területeken az apostoli vikáriusok és prefektusok, végül az üresedésben álló püspöki székeknek káptalani helyettesei. Mindezek a főpapok döntő szavazattal is birnak.[58]

Az illető területen lakó címzetes püspökök is kötelesek a plenáris zsinatokon megjelenni, de csak abban az esetben, ha a pápai legátus őket azokra a kapott pápai utasításokhoz képest meghívta, kik azután döntő szavazattal is birnak, hacsak meghívóleveleikben kifejezetten más nem foglaltatnék.[59]

Ezeken kívül a plenáris zsinatokra más világi vagy szerzetespapok is meghívhatók, akik azonban legfeljebb csak tanácskozó szavazattal birhatnak.[60]

A tartományi zsinatokon, melyeket még érseki zsinatoknak is neveznek, kötelesek megjelenni az összes tartománybeli suffragán püspökök, kik maguk helyett koadjutoraikat küldhetik, azután a fentebb említett

[58] A 282. kánon: «§. 1. Concilio plenario assistere debent cum suffragio deliberativo, praeter Legatum Apostolicum, Metropalitae, Episcopi residentiales, qui, sui loco, mittere possunt Coadiutorem vel Auxiliarem, Apostoli dioecesium Administratores, Abbates vel Praelati nullius, Vicarii Apostolici, Praefecti Apostolici, Vicarii Capitulares».

[59] A 282. kánon: «§. 2. Etiam Episcopi titulares, in territorio degentes, si a Legato Pontificio, secundum receptas intructiones, ad Concilium vocentur, adesse debent habentque suffragium deliberativum, nisi in convocatione aliud expresse caveatur».

[60] A 282. kánon: «§. 3. Alii ex utraque clero viri, forte ad Concilium invitati, suffragio non gaudent nisi consultivo».

apostoli adminisztrátorok, apostoli vikáriusok és prefektusok, végül a káptalani helyettesek. Mindezek döntő szavazattal bírnak.[61]

A metropoliták joghatósága alól kivett s közvetlenül a pápa alá rendelt exemt püspökök, a nullius apátok és prelátusok, úgyszintén azok az érsekek is, akik nem bírnak suffragán püspökökkel, a pápa jóváhagyásával egyszersmindenkorra valamely szomszéd metropolitát tartoznak választani s annak tartományi zsinatain megjelenni.[62]

A címzetes püspököket a zsinat elnöke a határozati joggal bíró főpapok többségének hozzájárulásával meghívhatja, mely esetben döntő szavazattal bírnak.[63]

A tartománybeli székeskáptalanok is meghívandók, melyek választás útján kijelölt két káptalani tagot küldenek, akik azonban csak tanácskozó szavazattal bírnak.[64]

Végül meghívandók a püspöki joghatóság alól kivett papi szerzetesrendek és rendi kongregációk nagyobb elüljárói, természetesen csak abban az esetben, ha az illető egyházi tartomány területén van lakhelyük; meghívásuk esetében tartoznak is megjelenni vagy távolmaradásukat kimenteni, de csak tanácskozó szavazattal

[61] A 286. kánon: «§. 1. Praeter Episcopos, Abbates vel Praelatos nullius et Archiepiscopos de quibus in can. 285, ad Concilium provinciale vocandi sunt et convenire debent cum voto deliberativo Suffraganei omnes aliique de quibus in can. 282, §. 1.»

[62] A 285. kánon: «Episcopi qui nulli Metropolitae subiiciuntur, Abbates vel Praelati nullius, et Archiepiscopi Suffraganeis carentes, aliquem viciniorem Metropolitam, nisi forte iam eligerint, semel pro semper, praevia Sedis Apostolicae approbatione, eligent» . . .

[63] A 286. kánon: «§. 2. Episcopi titulares qui in provincia degunt, possunt a praeside, cum consensu maioris partis illorum qui cum voto deliberativo intersunt, convocari, et si convocentur, votum habent deliberativum, nisi aliud in convocatione caveatur».

[64] A 286. kánon: «§. 3. Capitula cathedralia . . . invitentur ad Concilium et invitati mittant duos ex capitularibus . . . collegialiter designatos, qui tamen obtinent votum tantum consultivum».

bírnak. Tanácskozási joggal még más világi és szerzetespapokat is meg lehet hívni.[65]

Akik a plenáris és tartományi zsinatokon megjelenni tartoznak, s azokon döntő szavazattal birnak, megjelenéseiknek akadályoztatása esetében szintén tartoznak prokurátort küldeni, aki a mentségeket előterjeszti. Ha azután az ilyen prokurátor a zsinati atyák közül választatnék, az szintén nem birhat kettős szavazattal, ha pedig a prokurátor nem volna zsinati tag, csak tanácskozó szavazattal élhet. (287. kánon.)

A plenáris és tartományi zsinatokon megjelenni kötelesek szintén nem távozhatnak önhatalmulag, hanem tartoznak a távozás szükségszerűségét beigazolni. (289. kánon.)

Az egyházmegyei zsinatokon a püspök lévén az egyedüli törvényhozó, a zsinatnak tagjai csak tanácskozó szavazattal birnak, kivévén a zsinati vizsgálóknak, a bíráknak és a plébánosok közigazgatási úton való elmozdítása ügyében határozó tanácsosoknak választását.

Az egyházmegyei zsinatra meghívatnak a püspöki helytartó, a székeskáptalan összes kanonokjai, a szeminárium (legalább is a nagy szeminárium) rektora, az egyházmegye összes esperesei, a társaskáptalanok megbízottjai, az egyházmegyei zsinat helyének plébánosai, az esperesi kerületekből választott legalább egy-egy plébános, a kormányzó apátok, a papi szerzetesrendeknek az egyházmegyében tartózkodó elüljárók egyike, kit a tartományfőnök jelöl ki. Ezeken kívül a püspök másokat is meghívhat. A meghívottak tartoznak ugyan távolmaradásukat kimenteni, de prokurátorküldésnek nincs helye. (358. és 359. kánon.)

[65] A 286. kánon: «§. 4. Maiores quoque religionum clericalium exemptarum ac Congregationum monasticarum Superiores, qui in provincia resideant, invitandi sunt, debentque invitati adesse aut impedimentum, quo detinentur, Concilio notum facere; sed his, quem admodum aliis ex utroque clero viris ad Concilium forte vocatis, votum est dumtaxat consultivum».

A közzsinatok korszakai és száma.

Ahogy a világtörténelemnek megvannak bizonyos események alkotta jellegzetes korszakai, úgy a világtörténelemben szereplő közzsinatok is közös jelleggel biró s ennélfogva zárt egészet képező korszakokba sorolhatók. Nevezetesen négy ilyen jellegzetes korszakot különböztetünk meg, melyek közül az első kettő a kódex előtti Corpus iuris canonici néven ismert egyházjogi gyüjteménybe fölvett régi kánonjogot teremtette meg, míg a két utóbbi korszak az idézett gyüjteményen kívül eső újabb egyházjogot alkotta meg.

I. Korszak.

Az első periódusba a nyolc keleti közzsinat sorakozik, melyeknél a súlypont a püspöki intézményen nyugodott, amiért az e korszakban tartott zsinatokon kizárólag csak a püspökök, ide értve természetesen a metropolitákat is, mint főpüspököket, birtak döntő szavazattal. E zsinatoknak külső vezetése a külső biztonságot garantáló római császárok kezében volt, kik mint a fiatal keresztény hitnek védői igyekeztek az Egyházat fejlődésében pártolni.

Ezeknek a keleti zsinatoknak a nagykiterjedésű eretnekségekkel szemben irtózatos hitharcot kellett végigküzdeni, hogy ezekkel szemben az orthodox hitet tisztán megőrizzék. Az első hét közzsinatnak sikerült is eredményes küzdelmeivel a hitharcot befejezéshez juttatni, amivel az egész kereszténységnek rendkívüli szolgálatot tett, amit a nyugati egyház készségesen elismer.

Nem ugyan jellegzetes, de említésreméltó feltűnő jelenség, hogy a keleti közzsinatokon igen nagy volt az azokon résztvevő püspökök száma, amiből azt kell

következtetni, hogy abban az időkben sűrű volt a keresztény népesség, melyet később az ozmán hódítás tizedelt meg.[66]

II. Korszak.

A második periódusba a négy lateráni, két lyoni s a viennei zsinatok tartoznak. E XII—XIV. századokra esik az egyházi, nevezetesen a pápai hatalom fénykora.

Az utolsó keleti s az első nyugati közzsinat között (869—1123) eltelt két és fél évszázad alatt nem tartottak közzsinatot, aminek belső oka mindenekelőtt az volt, hogy a korábbi zsinatok a nagyobb jelentőségű dogmatikus kérdéseket már formulázták, az egyházi szervezet pedig a nyugati nemzeti zsinatokon az Egyház kívánságát kielégítő fejlődést vett, úgyhogy nem forgott fenn közvetlen indok, mely az egész Egyházat képviselő közzsinatnak megtartását motiválhatta volna. E belső indok mellett az a külső ok is súlyosan latba esett, hogy a nyugati és keleti egyház között már Photius († 891) konstantinápolyi patriarcha idejében beállott politikai szakadás a két egyháznak elhidegülését vonta maga után, de meg hiányzott is a közös tekintély, mely a közzsinatoknak egybehívását eredményesen vehette volna kezébe.

E középkori zsinatokon a dogmatikus kérdések nem predomináltak, jóllehet az 1179. évi III. lateráni s az 1311. évi viennei zsinaton ilyenek is merültek fel, hanem inkább az egyházpolitikai kérdések léptek előtérbe, melyeknek kapcsán a kánonjognak kiépítésére fektették a fősúlyt. Ami azután e középkori zsinatokat az előző keleti zsinatoktól lényegesen megkülönbözteti, az a körülmény volt, hogy azoknak összehívásánál már az az önálló politikai hatalom lép előtérbe, melyet a pápa

[66] Prinz Max a 26. jegyzetben i. m. 21.

a wormsi konkordátumban a német-római császársággal szemben kiküzdött. A minden császári gyámkodástól felszabadult pápa egyedül hívta össze a közzsinatokat s ezzel gyakorlatilag érvényesült IX. Leó pápának 1053. évi elvi kijelentése, mely szerint a római pápának rendelete nélkül nem lehet közzsinatot tartani.

III. Korszak.

A harmadik periodus a XV. század reformzsinatait öleli fel, melyek a pápai hatalom hanyatlásával becsúszott visszaélések orvoslását kísérelték meg, főtörekvésük pedig az volt, hogy az Egyház egységét veszélyeztető schizmának megszüntetésével útját állják annak a mindinkább terjedő felfogásnak, mintha az Egyház pápaság nélkül is megállhat.

IV. Korszak.

A negyedik periodusba a trienti és vatikáni zsinatok esnek, melyek közül az előbbi a protestantizmus, az utóbbi pedig a legújabb filozófiának a materializmusra naturalizmusra és racionalizmusra vonatkozó tanával birkózott meg.

Az eddigi közzsinatok száma tekintetében nem találunk egyöntetü megállapodást. Mindenekelőtt a keleti egyház tér el a zsinatok egyetemességére nézve a katholikus egyház számításától, amennyiben az előbbi már az utolsó keleti közzsinatnak, a 869. évi IV. konstantinápolyi zsinatnak ökumenitását nem ismeri el, mert az a politikai szakadást előidéző Photius konstantinápolyi patriarcha ellen lett megtartva, úgyhogy a keleti egyház, még ha bele is nyugszik az általa kifogásolt 680. évi III. konstantinápolyi zsinatnak egyetemes jellegébe, legfeljebb hét közzsinatot ismer el, de még ezek közül is az eretnek nestoriánusok csak az első két, a szintén eretnek

monofiziták pedig csupán az első három zsinatnak egyetemességét ismerik el, melyeknek határozatait azután nagy tiszteletben is tartják. A nyugati zsinatok egyetemes jellegét pedig a keleti egyház azon az elvi alapon tagadja, hogy egyedül a keleti egyház az a régi egyház, mely a hitigazságoknak kétségtelen birtokában van, míg a nyugati egyház oly újításokat létesített, melyekkel eltért a régi fegyelemtől, de meg a keleti egyház nem is vett részt a nyugati zsinatokon, úgyhogy ezeket csak helyi zsinatoknak tekinti. Ez utóbbi megokolás mellett azonban a keleti egyház nem veszi tekintetbe azt, hogy a IV. lateráni, a II. lyoni s a ferrarai-firenzei zsinatokon, az úgynevezett uniótárgyalásokon részt vett.

A nyugati egyházban egyetemesnek tervezett 22 közzsinat némelyikének közzsinati jellegére nézve aggályok forognak fenn és csupán 19 zsinatra lehet kijelenteni, hogy azoknak egyetemes jellegét a kanonisták túlnyomó része elismeri.

Különösen kétséges a két ellenpápa bíbornoktestületei által 1409-ben Pisába összehívott zsinatnak egyetemessége, melynek ezt a jellegét csak a gallikán egyház ismeri el. Ez az államegyház ugyanis püspökeinek királyi kinevezése jogán a Szentszékkel szemben bizonyos önállósághoz jutott és e szabadságának védelme érdekében ismerte el az 1682. évi királypárti nemzeti zsinat, «Assemblée du clergé de France» a pisai zsinat egyetemességét. Ezzel az egészen különálló francia felfogással szemben, a kanonisták túlnyomó része a tudós jezsuitabíbornoknak, Róbert Bellarminnak († 1621) azt a tanítását követi, hogy ez a pisai zsinat sem elismerve, sem elvetve nincs: «... generale nec approbatum nec reprobatum». E kontroverziának eldöntése különben nem bir gyakorlati jelentőséggel, mert hiszen ez a zsinat sem az egyházszakadást nem tudta megszüntetni, sem maradandó szabályokat nem alkotott.

Azután itt van az 1431. évi baseli zsinat egyetemességének vitakérdése, mely zsinatot IV. Jenő rövidesen, már 1431 december 18-án feloszlatott. E zsinatnak a pápával való folytatott harcára jellemző, hogy IV. Jenő a zsinatfeloszlatást elrendelő bulláját két év mulva, 1433 december 15-én visszavonta, amivel a zsinatnak kezdettől fogva való jogszerűségét is elismerte. Az 1437 szept. 18-án kelt bullájával azonban a zsinatot Ferrarába helyezte át s innentől kezdve annak Baselben való további működését megtiltotta. Ily körülmények között érthető az aggodalmaskodó kanonistáknak az a felfogása, hogy a baseli zsinat nélkülözi az egyetemes jelleget, mert azt a pápa csak a helyzet kényszerűsége következtében ismerte el. A protestáns Paul Hinschius (lásd az 1. jegyzetben i. m.) a baseli zsinatnak egyetemes jellegét arra az időtartamra ismeri el, míg azt IV. Jenő pápa Ferrarába át nem helyezte, a gallikán egyház azonban e zsinatot egészen végig, tehát a Lausanneban tartott üléseit is egyetemesnek tartja, mert az a bourges-i «pragmatica sanctio» következtében a francia külön egyháznak nevezetes jogforrását képezi.

Végül még az 1512—1517. évi V. lateráni zsinat egyetemességét is vitatják, de kizárólag csak a francia kanonisták, aminek okát a következő előzményekre kell visszavezetni. A harciasnak nevezett II. Gyula (Della Rovere, 1503—1515) reneszánsz pápa az olasz nemzeti politikának megvalósítása érdekében fegyverhez nyult, papi öltözetét páncéllal, pásztorbotját karddal cserélte fel és szerencsés háborúival nemcsak az Egyházi Állam területét növelte, de sikerült neki a franciákat Itáliából kiszorítani s azt az eddigi francia befolyást, melyet ez a nagyhatalom a pápáknak avignoni tartózkodása (1308) óta a római kúriánál gyakorolt, megtörni.[67] Ennek az

[67] Alexander Eisler k. k. Gerichtsadjunkt: «Das Veto der katholischen Staaten bei der Papstwahl». Wien, 1907. 45.

olaszországi politikának leküzdésére XII. Lajos francia király és Miksa német császár a pápától elszakadt bíbornokok által 1511. évi szeptember 1-jére zsinatot hivattak össze Pisába, melyen csak francia főpapok jelentek meg, akik innen Milanóba mentek át, hogy azt ott folytassák. II. Gyula pápa pedig Rómába hivott össze közzsinatot s azt 1512. évi május elején a lateráni bazilikában személyesen nyitotta meg, melyen azután a túlnyomó számban levő olasz főpapok a most említett pisai és milanói ellenzsinatoknak határozatait vetették el. Ennek az V. lateráni zsinatnak a gallikán egyház szélső tagjai azért is ellenségei, mert az a gallikán egyház szabadságait kimondó bourgesi «pragmatica sanctio»-t a francia király hozzájárulásával felfüggesztette s helyébe konkordátummal rendezte a francia egyházi viszonyokat.

Az említett zsinatokon kívül még az 1311. évi viennei, az 1414—1418. évi konstanci s a legutóbbi 1869—1870. évi vatikáni zsinatoknak egyetemes jellege ellen próbálkoznak argumentumokat kovácsolni, melyek azonban nem helytállóak s ezért el sem fogadhatók.

Ami mindenekelőtt az 1311. viennei zsinat egyetemes jellegét illeti, rá kell mutatni arra, hogy azt V. Kelemennek összehívási bullája közzsinatnak tervezte, arról az 1512—1517. évi V. lateráni zsinat 8. ülésében mint egyetemes zsinatról emlékezett meg, végét a templomos lovagrend megszüntetésének kérdése nem egyháztartományi, hanem az egész Egyházat érdeklő közügy volt.

Az 1414—1418. évi konstanzi zsinat egyetemes jellegét egyes theológusok csak V. Mártonnak megválasztásától kezdve vélik elfogadhatónak. Ezzel a felfogással szemben rá kell mutatni arra, hogy a zsinatot maga V. Márton jóváhagyta, utódja, IV. Jenő pápa pedig 1446. évi július 22-én németországi legátusaihoz intézett levelében kijelentette, hogy a konstanci zsinatot egyetemes zsinatnak elismeri, de az apostoli Szék méltóságának csorbítása

nélkül, ami alatt a közzsinat felsőbbségére vonatkozó tendenciákra gondolt.

A konstanzi zsinat egyetemes jellege mellett érvelt Gerhard Schneemann jezsuitaatya «Ist das Vaticanum das XIX. oder das XX. ökumenische Konzil» című értekezésében, mely a «Stimmen aus Maria-Laach» 1870. évi folyamának nov. füzetében volt közzétéve.

Végül az 1869—1870. évi vatikáni zsinat ökumenitását is kezdték kifogásolni, de ez a kifogásolás csak a számszerint figyelembe sem vehető ókatholikusokra szoritkozik.

Első Niceai zsinat.

Az Egyház történetében az első közzsinat az volt, melyet Nagy Konstantin császár 325. évben Niceába (Niceae), a kisázsiai Bythinia tartománynak egyik nagyobb városába hívott össze, melynek június 19-től aug. 25-ig tartott ülésein 318 (többnyire keleti) püspök vett részt, a pannóniai tartományból Domnus stridói püspök volt jelen. E niceai zsinat a következő három kérdésben határozott:

1. az arianizmus kérdésében;
2. a húsvéti ünnepnek egyöntetű megünneplésében; s
3. az egyiptomi lykopolisi püspök, Meletius által okozott egyházszakadásnak megszüntetésében.

Az arianizmus volt az első nagy eretnekség, mely lokális jellegén túlmenve, egész országokra kiterjedt. E keleten keletkezett arianizmus itt csak rövidebb ideig maradt életképes, de annál maradandóbb hatást tudott elérni a nyugaton, melynek barbár népei túlnyomóan annak hódoltak.

Ennek az eretnekségnek megindítója egy Arius nevű alexandriai diakon volt, aki 317 óta hirdette azt a tant, hogy Krisztus lényegileg nem azonos Istennel. Az orthodox hittel ellenkező ezt a tévtant már a 318. és 321.

évi alexandriai tartományi zsinatok sietettek kárhoztatni s ennek kapcsán Ariust hivatalától megfosztani, csakhogy még a hivatalától megfosztott Arius is annyira népszerű maradt világi híveknél, hogy tanainak gyors elterjedését nem lehetett hamarosan elnyomni.

Ezért tartotta szükségesnek a niceai zsinat azt, hogy Arius tévtanával szemben megállapítsa azt a dogmatikus tant, hogy a Fiú az Atyával egylényű. Ez a görög elnevezés szerint a «homousios» tana.

Az arianizmus által előidézett mozgalom különben nagyon áldásos lett az egyházi életre, amennyiben annak leküzdése nevelte azokat a nagy egyházatyákat, kiknek égisze alatt élte a keleti egyház legszebb korát ; ez a küzdelem teremtette meg az egyházi dalt és éneket, fejlesztette az egyházi zenét, emelte az istentisztelet külső fényét. Ez a korszak lendítette fel az egyházi irodalmat is, fejlesztette az Egyház kezdetleges szervezetét, majd megindította a kultúrára idővel áldásossá vált szerzetesi intézményt, mellyel kezdetét vette a hittérítés kemény munkája, mely már a középkorban Indiáig és Kínáig tudott eljutni.[68]

Az arianizmus főleg azokkal a költeményekkel és énekekkel terjedt, melyekben tanait dicsőítették. A vallásos hit ugyanis érzelmi dolog, mely a dalban és énekben keres megjelenési formát ; hiszen minden primitív dal eredetileg valamelyes érzelemnek a kifejezése[69] és Wilhelm Wundt lipcsei filozófus találóan mondja «Völkerpsychologie» munkájában (III. 348—383.), hogy a dal érzelmi kiömlés «Gefühlserguss». Így azután a püspökök ösztönszerűleg is érezték, hogy az eretnek dalokkal igazhívő költeményeket kell szembeállítani. Ez az erőkifejtés

[68] Brinzeu Miklós : «A keleti egyház kérdése nagyjainkban». Kath. Szemle. 1908. évf. 372.

[69] Braun Soma : A népmese. Bevezetés az összehasonlító mesekutatásba. Budapest, 1925. 8. lap.

vezetett az egyházi költészet és zene művelésére, melynek a görögöknél nazianzi Szent Gergely, a sziriaiaknál Szent Ephraem, a nyugaton Szent Ambrozius milanói püspök és Szent Gergely pápa lettek nagymesterei.

E zsinat a Szentírás szavait kiforgatni törekvő Arius és követőivel szemben a niceai «symbolum» neve alatt ismert hitvallást állapította meg, mellyel minden további kétértelműségnek kívánta elejét venni.

A niceai zsinatnak második elintézésre váró tárgya a húsvéti ünnep egyöntetű megülésének nehéz kérdése volt, melyre nézve két, egymástól eltérő gyakorlat fejlődött ki, nevezetesen a kisázsiai és a római. Az idő tekintetében annyiban megközelíté egymást e két gyakorlat, hogy a történeti idő sorrendjének megtartására a megváltásnak nagy ünnepét a nizán 14. napjára tüzték ki, de nem azért, mintha a zsidó törvényt kötelezőnek ismerték volna el, hanem azért, mert Krisztus szenvedése a Nizán hónap 14. napján kezdődött. A differenciák azután a közös kiindulási alap dacára onnan eredtek, hogy míg a római egyház a péntekhez és a vasárnaphoz ragaszkodott, mint amelyeken Krisztus meghalt, illetőleg feltámadt, addig a kisázsiai keresztények ama naptári dátumhoz alkalmazkodtak, melyen Krisztus kínszenvedése bekövetkezett, s ez a nap a nizán hónap 14. napja volt.

Abban az esetben, ha a nizán 14. napja péntekre esett, akkor mindkét párt egy napon ünnepelte a húsvétot, a többi esetekben azonban különböző időben. Így ha a nizán 14. napja szombatra esett, a kisázsiai keresztények ezen a napon ülték meg a megváltás ünnepét, a rómaiak azonban csak a rákövetkező pénteken.

A III. századig még csak e két kérdés körül forgott a húsvéti vita, nevezetesen hogy vajjon a hétnek meghatározott napja (péntek és vasárnap) vagy a kalendáriom fix napja (nizán 14-ike) legyen irányadó, és hogy

a nagybőjt mikor fejeződik be. Ehhez a két történeti kérdéshez járult azután egy harmadik is, melyet csillagászati (asztronómiai) kérdésnek szoktak nevezni. Kiindulási alapnak megmaradt a nizán 14. napja, vagyis a zsidók egyházi éve első hónapjának 14. napja, mely rendszerint a tavaszi napéjegyenletre következő holdtöltével esik össze; nyilt kérdés maradt azonban az, hogy mikor is van hát a nizán 14. napja. A legrégibb egyházatyák arra fektettek súlyt, hogy a húsvét a tavaszi napéjegyenlet után tartassék meg. Ha már most a zsidó nizán 14. napja — amikor okvetlenül holdtölte van, mert a zsidók minden hónapja az új holddal kezdődik — a tavaszi napéjegyenlet előtt volt, akkor ők a nizán 14. napját egy hónappal előbb ünnepelték.

A kisázsiai keresztények a húsvétot a tavaszi napéjegyenlet utáni holdtölte napján ünnepelték, tekintet nélkül arra, hogy az a hétnek melyik napjára esett, s tekintet nélkül arra, hogy ez a holdtölte a zsidó nizán 14. napjára esett-e, s mivel rendszerint összeesett, azért a kisázsiai keresztények húsvétja a zsidók ünnepével szokott összeesni.

A nyugati egyház hívei azonban nemcsak a holdtölte, de ezzel együtt a péntek és vasárnap után is indultak, s így Rómában a húsvétot a tavaszi napéjegyenlet utáni holdtöltét követő vasárnap tartották meg, és így megtörténhetett, hogy a holdtölte éppen vasárnapra esett, amikor is a húsvétot egy héttel későbben, vagyis a rákövetkező vasárnapon tartották meg.

Mikor azután a zsidók Jeruzsálem pusztulása után nem ragaszkodtak többé szorosan a régi időszámításokhoz, a keresztényeknek maguknak kellett húsvéti táblázatukat összeállítani, melynél a nyugati és keleti keresztények számítása ismét eltéréseket mutatott.

A legrégibb húsvéti időszámítást a tudományosan képzett Hippolytus presbytertől († 235), Szent Irenaeus

kiváló egyházatya és lyoni püspöknek († 202) tanítványától bírjuk, akinek sokirányú irodalmi munkássága a kronológiára is kiterjeszkedett. Számításának alapját a 16-os szám képezte, amennyiben a húsvéti holdtölte minden 16. év után a hónapnak, de nem a hétnek is ugyanazon napjára, míg minden 112 év után úgy a hónap, mint a hét ugyanazon napjára esik. Hippolytus a tavaszi napéjegyenletet március 18-ára vette, s ha a holdtölte pénteki napra esett, az volt egyszersmind nagypéntek, ha azonban szombatra esett, akkor az egész nagyhét nyolc nappal kitolódott.

Az alexandriai egyházban Nagy Dionysius (264—265) alexandriai püspök, Origenesnek, a keleti egyház legnagyobb egyházatyjának tanítványa foglalkozott a húsvéti időszámítás kérdésével, akinek erre vonatkozó tanulmányai alapján az alexandriai püspökök az évenkint kiadott «Liber Paschalis»-ban közzétették a csillagászati számítások eredményét. E húsvéti időszámítás tekintetében még pontosabb eredményt tudott elérni Szent Anatolios (270 óta laodikeai püspök), korának legtudósabb matematikai és fizikai tanára, aki a húsvéti időszámítás szabályainak összeállításánál a 19 évi húsvéti cyklusból indult ki, melyet a 277-től kezdett meg, tavaszi napéjegyenletül pedig március 19-ét vette. Ezt a napéjegyenleti időt a nyugati egyház Dioklecián császár idejében (284—305) március 21-re tette át.

A húsvéti időnek különböző módon való számítása következtében megtörtént, hogy a húsvétot más időben ünnepelték Rómában s más időben Alexandriában, s a megváltás e nagy ünnepének kétszer való megülése a pogányok gunyolódását provokálta. Ezért a 314. évi arlesi (Franciaországban) partikuláris zsinat időszerűnek tartotta proklamálni azt az elvet, hogy a húsvét az egész Egyházban egy és ugyanazon napon, «Uno die et uno tempore per omnem orbem» tartassék meg. Hogy az-

után ez az elv a keleti kereszténeknél is érvényesülhessen, azzal a 325. évi niceai zsinat külön foglalkozott, s bár erre vonatkozó kánont nem alkotott is, de abban a zsinati atyák megegyeztek, hogy a húsvét mindig a tavaszi napéjegyenlet utáni holdtöltét követő vasárnap, és sohasem a zsidókkal egyidőben tartassék.

Azonban még e zsinat befejezése után is merültek fel eltérések, s nevezetesen a 326., 330., 333., 340., 341. és 343-ik években ismét különböző időkben ünnepelték a húsvétot, aminek a jövőben való mellőzése érdekében Róma és Alexandria a 343. évben tartott sardikai partikuláris zsinaton, egy 50 évre szóló közös húsvéti terminusban állapodtak meg. A baj azonban az volt, hogy míg a nyugatiak március 21-től, addig a keletiek március 19-étől számították a tavaszi napéjegyenletet, minek következtében a keletiek 387-ben öt héttel későbben, április 25-én ünnepelték a húsvétot.

A számítási differenciákat végre Dionysius Exiguus, Rómában élt szerzetesnek sikerült kiegyenlíteni s illetőleg a római számítást az alexandriaival összeegyeztetni (525. évben).

Julius Caesar a Sosigenes alexandriai csillagász számításai alapján készült, úgynevezett «Juliáni naptárt» léptette életbe, melyet a kereszténység is elfogadott. Ez a naptár azonban abban a csillagászati hibában szenvedett, hogy ez a juliáni év 11 perccel és 14 másodperccel hosszabb volt, mint a csillagászati év, mely differencia következtében a polgári időszámítás mindjobban eltért a Nap járásától, úgyhogy a tavaszi napéjegyenlőség, mely Julius Caesar idejében március 24-ére esett, a niceai zsinat idejében március 21-én volt. Az e csillagászati hiba folytán szükségessé vált naptárjavítás kérdése a XIII. század óta foglalkoztatta az Egyházat, s annak tárgyalására már VI. Kelemen (avignoni pápa) 1344-ben papi szaktudósokat hívott össze. Majd a kon-

stanzi és baseli zsinatokon is szóbakerült e naptárjavítási kérdés, az V. lateráni zsinat pedig arra bírta Nikolaus Copernicust, hogy a Napnak s Holdnak viszonyait tanulmányozza, de tízévi szorgalmas tanulmányának sem volt meg a kívánt sikere. Végül a trienti zsinat 1563. évi utolsó ülésén arra kérte a pápát, hogy a «Calendarium perpetuum» kérdését juttatná megoldáshoz. E zsinati határozatnak megvalósítása persze nem volt könnyű feladat és csak 18 évi tanulmányozás után sikerült azt megoldani,[70] mikor V. Piusnak utódja, XIII. Gergely pápa 1582. évi február 14-én kelt bullájával rendezte a keresztény naptárt, mely a niceai zsinat óta tíz nappal különbözött. Erről a Gergely-féle naptárjavításról a keleti egyház mindeddig nem akart tudomást szerezni, aminek következménye az lett, hogy 13 nappal maradtak el a csillagászati naptártól. Csak a legutóbbi időben (1924-ben) indult meg a Balkánállamokban a mozgalom arra vonatkozólag, hogy szintén a Gergely-féle naptárra térjenek át, ami 1928-ban részben meg is történt.

A húsvéti időnek számítása ezidőszerint Karl Friedrich Gauss híres német matematikus, fizikus és csillagász, a göttingeni csillagvizsgálóintézet igazgatójának († 1855) szabálya szerint történik. Ez a szabály a következő:

Azt az évet, melynek húsvéti idejét akarjuk kiszámítani, például az 1930. évet, a 4, 7 és 19 osztószámokkal kell osztani, s az e hármas osztásnál mutatkozó maradékszámokat külön kell jegyezni, tehát

1930 : 4 = 482, maradék = 2
1930 : 7 = 275, maradék = 5
1930 : 19 = 101, maradék = 11

[70] I. G. Hagen jezsuitapáter: «Die Gregorianische Kalender reform». Stimmen aus Maria Laach. 1914. évf. LXXXVII. 41—50.

Erre azután az 19-es osztásnak maradékszámát, a jelen példában a 11-es számot, 19-cel kell megszorozni, ami az adott esetben $11 \times 19 = 209$-et tesz ki.

Ehhez a 19-szer vett 19-es maradékhoz hozzá kell adni:

az 1583 előtti éveket	illetőleg		15
az 1583—1699.	«	«	22
az 1700—1899.	«	»	23
az 1900—2099.	«	»	24

Az adott esetben tehát $209+24=233$; az így nyert összeget 30-cal kell osztani, s ennek maradékát külön feljegyezni, vagyis $233 : 30 = 7$, a maradék 23.

Már most a 4-es maradék 2-szer, vagyis $2 \times 2 = 4$
7-es « 4-szer, « $5 \times 4 = 20$
30-as « 6-szor, « $23 \times 6 = 138$
162

végösszeghez, mely számok összeadásából származó:

az 1583 előtti évekre		6
az 1583—1699.	«	2
az 1700—1799.	«	3
az 1800—1899.	«	4
az 1900—1999.	«	5

kell hozzáadni, s az így nyert új összeget, $162+5=167$-et egy hetes számmal kell osztani, az adott esetben $167 : 7 = 23$, és marad egy új hetes maradék, a jelen példában 6, melyet a 30-as maradékkal összeadva, $6+23=29$, az így nyert összeghez még 22-őt kell számítani, $29+22=51$. Ez a szám mutatja a márciusnak azt a napját, mely a húsvétvasárnapja esik; de mivel az 51-es végösszeg meghaladja a március hónap 31 napját, ezt a 31-es számot levonjuk az 51-es számból $51-31$, s így nyerjük április 20-át, mely az 1930. évben volt húsvét vasárnapja.

A március 21-i tavaszi napéjegyenlet mellett a legkorábbi húsvétvasárnap már vasárnapra, március 22-ére, míg a legkésőbbi április 25-ére eshetik ; az előbbi eset 1818-ban, az utóbbi 1886-ban következett be, míg a jövőben az előbbi eset 2285-ben, az utóbbi 1943-ban fog bekövetkezni.[71]

A keresztény húsvéti időszámítás mellett is megtörténhetik, hogy a keresztények megváltási ünnepe a zsidó számítás alapján tartott zsidó ünneppel egy és ugyanarra a napra esik, mint ahogy ez 1825-ben történt, Ez ugyan ellenkezik az niceai zsinat határozatával, de ezt, a jelenleg érvényben álló húsvéti időszámítás mellett elkerülni nem lehet.

A harmadik tárgy, mely elintézésre várt, a Meletius lykopolisi (Thebais) püspök által támasztott egyházi vita, mely éppen úgy, mint a karthagói egyházban, akörül forgott, hogy lehet-e az egyházi üldözések idejében az Egyháztól elszakadt keresztényeket (lapsi), valamint a szentírásokat az üldözőknek kiszolgáltató híveket (traditores) az Egyházba visszafogadni, mely kérdésben Meletius szigorúbb álláspontra helyezkedett, mint az alexandriai patriarcha. Meletius a metropolitai hatalmat egész Felső-Egyptom fölött magához kívánta ragadni, ami 306-ban lokális szakadásra vezetett, minek a niceai zsinat vetett végett.

Még az egyházi szervezetnek kialakulására is ez a niceai zsinat rakta le az alapot azzal, hogy a patriarchia s ezzel a metropolitai (főpüspöki) szervezetet létesítette. E zsinatig a püspökök nem voltak egymásnak alárendelve s még a római püspöknek primátusa sem léphetett az üldözések alatt előtérbe. A niceai zsinat 6. és 7. kánonja azután

[71] A húsvéti idő kiszámítására nagyon alkalmas útmutatást ad : Oswald Gerhardt berlini reálgimnáziumi tanár «Das Datum der Kreuzigung Jesu Christi, geschichtlich-astronomisch berechnet» című 80 lapra terjedő értekezése. Berlin, 1914.

megállapította az említett főpüspökök sorrendjét is, mely egyházi beosztásnál abból a vallásos felfogásból indult ki, hogy az apostolfejedelem által alapított püspöki székeket patriarcha rangra emelte. Így jutott első helyre Róma, hol kétségtelenül Péter apostol alapított püspökséget; második helyre Alexandria, hol a hagyomány szerint Márk evangelista alapította a püspökséget, de mivel ez az evangelista az apostolfejedelemnek szellemi fia volt, az egyptomi hagyomány ezt az alapítást közvetve Szent Péternek tulajdonítja, ki a koptok közt ma is nagy tiszteletben részesül. Harmadik helyre jutott Antiochia, hol Péter még azelőtt volt püspök, mielőtt székhelyét Rómába tette volna.

Ezt a rangsort a következő konstantinápolyi közzsinat azzal módosította, hogy a konstantinápolyi patriarchát közvetlenül a római után helyezte s ezzel azt az alexandriai és antiochiai patriarchák rangsora elé helyezte.

Első konstantinápolyi zsinat.

Az arianizmusra visszavezethető szekták keletkezése okul szolgált arra, hogy Nagy Theodosius császár a fölmerült hitelvi kérdéseknek megvitatására 381. év május hónapra Konstantinápolyba közzsinatot hívott össze, melyen kizárólag csak keleti — számszerint 150 — püspök jelent meg; a nyugatról egyetlen püspök sem volt ott, a pápa sem képviseltette magát, úgy látszik, meg sem lettek híva.

A nyugati tartományi zsinatok, nevezetesen a 341. évi római, majd a 343. évi sardikai (e városnak romjai a mai Szófia közelében találhatók), a niceai zsinaton kimondott lényegazonosság, «homusios» dogmájához alkalmazkodtak, míg a keleti tartományi zsinatok, úgymint a 343. évi philippopolisi és a 344. évi antiochiai, a semiarianizmussá vedlett ama tan mellett nyilatkoztak, hogyha a fiú az

Atyával nem is egyenlő, de hasonló lényegű ; ez a lényeghasonlatosság «homoiusios» tana.

Ezt a lényegazonossági és lényeghasonlatossági vitát állította pellengére Madách Imre az ő közismert «Az ember tragédiájában», mint olyan vitát, melyben egy i betűkülönbség miatt századokon át fecsérelték az időt. E költői kritikával szemben azzal kívánta Dudek János tudományegyetemünknek egykori hittudományi professzora ezt a nagy hullámokat vert vallási vitát érzelmileg megérthetővé tenni, hogy a mult század végén az egész magyar nemzet szállt harcba az egyetlen egy «és» szócska érdekében, mert úgy érezte, hogy a «császári és királyi hadsereg» elnevezésben e kötőszónak elhagyása állami önállóságunkról való lemondásunkat foglalná magában.[72]

De nemcsak ez a semiarianizmus, hanem az Apollinaris sziriai püspök után elnevezett apollinarizmus is nyugtalanította a kedélyeket, mely eretnekség tagadta az Üdvözítőnek emberi lelkét. E tévtan elvetése nyilatkozik meg a «Hiszekegy» pokolraszállása kijelentésében. E nagy eretnekségen kívül volt még egy kisebb is, a Macedonius konstantinápolyi patriarcha után elnevezett macedoniazmus, mely azonban nemcsak kisebb jelentőségű volt, de gyorsan meg is szünt.

Ez a rövid ideig tartott zsinat, melynek végzéseit a császár már 381. évi július 30-án kelt állami törvényével hirdette ki, a macedoniazmus tévtanai ellenében a Szentháromságról szóló tant állapította meg s mindjárt első kánonjában megerősítette az előző niceai zsinat hitvallását, az arianizmussal rokon szektákat pedig anatémával sujtotta.

A hitelvi kérdéseken kívül nagy jelentőséghez jutott a konstantinápolyi püspöki széknek patriarchai (főpüspöki)

[72] Dudek János könyvkritikája a Religio 1913. évfolyamában, 463. lapon.

méltóságra emelése, amire a császár politikai okokból azért helyezett nagy súlyt, hogy Konstantinápoly, mint a keletrómai birodalom székhelye, ez által is méltó módon sorakozhassék a nyugatrómai birodalom fővárosa, Róma mellé. A görögök a konstantinápolyi zsinatnak erre vonatkozó 3-ik kánonjában a konstantinápolyi püspöknek a rómaival való teljes egyenrangúságát keresték, mely illuziójukat azután a görög zsinati gyüjteményeknek egyik kiváló kommentátora, Joannes Zonaras, († 1112), a XII. század legelején készült munkájában oszlatta el, midőn rámutatott arra, hogy e kánon csak tiszteleti elsőbbségre vonatkozik. A hivatalos Róma vonakodott a konstantinápolyi patriarchának közvetlenül a római püspök után való rangsorozását elismerni, mert erre hiányzott a vallási alap, amennyiben a konstantinápolyi püspökség nem bir apostoli alapítással, aminővel csak Róma, Alexandria és Antiochia büszkélkedhetnek. Róma nemcsak tiltakozott e rangsorozás elllen, de intette is az alexandriai és antiochiai patriarchákat, hogy óvják meg patriarchai széküknek történeti elsőbbségét, akik azonban a zsinat említett határozatához alkalmazkodtak. Végre a középkor folyamán Róma is elismerte a konstantinápolyi zsinat által meghatározott rangsort, mely azonban a gyakorlati életben csak akkor tudna tényleg érvényesülni, ha a latin egy házzal való unió megvalósulna.[73]

Ephesusi zsinat.

Az ephesusi zsinatot II. Theodosius keletrómai és III. Valentian nyugatrómai császárok 431. évi június havára hívták össze a végből, hogy Nestorius († 440) konstantinápolyi patriarcha tanai kérdésében határozzon, mely tanokat az előző 430. évben I. Coelestin pápa elnöklete alatt tartott római zsinat már elvetette.

[73] Prinz Max a 26. jegyzetben i. m. 131. 3

A Nestorius után elnevezett második nagy eretnekség sokkal maradandóbb kárt okozott az Egyházban, mint az arianizmus, mert a híveknek jóval több számát vonta el attól. A keletrómai császárok siettek ezt minden rendelkezésre álló hatalmi eszközzel elnyomni, de csak annyit sikerült elérniök, hogy ez az eretnekség a byzanci birodalom határain belül nem tudott meggyökeresedni. Hanem annál jobban terjedt az kelet felé, mindenekelőtt Perzsiában és Arábiában, hol a királyok és kalifák a kereszténység elleni gyülöletből, kedveztek a nestorianizmusnak, mert ennek tanaiból megértették azt, hogy a Krisztusban felállított két személyiség az istenséget gyöngítette. A missiós tevékenység egészen Indiáig és Kináig tudta a nestorianizmust terjeszteni, hol 140 püspökséggel birtak, amiből a szekta híveinek nagy számára lehet következtetni.[74] A nestoriánus egyház a XIII. század végén érte el hatalmának és elterjedésének delelőpontját, amely időben a Sárga-tengertől a Földközi-tengerig visszafelé voltak hívei s a mongol uralkodók kegyét is élvezte.[75]

Míg az arianizmus az alexandriai, addig az nestorianizmus az antiochiai iskolából indult ki; Nestorius ez iskolának racionalista elveit tartotta szem előtt, midőn a Krisztusban levő két természetnek egyesülését megérthető módon kívánta megmagyarázni s azt tanította, hogy a Krisztusban levő két személy csak külső összeköttetésben van meg. E tanításával tagadta Krisztusban az Istenséget.

A hitelvi viták most a körül forogtak, hogy Máriát megilleti-e az Istenszülő «θεοτόκος» elnevezés, aki Nestorius szerint Krisztussal csak az embert, de nem az Isten Igéjét (logos) szülte.

[74] Prinz Max a 26. jegyzetben i. m. 83., 88., 93.

[75] Kmoskó Mihály egyetemi professzor: «A legrégibb keresztény missiók Középázsiában. V. Jabalaha, a nestoriánusok chinai patriarchája. (1281—1317)» Religio. 1913. évf. 600.

Az orthodoxia ismertetőjele ebben az Istenszülő kifejezésben nyilvánult meg, ami azután a Mária-kultusz és a szentek tiszteletének ápolására vezetett.[76]

Chalcedoni zsinat.

A chalcedoni zsinatot (Bythiniában) Marcian keletrómai császár és III. Valentinián nyugatrómai császár 451. év őszére hívták össze (okt. 8-tól—nov. 1-ig ülésezett), hogy azon a nagy számban összejött (630) püspökök a monophysitizmus név alatt ismeretes harmadik nagy eretnekség fölött határozzanak, mely az orthodox egyháznak még a nestorianizmusnál is nagyobb kárt okozott, mert míg az előbbi csak a byzanci birodalom határain kívül, a kisebb kultúrával bíró népek között, tudott meghonosodni, addig a Monophysitismus éppen a byzanci birodalom területén terjedt, annak következtében, hogy a császárok majd az orthodoxiát, majd a monophysitizmust pártolták. Leginkább az alexandriai s az antiochiai patriarchatusban talált hívőkre, honnan Örményországba is eljutott. Mikor azután Egyptom a VII. században a mohamedánok birtokába került, az eretnekség nyomán keletkezett egyházszakadás teljes lett, mert a monofiziták nemcsak alárendelték magukat a mohamedánoknak, hanem ezek által magukat megkedveltetni óhajtván, a körülmetéltetést is elfogadták. Ezért az arabok védelmükbe vették őket, míg az orthodox hitet, az arabok által gyülölt görögök befolyásának gyöngítésére, üldözték.

A monophysitizmus a nestorianizmusnak ellentétes irányzata volt, mely Nestorius ellenfelétől, Eutychestől, egyik konstantinápolyi kolostor apátjától indult ki, aki temperamentumának heve által elragadtatva éppen a

[76] Brinzeu Miklós: A keleti egyház kérdése napjainkban. Kath. Szemle. 1908. évf. 372.

másik túlzásba esett, mikor akkép gondolta Krisztus személyének egységét Nestoriussal szemben megállapítani, hogy Krisztusban csak egy természetet látott. Így tehát míg Nestorius tagadta Krisztusban az Istenséget, addig Eutyches szerint Krisztusban nem volt emberi természet.

Már a 448. évi konstantinápolyi partikuláris zsinat is foglalkozott Eutyches apátnak eretnek tanaival s midőn azokat elvetette, egyúttal megfosztotta őt nemcsak kolostori hivatalától, de papi minőségétől is, mire Eutyches a szenvedélyes Dioskoros alexandriai patriarcha pártfogását kereste, aki azután minden arra való joghatóság nélkül 449. évre Ephesusba hívott össze zsinatot, mely erőszakoskodásai miatt rablózsinatnak nevezett gyülekezeten maga az elnöklő Dioskoros erőszakolta ki a monophysitizmus győzelmét.

A 451. évi chalcedoni közzsinatnak jutott feladatul a monofizita tanok győzelmét megsemmisíteni s Dioskoros letételét kimondani.

E zsinatnak dogmatikus határozatai mellett nagy jelentőséghez jutott az az egyházfegyelmi 28. kánonja, mely a konstantinápolyi patriarcha tekintélyének további emelése érdekében megengedte azt, hogy a püspökök az egész keletről, tehát az alexandriai és antiochiai patriarchatusokból is, közvetlenül a konstantinápolyi patriarchához, mint a császárváros püspökéhez felebbezhessenek, miáltal Konstantinápolyt ahhoz a pozicióhoz kívánták a keleten juttatni, melyet a nyugaton Róma foglalt el.

A chalcedoni zsinatnak ezt a fegyelmi kánonját Róma ugyan nem ismerte el, a keleti egyház azonban azt tényleg alkalmazásba vette.[77]

[77] Prinz Maxnak a 26. jegyzetben hivatkozott tanulmánya. 132.

Második konstantinápolyi zsinat.

A második konstantinápolyi közzsinatot Justinián császár (527—565) — a római polgári törvénykönyv, «Corpus Juris Civilis» megteremtője — hívta össze 553-ra, melyen csak 165 püspök vett részt.

Justinián a római világbirodalom visszaállítására s a római államegyház egységessé tételére törekedett, s míg előbbi célját hadjárataival, addig utóbbit az ariánusok és pogányok üldözésével igyekezett megvalósítani, hogy azután ezeket is az orthodox egyházba való belépésre kényszerítse.

Mindenekelőtt az előbbi chalcedoni zsinat dogmatikus határozatait kívánta általános elismeréshez jutattani, még pedig a monofiziták érdekében Cyrillus (†444 körül) alexandriai patriarcha értelmezésében, csakhogy a császárnak a törekvéseit felesége, Theodora, a szépsége és okossága által feltünt korábbi táncosné többször keresztezte, ami újabb hitvitákat provokált.

E vitáknak mellőzése s különösen az Egyházból kizárt monofizitáknak újbóli megnyerése érdekében a császár Theodoros Askidas udvari püspökének javaslatára 544-ben egy császári ediktummal kárhoztatta az úgynevezett három fejezetet, melyeknek egyike:

Nestorius tanítómesterének, a tudós és nagytekintélyben álló Theodoros († 427) mopszvesztai püspöknek személyére és irataira; másika:

ennek a Theodoros tanítványának, Theodoretos (†457) kyrosi püspöknek (Nestorius korábbi barátjának) Cyrill alexandriai patriarchához intézett vitairataira; harmadika pedig:

Ibas edessai presbyternek Maris perzsa püspökhöz intézett ama levelére vonatkozott, mellyel ez úgy a Nestorius-vitát, mint az ebben az eretnekségben foglalt

tanokat Perzsiában ismeretessé tette és a külön perzsa nemzeti egyház megerősödését mozdította elő.

A császárnak ez a kárhoztató ediktuma azonban nem tudta a monofizitákat megnyerni, s most e három fejezet körül az a további vita fejlődött ki, hogy vajjon e kárhoztatott fejezetek tényleg kedvezők voltak-e Nestorius tanára, minél fogva azok eretnek tanok s így jogalappal kárhoztatandók-e, vagy sem. A keleti egyház alkalmazkodott a császári ediktumhoz, a nyugati azonban nem.

Ezzel a három fejezetvitával került kapcsolatba Diodoros († 394) tarsusi püspöknek tanítása, aki az ő korában éppen orthodox hite miatt igen nagy tiszteletben állott, a hitviták folyamán mégis a nestorianizmus előhirnökének tekintették. E zsinat vetette el a Decius alatti keresztényüldözések alatt, 254-ben vértanuhalált szenvedett nagytudományú alexandriai Origenes tanítását is, aki rendkívüli termékeny író, állítólag 6000 irat szerzője volt.

Ugy a három fejezetvita, mint különösen Origenes tanításainak kárhoztatása a Nyugaton nagy megütközést keltett, s ha a túlgyenge Vigilius pápa, hosszabb ide- és odaingadozás után hagyta is magát arra kényszeríteni, hogy a II. konstantinápolyi zsinat e határozatait elismerje, Afrika és Itália északi része, valamint Illyria nem alkalmazkodtak ahhoz.

Harmadik konstantinápolyi zsinat.

A harmadik konstantinápolyi közzsinatot Konstantinus Pogonatus (668—685) a 680. évre hívta össze, melynek tárgya a monotheleta tanok elvetése volt. Ez a 622-től 680-ig huzódott hitvita képezte a keleti egyház nagy hitvitáinak utolsó fázisát, mely szintén a keletrómai császárok birodalmi politikája által volt fölidézve. Amikor ugyanis sikerült Sziriát, Palesztinát és Egyp-

tomot visszahódítani, Heraklius császár (610—641) az által igyekezett e visszahódított tartományokat szorosabban Byzanchoz kapcsolni, hogy a hitvitáknak kiegyenlítésével a monofizitáknak is lehetővé tegye az államegyházhoz való tartozást.

Sergius konstantinápolyi patriarchának tanácsára a császár 633-ban uniótárgyalásokat indított azzal a célzattal, hogy a monofizitáknak nyujtott engedményekkel az arany középutat lehessen betartani. A megindult uniótárgyalások Krisztus személyének egységét abban kereste, hogy Krisztusban csak egy akarat és csak egy tevékenység — t. i. isteni akarat és isteni tevékenység — van.[78] De mivel ez a megállapodás végeredményében mégis csak meggyöngített «monophysitizmus» maradt, a császári politikával elégedetlen szerzetesek Rómába és Karthagóba siettek, hol annak leküzdésére forradalmi mozgalmat indítottak, melynek élén korának legjelentékenyebb theológusa, a megkínoztatása miatt hittvallónak nevezett «Maximus Confessor» állott, kit a császár előbb Konstantinápolyba hurcoltatott, majd Chersonba száműzte, hol rövidesen meg is halt. (655-ben.)

Ez a monotheleta eretnekség még a keleti egyháznak is csak igen kis töredékét tudta az orthodoxiától elszakítani, nevezetesen a Libanon-hegyen élő maronitákat, kik e nevüket az e hegyen épült Szent Maro-kolostortól vették.

A monotheleta tévtant ez a 680. évi III. konstantinápolyi zsinat kárhoztatta s az Egyháznak azt a tanítását emelte érvényre, hogy Krisztusban két természetének megfelelőleg két akarat van. E közzsinati határozatban Róma győzelme nyilatkozott meg.

Ez a III. konstantinápolyi közzsinat volt az első, melyet nem templomban, hanem a császári palotában tartottak, s ennek kupolás ülésterme «τροῦλλος vagy

[78] Prinz Max a 26. jegyzetben i. m. 103.

τρούλλα» után trullai zsinatnak is nevezik; de mivel a 692. évben, mintegy folytatólag tervezett zsinat ugyancsak ebben a kupolateremben tartatott, tulajdonképpen két trullai zsinatot kell megkülönböztetni, úgymint:

1. a 680. évi IV. konstantinápolyi közzsinatot: «Trullanum I.»;

2. a 692. évi konstantinápolyi partikuláris zsinatot: «Trullanum II.»

Trullai partikuláris zsinat.

Az 553. és 680. évi két konstantinápolyi közzsinat kizárólag hitvitákkal foglalkozott, s így az egyházi fegyelemre vonatkozó tanokat nem is alkotott. A görögök ebben a mulasztásban keresték a valláserkölcsi élet hanyatlását, s e panaszok elhallgattatása érdekében rendelte el II. Justinián császár (685—711), hogy az előző közzsinatok folytatására 691 szept. 1-ére egy új zsinat hívassék össze ugyancsak a császárvárosba, melyet e kiegészítő jellegére való tekintettel «Synodus Quinisexta» néven is neveznek, de mivel közvetlenül a 680. évi konstantinápolyi zsinathoz csatlakozott, egyszerűen hatodik zsinatnak. «Sexta Synodus»-nak is nevezik.

Az előző konstantinápolyi közzsinaton a pápai felfogás tudott érvényesülni, ami a keletieknél élénk visszatetszést keltett, amint ez a 691 szept. 1-től 692 aug. 31-ig tartott trullai zsinaton lépten-nyomon meg is nyilatkozott. Már maga az a körülmény, hogy a trullai zsinatnak elnöke Róma ellensége volt,[79] nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a görögök és latinok között mindig lappangott eltérések immár nyilt kitörésekben jelentkezzenek, melyek a latin szokásoknak lekicsinylésében, sőt hatá-

[79] Moritz Meschler jezsuitaatya: «Vom kirchlichen Zölibat». Stimmen aus Maria-Laach. 1912. évf. LXXXIII. 266.

rozott leszólásában nyilvánultak. Igy a kánonok polemikus hangja mellett mindenesetre feltünő a kánonoknak ilyenforma szövegezése: «Azt halljuk, hogy a latin egyházban ez meg az történik... erre vonatkozólag a szent zsinat elrendeli, hogy azt meg kell szüntetni».[80]

A trullai zsinatnak antioccidentalis jellege főleg a következő kérdésekben nyilatkozott meg:

1. A papok nősülhetésére vonatkozó tilalmat a 6. kánon csak az alszerpapoktól kezdve fölfelé állította be, minélfogva az alsóbb rendeket fölvett minoristáknak, úgymint a lektoroknak és kántoroknak lehetővé tette az elsőízben való házasságralépést; a 13. kánon pedig nemcsak azt engedi meg, hogy alszerpapokul, szerpapokul és áldozárokul nős férfiak is megválaszthatók legyenek, hanem az apostoli kánonokra való utalással azoknak a házasélet folytatását kifejezetten is megengedi, és azokat, akik az ilyen, még felszentelésük előtt megnősült majoristáknak törvényes házasságát felbontani megkísérelnék, letétellel fenyegeti. A fölszentelt majoristáktól pedig csak annyit követel ez a trullai kánon, hogy amikor a szent ténykedéseknek sora rajtuk van, megtartózkodók legyenek.[81] (13. kánon*t*.) Hogy a keletieknek mennyire fáj a nyugati Egyháznak a kötelező papi nőtlenség kérdésében elfoglalt szigorú álláspontja, mutatja az, hogy Photius konstantinápolyi patriarcha († 891) a latinok ellen intézett vádiratában kifogás tárgyává tette azt, hogy a latin papok coelibatusban élnek s hogy a jogszerű házasságban élő papokat megvetik.[82]

[80] Prinz Max a 26. jegyzetben i. m. 127.

[81] Rusznák Miklós: «Bontó akadály-e a keleti egyházban az egyházi rend». — Religio. 1913. évf. 278. — A nestoriántanokat hirdető sziriai Barsumos edessai tanár az V. században még a püspökök és szerzetesek házasságát is megengedhetőnek tartotta. Prinz Maxnak a 26. jegyzetben hivatkozott műve 89. lapján.

[82] Prinz Max a 26. jegyzetben i. m. 138.

2. Az eretnekekkel kötendő házasságokra nézve a keleti egyház szigorúbb álláspontra helyezkedett, midőn 72. kánonjában a «haeresis» érvénytelenítő akadályát kreálta, míg a nyugati egyház mindvégig kitart ama tanítása mellett, hogy csak a meg nem kereszteltekkel nem lehet érvényes házasságra lépni, míg az eretnekség csupán házassági tilalom, mely tiltja ugyan a vegyesházasságot, de ha ez e tilalom ellenére még is megköttetnék, az kánonilag érvényes marad. A keleti egyház merev rendelkezését csak Nagy Péter cár (1689—1725) enyhítette, de azzal a kikötéssel, hogy a születendő gyermekeket az orthodox vallásban kell fölnevelni; ezen a kikötésen II. Sándor cár (1855—1881) enyhített, midőn a «nem követi a nemet» (Sexus sexum sequitur) elvére helyezkedve megengedte, hogy a fiúk az apa s a lányok az anya vallásában legyenek nevelhetők.[83]

A következő keletegyházi partikuláris zsinatok eltiltották a nyugati egyházban szokásos szombati bőjtöt, de annál szigorúbban ragaszkodtak a szerdai s a pénteki bőjtök megtartásához, melyeken még a tej, vaj és sajt élvezetét sem engedték meg, mert ezek állati termékek, úgy hogy a keleti egyházban túlnyomóan a hal képezi bőjti eledelt. Majd elvetették a nyugati egyháznak azt a szokását, hogy a keresztség szentségét a bérmálástól időrend tekintetében elkülönítette, míg a keleti egyház e két szentséget egyidőben szolgáltatja ki.

Dogmatikus jellegű volt a trullai zsinatnak úgynevezett «filioque» vitája, melyben a görögök tiltakoztak a niceai-konstantinápolyi közzsinatokon közösen megállapított hitvallásba a «filioque» szónak az 589. toledói zsinaton történt beszúrása ellen, mellyel a latin egyház annak a

[83] Johannes Baptist Sägmüller tübingeni professzor az egyházjognak történeti adataira részletesen kiterjeszkedő «Lehrbuch des kath. Kirchenrechtes» című, közkézen forgó munkája. Tübingen, 1914. Harmadik kiadás. 560. lap. 4. jegyz.

tanításának kívánt kifejezést adni, hogy a Szentháromságnak harmadik személye, a Szentlélek, az Atyától és Fiútól öröktől fogva származik.

E trullai zsinattól kezdve állandó lett a keleti és nyugati egyház közti elhidegülés, s ha az egyházi közösség időnkint helyreállott is, de ezután ismét csak megszakadt, míg végre is ez a két Egyház közötti schizma 1054-ben, Cerularius Mihály konstantinápolyi patriarchának pápailag történt kiátkozásával véglegessé vált.

Ezt a 692. évi trullai zsinatot a római pápák nem nyílvánították ugyan álzsinatnak, de azt nem is erősítették meg, mely vonakodásuk miatt főleg I. Sergius pápa (687—701) volt a görögök üldözésének kitéve. Mivel pedig a trullai zsinatot a Szentszék formailag nem kárhoztatta — nehogy az előrelátott végleges szakadást siettesse — kánonjai a nyugati gyüjteményekbe is átmentek, melyekből Gratianus mester is merített,[84] de e kánonok nem mindegyike tudott a gyakorlati életben is megvalósulni; ilyen volt egyebek között a fentebbi 2. pontban említett «haeresis»-féle házasságot érvénytelenítő akadály, melyet Gratianus közvetlen utódjai, a dekretum glosszátorai, a vallásküllönbség, «cultus disparitas», fogalma alá igyekeztek hozni, de még ez a megkísérlet újítás sem tudott érvényesülni, mert ezt a Huguccio «Summa Decreti»-ben kifejezésre jutott tanítás ellensúlyozta.[85]

Második niceai zsinat.

A keleti egyház utolsó hitharca a képrombolás megszüntetésére és a képtiszteletnek érvénybentartására

[84] Moriz Meschler jezsuitaatya: «Vom kirchlichen Zölibat». Stimmen aus Maria-Laach. 1912. évf. LXXXIII. 264.

[85] Hanuy Ferenc tudományegyetemünknek 1920—1921-ben volt Rector Magnificusa, jelenleg pécsi kanonok «A vegyes házasságok jogtörténete» című, Pécsett, 1904-ben megjelent értekezése. 22. lap.

irányuló képharc volt, mely a nyugati egyházban sohasem tudott oly hullámokat verni, hogy e miatt külön intézkedni kellett volna.

De hát a keleti nép élénk fantáziája mindenkor arra törekedett, hogy az istenséget képletes ábrázolásokban maga előtt megjelenítse. Mózes a bálványimádás veszélyének elkerülése érdekében tiltotta az ilyen képletes ábrázolásokat (Mózes, II. 20., 4.), mely hebraizmushoz hasonlóan az arab-mohamedán vallás sem türte meg az érzéki isteni tiszteletet.

Mózes említett törvénye azonban a keresztényeket nem kötötte, mert az ószövetségi Szentírásból csak az erkölcsi tanítások «praecepta moralia» birnak maradandó értékkel, míg a szóban levő hebraizmus csak liturgikus vonatkozású; az ószövetségnek jogi és szertartásos rendelkezései, «praecepta iudicialia et ceremonialia» pedig csak az esetben érvényesülhetnek a keresztény egyházban, ha azokról az újszövetség is megemlékezett. Az újszövetségi Szentírás mit sem tartalmazván a képtilalomról, a kereszténység szabadon bevonhatta vallási életének mélyítésére a szépművészetek ápolását, melyekhez nemcsak a költészet és zene, hanem a festőművészet és szobrászat is tartoznak.

A zsidóságból a kereszténységre tért hívek természetesen magukkal hozták a képtisztelet iránt beléjük oltott hagyományos ellenszenvüket, mely áramlattal szemben a kereszténység egyelőre azzal volt kénytelen megelégedni, hogy a képek és szobrok helyett ezek szurrogátumaiban igyekezett a vallásos felfogást s az Egyház magasztos történetét szemlélhetővé tenni. A leggyakoribb volt a keresztjelnek használata s erre vezethető vissza, hogy a pogányok a keresztényeket a kereszt híveinek, «religiosi crucis» gunyolták. Tertullián arról emlékezik meg, hogy a II. századbeli keresztények Krisztust a jó pásztor emberi alakjában jelenítették meg serlegeiken.

A kereszténység első éveiben annyira túlnyomó számban voltak a zsidóságból áttért hívek, hogy a római hatóságok a kereszténységet zsidó szektának tekintet ték, s mivel a zsidó vallás megengedett vallás, «religio licita» volt, a kereszténység terjedése elé nem is gördítettek akadályokat; s ha Nero (54—68) megkezdte is a kereszténység üldözését, ez egyelőre csak arra vezethető vissza, hogy Róma 64. évi felgyujtásának gyanuját magáról elhárítsa, azt a keresztényekre tolja. Legelőször Trajanus (98—117) ismerte fel a kereszténységben az új vallást, melyet mint idegen vallást, «religio peregrina», elnyomni törekedett.

Innentől kezdve az úgynevezett zsidó-kereszténység gyengülni kezdett, amivel karöltve járt a képtiszteletnek térfoglalása, mely Nagy Konstantin óta, de még inkább a rákövetkező V. században főleg a görögöknél általános lett. Ez a képtisztelet az általuk ábrázolt személyeknek szóló hódolat kívánt lenni, amire vonatkozólag Emmerson Ralph Waldo, az amerikai nagy gondolkozó «A nagyemberek haszna» című elmélkedésében,[86] ezeket írja: «Amit ők tudnak, értünk tudják. Minden új elme által a természet egy új titka nyilatkozik meg; s a biblia nem fejeződhetik be, míg az utolsó nagyember is meg nem született. Ezek az emberek igazítják ki az életerő fölbuzgását, ezek tesznek meggondolókká és szólítanak új célokra s adnak új erőket. Az emberek tisztelete ezeket állítja a legmagasabb polcra. Tanui a szobrok, képek, emlékek sokasága, melyek lángelméjükre emlékeztetnek minden városban, faluban, házban, hajóban».

Csakhogy a képtiszteletben jelentkező hódolat megnyilatkozásának formái a keleten nagyon erősek lettek, amennyiben a hívek nemcsak szemlélték a képeket,

[86] Emmerson Ralph Waldo: «Az emberi szellem képviselői». Angolból fordította Szász Károly. Budapest, 1894. év, 14. lapon.

hanem azokat csókolgatták, előttük leborultak, körülötte gyertyákat gyujtottak, tömjénezték, vagyis oly túlzásokra ragadtatták magukat, hogy még a hidegen gondolkozó elmék is meglepődtek ezen.[87]

A képharcot az arabok feletti győzelmei által híressé vált III. (izauri) Leó († 741) indította meg, aki ereje és ügyessége által közkatonából hadvezérré küzdötte fel magát, majd a császári trón elnyerésével egy új dinasztia alapítója lett. Ez a korábbi társadalmi viszonyainál fogva kisebb műveltségű császár a művészet iránt sem bírt érzékkel s így könnyen befolyásoltatta magát az arabmohamedán képellenes vallási felfogástól és 726. évi császári ediktumával eltiltotta a képtiszteletet. E nagy feltűnést keltő rendelkezésével két táborra tépte népét, melyeknek egyikébe a képtisztelők «εἰκονολάτραι», másikába pedig a képrombolók «εἰκονοκλάσται» sorakoztak. A császár és hadserege a képrombolók táborába vonult, míg a szerzetesek által buzdított néptömeg a képtisztelet mellett tartott ki, a császártól kiindult képharcot pedig császáreretnekségnek csúfolta.

Ezt a képharcot izauri Leónak fia, Konstantinus Kopronymos († 775) folytatta, s fölhasználva a konstantinápolyi patriarchai széknek üresedését, a Konstantinápollyal szemben, a Boszporus ázsiai partján fekvő Hieria császári palotába egy álzsinatot hívott össze. Ez álzsinat rendelkezései következtében a képeket a templomokból eltávolították, a falfestményeket és mozaikokat pedig bemeszelték.

Konstantinus fia és utódja, IV. Leó († 780) alatt enyhült ugyan a képrombolás, de nem szűnt meg teljesen. IV. Leó fia, VI. Konstantin Porphyrogenitos (780—797) még csak tízéves volt, mikor a trónra jutott, s ezért helyette anyja, az erélyes Iréne özvegy császárné

[87] Prinz Max a 26. jegyzetben i. m. 87.

uralkodott, aki a képtisztelet helyreállítása érdekében Hadrián pápához fordult, akivel történt megállapodás alapján 787. évre (szept. 24-től október 23-ig tartott) Niceába hívott össze közzsinatot, melynek elnöke s egyszersmind a tárgyalások vezető lelke is Szent Tarasius konstantinápolyi patriarcha volt, kinek az e zsinaton megalkotott 7. kánonban sikerült a kép- és ereklyetiszteletet visszaállítani.

A képharc azután V. Leó (813—820), majd Teophilos (829—842) császárok alatt még egyszer fellobbant, melynek ez utóbbi császárnak özvegye, tehát ismét egy asszony vetett véget a 843. évi konstantinápolyi partikuláris zsinaton, s ha azóta voltak is még a keleten vallási viták, ezek szerzetesi veszekedéseknél nagyobb színvonalra nem emelkedtek.[88]

A képtisztelet azóta nemcsak nagy arányokat öltött a keleten, de úgyszólván a vallásos élet központja lett. A görögöktől az oroszok is átvették azt, kiknél ez még a korábbi határokat is meghaladta.

Róma első kezdettől fogva ellenezte a képharcot, s amikor III. Gergely pápa (731—741) a képüldözőket kiközösítéssel sujtotta, a nép örömmel fogadta ez erélyes lépését. A II. niceai zsinatnak a képtisztelet visszaállítását elrendelő határozatában ugyancsak a pápai dogmatikus felfogásnak győzelmét kell látnunk.

A reformációig nem is merült fel a képtisztelet kérdése, sőt maga Luther is megtürte a szentképeket a templomokban ; a Franciaországból más államokba átplántált kálvinizmus azonban Szűz Mária tiszteletében Krisztusnak megsértését látta s ezért a szentképeket eltávolította a templomokból, ami az antwerpeni Máriatemplomban, 1566. évi augusztus 20-án valóságos kép-

[88] Prinz Max a 26. jegyzetben hivatkozott munkájában (113. lapon) e vitákat «Mönchszankereien»-nek nevezi.

rombolássá fajult, mely rövidesen átcsapott a szomszéd kolostori templomokra, melyekben óriás értékű műkincseket pusztított el; ezt a vandalizmust a mai protestáns történetírás a legkeményebb szavakkal ítéli el.[89] Igy a protestáns Foerster szemrehányást tesz Luthernek és Kálvinnak azért, hogy eltörölték a szentek tiszteletét, amiben Foerster pedagógiai baklövést lát, mely megfosztja az emberiséget a legmagasztosabb példaképektől, és sürgeti is, hogy a protestáns világban a jellem hőseinek, a szenteknek tisztelete állíttassék vissza.[90]

Negyedik konstantinápolyi zsinat.

A 869 október 5-től 870. évi február 28-ig tartott utolsó keleti közzsinatot, mely IV. konstantinápolyi zsinat néven ismeretes, Macedoniai Vazul, görögül Basilios Macedo, császár hívta össze, hogy az abban a hatalmi kérdésben határozzon, hogy ki ismertessék el törvényes konstantinápolyi patriarchának, a korábbi császár által oda erőszakolt Photius vagy az onnan elűzött Ignác, kit Róma ismert el jogszerű patriarchának.

A 842-ben elhalt Theophilos császárnak özvegye, a képtiszteletet másodizben visszaállított Theodora császárné ugyanis, aki az akkor még csak hároméves Mihály helyett uralkodott, 846-ban a képtisztelő Ignácot, I. (Rhangalé) Mihály császárnak legifjabb fiát juttatta a patriarchai székre, kit azután III. Mihály, alig hogy személyesen vette át a kormányzást, 857-ben megfosztott méltóságától, mert a fiatal császárnak nagybátyja és nagybefolyású gyámja, Bardas miniszter, nem tudta Ignác patriarchának megbocsátani azt, hogy ez őt feslett életmódja miatt nem engedte az Oltáriszentséghez járulni.

[89] Stimmen der Zeit. 1917. évf. LXXXXIII. 208. és 209.
[90] Kath. Szemle. 1911. évf. 978. (Könyvismertetés.)

III. Mihály Ignác helyébe a szintén igen előkelő származású és a császári családdal rokonságban állott Photiust, egykori tudós tanítómesterét ültette a patriarchai székbe, aki theológiailag is képzett és a kánonjogban jártas, nagy tekintélyben állott férfiú volt, s ha nőtlen is maradt, de laikus lévén, nem lett volna megválasztható. Photius erre 857 december 20-án a hajkoronát (tonsura), a következő napokon pedig a papfölszentelési fokozatokat egymásután felvette, úgyhogy az ezévi karácsony előestéjén a császári palotában tartott álzsinaton (conciliabulum) már patriarchává is választatott. E választásnak Rómában megkísérlett megerősítése persze sikertelen maradt, I. Miklós pápa őt a 863. évi római zsinaton papi méltóságától is megfosztotta, a jogszerű tulajdonost, Ignácot pedig patriarchai méltóságába visszahelyezte. Basilius Macedo császár (867—886) is Ignácot tekintette törvényes patriarchának s ennek elismerésére hívta össze a IV. konstantinápolyi zsinatot, mely azután szintén Ignác javára döntött.

Az időközben ismét császári kegyhez jutott Photius, Ignácnak 877-ben bekövetkezett halálával, újból elnyerte a konstantinápolyi patriarchai méltóságot, amit a 879-ben tartott Róma ellenes zsinat helyeselt. A nyugati egyházban ez utóbbi zsinat nem számít.

Első lateráni zsinat.

Az első lateráni közzsinatot II. Calixtus pápa (1119—1124) az 1123. évre Rómába, az örök város legelőkelőbb templomába, a lateráni Szent János főbazilikába hívta össze,[91] hogy az 1122. évi wormsi konkordátumban be-

[91] A Rómában levő öt patriarchai főtemplom: a lateráni Szent János-templom, a Szent Péter-bazilika, mely a konstantinápolyi patriarchának van fenntartva, aki katholikusvolta esetében, Rómában tartózkodása

fejezéshez juttatott invesztituraharcnak kölcsönös megegyezéssel történt megoldását a közzsinat tekintélye alá helyezze.

E zsinat kezdte meg a kánonjognak kiépítését és számszerűen 22 kánonjában részletesen foglalkozott a simonia (szentségárulás), a coelibatus (kötelező papi nőtlenség), a kánoni választások, a fölszentelések, az egyházi javadalmak betöltése kérdéseivel, majd foglalkozott a kereszteshadjárat kérdésével, melynek előmozdítása érdekében először intézkedett a búcsúengedélyek ügyében, midőn 12. kánonjában bűnbocsánatot engedélyezett azoknak, akik Jeruzsálembe mennek azért, hogy ott a keresztény népet védelmezzék és a hitetlenek zsarnokságát leküzdjék.[92]

Második lateráni zsinat.

A második lateráni zsinatot II. Ince pápa (1130—1143) az 1139. évre ugyancsak Rómába hívta össze s azt április 4-én a lateráni főbazilikában személyesen nyitotta meg. E zsinat a látogatottabbak közé tartozik, s míg az előzőn csak 300 s néhány főpap vett részt, ezen már közel 1000 főpap jelent meg.

idejében abban misézne; a következő három főtemplom pedig a Szent Pál, a Maria Maggiore és a Szent Lőrinc patriarcha-bazilikák.

A lateráni Szent János-templom a pápa speciális plébániai temploma, melyet Nagy Konstantin császár a Megváltó és Szent János evangelista tiszteletére építtetett. Ez volt a «Basilica S. Salvatoris seu Constantiniana», melyet ma «S. Giovanni in Laterano» archibazilikának neveznek, melynek homlokzatán e felirat ékeskedik: «Sacrosancta Lateranensis ecclesia omnium urbis et orbis mater et caput» (magyarul: Róma és a földkerekség minden templomának anyja és feje). — Prinz Max a 26. jegyzetben i. m. 131.

[92] «Eis, qui Hierosolymam proficiscentur et ad christianam gentem defendendam et tyrannidem infidelium defendendam efficaciter auxilium praebuerint, suorum peccatorum remissionem concedimus.»

Mindenekelőtt az Anaklet[93] ellenpápa (1130—1138) által okozott kilencévi egyházszakadás nyomait kívánta az ellenpápa halálával egyeduralomhoz jutott II. Ince elsimítani. A zsinatnak következő tárgya az Arnold[94] bresciai pap és valláspolitikai agitátor által okozott s Olaszországban forradalmi mozgalmakra vezetett egyházpolitikai zavaroknak megszüntetése. Végre harmadik tárgya a Pierre de Bruys (vagy Bruis, latinosan Bruzius) languedoci pap által alapított eretnekfelekezetnek elnyomása, mely a gyermekeknek megkeresztelését hiábavaló dolognak hirdette s ezért a gyermekkeresztelést beszüntetni kívánta; továbbá vitatta a purgatoriumot, szükségtelennek tartotta a templomokat, mellőzni akarta a templomi éneket.

E zsinat fegyelmi kánonjai közül maradandó érvényűvé vált: a papoknak személyi mentességét, úgynevezett «immunitas»-át biztosító 15. kánon, mely az előbb említett bresciai Arnold által fölizgatott és félrevezetett népnek súlyos természetű kihágásai ellen kívánt úgy a papoknak, mint a szerzeteseknek is hathatós védelmet nyujtani, mit sem az Egyháznak töredelmezési, sem az államnak pénzbüntetései nem tudtak biztosítani.

[93] II. Anacletus, családi nevén Pietro Pierleoni zsidó származású szerzetes, majd bíbornok a római nemességnek befolyása folytán jutott II. Incével szemben a pápai trónra.

[94] Bresciai Arnold szentágostonrendi kanonok a XII. század bölcseleti s hittudományi mozgalom nagytudományú vezetőjének, Abelárdnak volt tanítványa. Ez az Arnold az Egyház akkori bajainak kútforrását a főpapságnak vagyonában és világi hatalmában kereste s ezért az egyházi vagyon elvétele mellett izgatott. A II. lateráni zsinat az akkori forradalmi hangulatra való tekintettel tartózkodott attól, hogy ezt a forradalmárt elítélje s egyelőre megelégedett azzal, hogy őt eretneknek nyilvánította és számkivetésbe küldte. De mikor azután Arnold mint néptribun a rövid életű római köztársaságot létesítette, Róma város prefektusa őt 1155-ben felakasztatta. Emlékét a mult század végén Rómában alapított «Arnoldo da Brescia» elnevezésű antiklerikális egylet igyekszik fenntartani.

A lateráni zsinatnak ez a «Privilegium canonis» néven ismert rendelkezése[95] különben nem volt újabb keletű, s már a 847. évi mainzi és a 877. évi ravennai tartományi zsinatok, majd I. Miklós (858—867) és II. Sándor (1061—1073) pápáknak rendelkezései a papoknak úgy becsületbeli, mint tényleges megsértését szigorú töredelmezéssel büntették, mely makacsság esetében kiközösítéssel lett súlyosbítva,[96] míg a püspöknek megsértését vagy éppen megölését a 862. évi római tartományi zsinatnak 14. kánonja az önmagától «ipso facto» beálló «excommunicatio» büntetésével sujtotta.

A papoknak személyi immunitása érdekében az 1130. évi clermonti, az 1131. évi rheimsi s az 1135. évi pisai zsinatok is rendelkeztek, úgyhogy az 1139. évi II. lateráni közzsinat 15. kánonja tulajdonképpen a most említett partikuláris zsinatoknak s főleg az 1131. évi rheimsi zsinat 13. kánonjában foglalt rendelkezéseknek megújítása, melynek lényege az, hogy aki vala-

[95] A «privilegium» elnevezés azt kívánja kifejezésre juttatni, hogy az «immunitas» a papi talárnak biztosított kiváltság, mely őt minden jogtalan sérelem ellen védi, a «canonis» jelző pedig az arra a kánonra való hivatkozást jelenti, amelyben az «immunitas» kiváltsága biztosítva lett. Tulajdonképen még annak a kánonnak kezdő szavait is hozzá kellene tenni az idézéshez, amelyek alatt ez a kánon az egyházi életben ismeretes, vagyis a személyi mentességet biztosító privilégiumra való hivatkozás egész szövegében így szólna: «Privilegium canonis: Si quis suadente diabolo» (ha valaki ördögi incselkedésre). Ennek az idézésnek elhagyásával maradt a mai nap is használatos «Privilegium canonis» elnevezés. Hogy azután az «excommunicatio» buntetése bekövetkezzék, annak előfeltétele, hogy az reális iniuria legyen (a szóbeli becsületsértés tehát nem esik ily súlyos beszámítás alá), továbbá, hogy az a sértés a papi minőség ellen irányuljon; aki tehát nem tudta azt, hogy papot bántalmazott, vagy aki csak tréfából, esetleg nőrokonán elkövetett becstelenség miatt való felháborodásában, vagy éppen önvédelemből támadja meg a papot, szintén nem büntethető az immunitas megsértése címén.

[96] Magister Gratianus 1150. év körüli «decretum»-gyüjteményében c. 21—24. Causa XVII. quaestio 4.

mely papra vagy szerzetesre — ideértve az apácákat, világi testvéreket, újoncokat és a szerzetesi ruhát viselő harmadrendűeket is, ha kolostori életet folytatnak — rosszakarattal ráteszi kezét, ipso facto anathema alá esik, ami alól (halálveszedelem esetét kivéve) csak a pápa adhat fölmentést, melynek kieszközléseért személyesen kellett Rómába zarándokolni. (c. 29. C. XVII. q. 4.)

Ezt a «Privilegium canonis»-féle személyi mentességet az új kodex 119. kánonja is fenntartotta, de azt csak a fölszentelt papokra szorította, míg a szerzeteseket egy külön (2243) kánonban védelmezi az esetleges bántalmazások ellen.

Harmadik lateráni zsinat.

A harmadik lateráni zsinatot III. Sándor (1159—1181), a Robert Bandinelli néven ismert kánonjogtudós és a legkiválóbb jogászpápák egyike, az 1179. évre szintén a római lateráni főbazilikába hívta össze, hogy a Barbarossa Frigyes német császárral megkötött 1177. évi velencei béke folytán biztosított nyugodt viszonyok között számolhasson fel azokkal a rendetlenségekkel, melyeket a hosszantartó schismák okoztak. Az egyházjog továbbfejlesztésének alapját képező 27 kánon között éppen az 1. kánon volt hivatva minden további egyházszakadásnak véget vetni azzal, hogy érvényesen megválasztott pápának csak azt tekintette, aki a választásban résztvevő bíbornokok szavazatának legalább kétharmadát (például 60 közül 40-et) nyerte el. A III. lateráni zsinat e határozatán alapszik a kódex 160. kánonjában hivatkozott 1904. évi dec. 25-iki választási szabályzat 57. pontjában foglalt az az elvi kijelentés, mely szerint csak az tekinthető törvényesen megválasztott római pápának, aki a konklávéban jelenlevő bíbornokok által

beadott írásbeli titkos szavazatainak legalább kétharmadát nyerte el.[97]

Ezzel a kánonnal kapcsolatban rendelte el a III. lateráni zsinat következő kánonja azt, hogy az ellenpápák által eszközölt fölszentelések érvénytelenek.

E zsinatnak többi kánonjai a katharok, patarénok, albigensek és waldensek eretnekszekták tévtanainak kárhoztatásával foglalkoztak.

Az első három szekta a III. századbeli perzsa «manichäizmus»-nak új alakulatai,[98] melynek tanai Észak-Afrikán át jutottak Itáliába és Spanyolországba, hol a X—XV. századokban kathari, azaz tiszták elnevezése alatt szigorú aszkétaéletet folytattak s ezzel az elvilágiasodott Egyháznak erős ellenzéket alkottak. Ezek a katharok nem képeztek egységes felekezetet, hanem különböző elnevezések alatt fordulnak elő. Így Itáliában patarénok (paterini, patarini, patarelli) néven voltak ismeretesek, ami tulajdonképen rongyszedőt, csőcseléket jelentett s gúnynév kívánt lenni az alsóbb néposztályból újoncozott eretnekekre. Bulgáriában egy Bogumil nevű pap volt a perzsa manichäus tanoknak terjesztője s egyúttal reformátora, mely tanok Szerbián át Boszniába s Hercegovinába jutottak, melyeknek hívei a «boszniai nemzeti egyházat» alkották; ennek a bogumil-patarenus felekezetnek hitbeli téves tanai feltünően hasonlítanak a mi nazarénusaink tanaihoz.[99] Franciaországban a déli Albi Albiga városban Albigeois grófságban terjedt el e

[97] «... statutum est ut ille tantummodo Romanus Pontifex habendus sit, in quem duae saltem ex tribus partibus Cardinalium in Conclavi praesentium per secreta schedularum suffragia convenerint.»

[98] A «manichaismus» elnevezés az előkelő származású perzsa Mani (görögül Manes, Manichaios) nevére vezethető vissza, kinél a kereszténység az ő nemkeresztény felfogásának külső meze.

[99] Margalits Ede könyvismertetése a Századok 1901. évf. 546. lapján.

szekta s az említett város után kapta az albigensek elnevezést.[100]

A valdeusok szektát egy Waldes nevű lyoni kereskedő alapította, aki 1176 és 1178. évek körül eladta nagy vagyonát, hogy vándor apostolságot szegénységgel kösse össze. Csakhamar sokan csatlakoztak hozzá, akik lyoni szegények «pauperes de Lugduno» néven nagy népszerűségre tettek szert.[101] Némi vonatkozásban állottak ugyan a katharokkal, de inkább csak egyes berendezéseikben és szokásaikban, egészben azonban függetlenek maradtak azoktól. A valdensek szekta Piemonton át Svájcba, a Rajna vidékére, Türingiába, a reformáció kapcsán Csehországba, Brandenburgba, Pommerániába, Lengyelországba, sőt Erdélybe is eljutott.

Negyedik lateráni zsinat.

A pápai világi hatalom fénykorában tartott negyedik lateráni közzsinatot a nagy világpolitikai eredményeket kivívott III. Ince (1198—1216) pápa 1215. évi november havára ugyancsak Rómába hívta össze s azt a lateráni főbazilikában nyitotta meg.

[100] Délfranciaországban különösen elterjedt a szekta ; már az 1119. évi toulousi tartományi zsinat is foglalkozott tanaiknak kárhoztatásával, de csak az 1209—1229. években ellenük indított keresztesháborúval lehetett ezt leküzdeni.

[101] A dominikánusrend megalapítója, Dominicus († 1221), a spanyol osmai székeskáptalannak volt kanonokja, mikor 1203-ban Rómából hazautazott, Montpellierben találkozott három pápai legátussal, akik ott az albigensek megtérítésével foglalkoztak. A legátusokkal folytatott eszmecsere eredményeképen kijelentette, hogy az eretnekek megtérítését csak apostoli szegénységgel és szigorú életmóddal lehet elérni s ő maga nyomban ilyen szellemben kezdett prédikálni. A vándorlásra utalt kolduló szerzetesrendjének megalapításánál pedig abból indult ki, hogy az elkeseredett s ezért lázongó népnek megbékítésére nem elegendő a szerzetes szegénység, hanem az okoskodó forradalmárokat a tudomány szellemi fegyverzetével kell meggyőzni.

Kétségtelenül a nyugati zsinatoknak legfényesebbje volt ez, melyre a keleti püspökök is hivatalosak voltak, hogy a keleti egyházzal való unió kérdését megvitathassák. A megjelent főpapok számára vonatkozólag hiányoznak ugyan a megbízható statisztikai adatok, de mivel azoknak számát némelyek ezerre, mások kétezerre teszik, ebből következtetni lehet azt, hogy ez a zsinat a leglátogatottabbak közé tartozik. Magyarország püspöki kara is méltó módon volt képviselve, s míg az előző 1179. évi III. zsinaton egyedül csak a bácsi (kalocsai) érsek jelent meg, addig a IV. lateráni zsinaton az esztergomi, kalocsai és spalatói érsekek hét suffragán püspökeikkel képviselték hazánk püspöki karát,[102] kikhez még a pannonhalmi apát járult.[103]

E zsinatnak legfontosabb tárgya a Szentföldnek visszafoglalására új keresztesháborúnak szervezése s e célból a javadalmas papságnak a keresztesháadjárati adóval való megterhelése; azután az eretnekszekták, de különösen a katharok és valdensek elítélése, s velük szemben a transsubstantiatio tanának megállapítása, valamint az évenkinti fülgyónás és áldozás elrendelése.

E zsinat igyekezett az Egyháznak úgy főben, mint tagjaiban való megújhodását «Reformatio tam in capite, quam in membris» megvalósítani, s nemcsak a hívek lelki életét kívánta intenzivebbé tenni, de reformálta a szerzetesi intézményt, a káptalanokat és az Egyháznak többi szervezeteit, hogy előkészítse az egyetemes zsinat egyik főcélját a Szentföld visszaszerzését.[104]

[102] Karácsonyi János († 1929. I. 1.) «Magyar főpapok Rómában a IV. lateráni zsinaton» című, a Religio 1913. évfolyamában, 313. s 314. lapoldalon közzétett cikkében, névszerint is felsorolta őket.

[103] Balogh Albin: «Még egy magyar főpap Rómában a IV. lateráni zsinaton». Religio. 1913. évf. 378.

[104] Erdélyi László: Az egyházi vagyon eredete és jellege Magyarországon. Budapest, 1913. 31.

Szám szerint 70 fegyelmi kánonjában továbbfejlesztette az előző III. lateráni zsinaton megkezdett reformokat; rendezte a püspöki inquisitio kérdését, szabályozta az egyházjogi perrendtartást, intézkedett a tartományi zsinatok megtartása iránt s gondoskodott az ereklyetiszteletről és a búcsúengedélyekről.[105]

Első lyoni zsinat.

Az első lyoni közzsinatot IV. Ince pápa (1243—1254), a Sinnibaldus Fiesco néven ismert kiváló kánonjogász az 1245. évi június havára a Franciaországban fekvő Lyon[106] városába hívta össze, ez alkalommal azért Itálián kívül, hogy a német császár fegyveres beavatkozásától mentes maradjon.

A pápa által Péter és Pál napján (június 29-én) személyesen megnyitott zsinat a pápa meghívólevele szerint három tárggyal foglalkozott, melyek közül a legfontosabb az Egyház szomorú állapotáról való tanácskozás volt, nevezetesen az eretnek tanoknak elvetése és a német császárral fennálló viszálynak mellőzése, ami II. Frigyesnek (1212—1250) letételével nyert elintézést. A császárt már IX. Gergely exkommunikálta 1227-ben, mert késedelmeskedett a Szentföldre menni; IX. Gergely halála után a bíbornokok a császárnak eddigi hívét, IV. Incét választották meg pápává, aki a császárt békebontással és esküszegéssel vádolta, s miután a császár nem volt hajlandó magát tisztázni, a pápa az ügyet a lyoni zsinat elé vitte.

[105] Albert Werminghoff: Verfassungsgeschichte der deutschen Kirche im Mittelalter. Leipzig, 1907. 87.

[106] Lyon, latinul Lugdunum nemcsak közigazgatás és kereskedelmi, hanem vallási gócpont is volt. A német főpapoknak távolmaradása folytán e közzsinat látogatottsága messze elmaradt a korábbi zsinatétól, úgy hogy II. Frigyes császárnak letételét kimondó dekretumot alig 150 főpap írta alá. Leginkább francia, olasz és spanyol főpapok jelentek meg; az angol főpapság gyéren volt képviselve.

A zsinat második tárgya a fenyegető mongol-tatár pusztítás elleni védelemről való gondoskodás; míg harmadik tárgya a Szentföld keresztényeinek a mohamedán üldözések elleni segély nyujtása volt.

A görög unió szintén tanakodás tárgyát képezte, de a keleti egyház képviselete hiányában határozni nem lehetett.

Második lyoni zsinat.

A második lyoni közzsinatot X. Gergely (1271—1276) mindjárt a Szentföldről történt visszatérése után tervezte s 1272. évi március 27-én kelt «Salvator» kezdetű összehívási bullájában annak feladatául a következő kérdések elintézését tűzte ki:

1. Egy nagyobb szabású kereszteshadjáratnak megindítását;
2. a keleti egyházzal tervezett unio létesítését; és
3. az Egyház belső reformjának kiépítését.

Az 1274. évi május elején megnyilt lyoni zsinat jóval látogatottabb volt az előzőnél s azon nemcsak nyugategyházi, de immár keleti püspökök is vettek részt.[107]

A kereszteshadjárati lelkesedést nem sikerült e zsinaton új életre ébreszteni s így X. Gergelynek nagyszabású terve kivihetetlenné vált.

A görögökkel IV. Orbán (1261—1264) óta tervezett uniónak megvalósíthatását kedvezőleg befolyásolta az, hogy a zsinaton úgy Paleolog Mihály császár, mint a konstantinápolyi patriarcha is részt vettek. A létesült unió azonban nagyon rövid életű volt, mert az a keleti nép (t. i. a görögök) ellentállásán csakhamar hajótörést szenvedett.

[107] A megjelent főpapok számát Paul Hinschius az 1. jegyzetben hivatkozott egyházjogában (III. 356. lapon) körülbelül 500 püspökre, 70 apátra s 1000 egyéb főpapra becsüli.

Az Egyház belső reformjának megvalósítása érdekében a pápa még a zsinat megnyitása előtt, 1273. évi március 13-án kiadott «Dudum» kezdetű körlevelében meghagyta a püspököknek és a szerzetesrendek főnökeinek, hogy a reformra vonatkozó véleményeiket és javaslataikat, hat hónappal a zsinat megnyitása előtt terjesszék a Szentszékhez. E reformok között a legjelentékenyebb a pápa választására vonatkozó az a rendelkezés, mely a pápaválasztásnak foganatosítását a konklávéhoz köti azért, hogy a pápaválasztás siettessék. Az 1179. évi lateráni zsinat, illetőleg III. Sándor pápának az a rendelkezése ugyanis, mely a pápaválasztás érvényét a szavazásban résztvevő bíbornokok szavazatának kétharmad többségéhez kötötte, megóvta ugyan az Egyházat a schismatikus választásoktól, de azzal a veszéllyel járt, hogy a szokásos pártoskodások mellett a $^2/_3$ többség nehezen volt elérhető, úgy hogy a választások e miatt nagyon elhuzódtak. Különösen X. Gergely megválasztása előtt volt ez feltünő, midőn IV. Kelemennek 1268. évi nov. 29-én bekövetkezett halálától X. Gergelynek 1271. évi szept. 1-jén történt megválasztásáig közel három év telt el, s mivel X. Gergely akkor a keresztes-hadakkal a keleten volt elfoglalva, csak 1272 április 6-án szenteltethette föl magát püspökké. Ilyen hosszas interregnumnak elkerülése érdekében vált szükségessé a konkláve intézményének létesítése, mely a választás gyorsítását azzal akarta előmozdítani, hogy azt minden külső befolyástól mentes és teljesen elzárt épületrészben rendelte foganatosítani, melyet az abba belépő bíbornokok mindaddig el nem hagyhatnak, míg az érvényes választás meg nem történt.

Magát a konkláve intézményét X. Pius pápának 1904. évi dec. 25-én kiadott pápaválasztási rendelete is határozottan fenntartotta, anélkül azonban, hogy a konklávén kívül történt választást érvénytelennek jelen-

tené ki, ami világosan kitünik abból a záradékból, amelyet ehhez a konkláverendelkezéshez fűzött, s mely megszünteti a választás érvényességére nézve akár XV. Gergely, akár bármely más pápától kiadott megszorításokat.[108]

Viennei zsinat.

A viennei közzsinatot (concilium Viennense) a franciai királytól függésbe jutott V. Kelemen (1305—1314) pápa hívta össze[109] 1311. évi október 16-ára, hogy IV. vagy Szép Fülöp francia királynak (1285—1314) kívánságára a templomosok lovagrendjét megszüntesse.

Ez a francia lovagok által 1118-ban alapított egyházi vitézrend erősen arisztokratikus jellegű volt, melyet a részükre adott kiváltságok nagy ingatlan vagyonhoz, szerencsés kereskedelmi üzletei, nevezetesen a középkori pénzváltóüzletek, nagy ingó vagyonhoz s minden hatalomtól való függetlenségük pedig (közvetlenül a pápának voltak alárendelve) nagy befolyáshoz és tekintélyhez juttatták.[110] Az a körülmény azután, hogy a pápának való alárendelésük mellett az univerzalizmus fenntartásáért küzdött VIII. Bonifác s az ébredő nacionalizmus megvalósításáért harcoló Szép Fülöp közti nagy mérkő-

[108] X. Pius szóban levő választási rendeletének «De clausura Conclavis» című fejezete így kezdődik :

«47. Electio Summi Pontificis fieri debet in Conclavi, et eo clauso, sublata tamen nullitate electionis a Gregorio XV (vel alio quovis decreto pontificio) hac de re statuta».

[109] V. Kelemen megválasztása előtt, mint Bertrand de Got, bordeauxi érsek volt, aki egyelőre Bordeauxban maradt, majd a francia király kívánságára 1309-ben állandóan Avignonba tette át pápai székhelyét (innen az avignoni pápaság elnevezés), mely terület ugyan a nápolyi Anjou király hatósága alá tartozott, de francia befolyás alatt maradt.

[110] Az egyházi vitézrendek nagymesterei fejedelmi ranggal birtak s még a rendtartományok élén állott perjelek (prior) is nagy tekintélynek örvendtek.

zésben e lovagrend természetesen a pápa mellé sorakozott, ez a lovagrend a világi hatalomra veszélyessé kezdett válni; érthető tehát, hogy a francia király e lovagrend megszüntetésére tört s állítólag az ő kívánságára indultak meg e rend ellen azok a vádak, melyek a templomosokat nemcsak kicsapongásokkal, de eretnekséggel, sőt egyenesen istentelenséggel is vádolták. E vádak közül azonban csak a kicsapongásokra vonatkozók nyertek beigazolást. De hát a középkor az általános korhelykedés gyalázatos kora volt, melyben a társadalom minden rétege tömérdek bort és sört fogyasztott. Franciaországban a lovagrendek jártak legelől, úgyannyira, hogy közmondásossá vált az a vélekedés, hogy «iszik mint a templárius».[111]

Maga a zsinat nem határozott a lovagrend megszüntetése kérdésében, de az abszolut módon uralkodó Szép Fülöp nyomása mégis arra birta a pápát, hogy az 1312. évi március 22-én tartott konzisztoriumban már tudatta az egybegyűlt bíbornokokkkal, hogy a templomosok lovagrendjét megszünteti, ami azután az 1312. évi május 2-án kiadott bullával be is következett; pár nap mulva, május 6-án, a zsinat is befejezést nyert.

Ez a zsinat foglalkozott a beguárdok és a fraticelli eretnek szekták tévtanaival, valamint Petrus Johannis Olivi († 1297) spekulatív-bölcseletű tanaival; valamenynyit elvetette.

A beginae, franciásan beguinae vagy beguttae, a XII. században, 1180 körül a Németalföldön keletkezett ájtatos és jótékony nőegyletek voltak, mely nőegyleteknek alapítását Lambert le Béghe lüttichi hitszónokra vezetik vissza s maga a beguinae elnevezés is az ő nevéhez füződnék. Valószínűbb azonban, hogy a beginae az apácát

[111] Király Pál: A növényvilág és az ember. Kath. Szemle. 1908. évf. 1016.

jelentő «begina» névtől származik, mert e nőegyleteknek tagjai ilyen beginaudvarokban, franciául «beguinage», laktak, ott kézimunkával tartották fenn magukat, e mellett betegápolással is foglalkoztak. A nőszerzetesektől azonban abban különböztek, hogy szerzetesi fogadalmat nem tettek, s így bármikor visszamehettek a világi életbe és férjhez is mehettek.

Mikor azután 1215. év körül hasonló célzattal «beguini» nevű férfiegyletek is keletkeztek, azoknak tagjai csakhamar az eretnekség gyanujába estek, mert egyfelől semmittevéssel élték le napjaikat, másfelől pedig megtűrték, hogy soraikban az albigensek, valdensek, szabadszelleműek s más szekták hívei meghúzhassák magukat. Ez volt az az ok, amiért a viennei zsinat ezeket az egyleteket megszüntette.

A fraticelli néven ismert eretnek szekta, mely elnevezését a «frate» = testvér kicsinyítése (testvérkék), a szigorú ferencrendieknek egy elágazása volt s eredetileg «Fratres de paupere vita» és «Fraticelli della opinione» néven a pápával szemben erős ellenzéket képeztek, ami az Egyházra nézve veszedelmessé kezdett válni s ezért kellett ezt a szektát e zsinaton kárhoztatni.

Petrus Johannis Olivi spekulatív-bölcseleti tanításai közül azok, melyek a léleknek a testhez való viszonyát tárgyalták, ellenkeztek az Egyháznak ama tanításával, melyet már a konstantinápolyi zsinat Apollinarissal szemben kifejtett, s mely szerint a test és lélek minden emberben egységes természetet képez. Ezzel a hivatalos egyházi felfogással szemben Olivi azt tanította, hogy a szellemi lélek, «anima intellectiva», a testhez való viszonyában csak vezető és irányító. A viennei zsinat ezt a spekulatív» bölcseleti tant elvetette.[112]

[112] Hogy a viennei zsinat ezzel a bölcseleti kérdéssel foglalkozott, annak okát abban kell keresni, hogy a középkori doktrina még nem választotta külön a bölcseletet a theológiától. — Részletesen kiterjeszkedik

Pisai zsinat.

Az avignoni pápaság korszaka 1376-ban megszünt, mely évben XI. Gergely (1370—1378) pápai székhelyét visszahelyezte Rómába. A pápa két év mulva, 1378-ban elhalálozván, a Rómában körülte volt bíbornokok Bertalan bari érseket választották meg utódjává, aki VI. Orbán néven 1378-tól 1389-ig ült a pápai trónon ; a francia bíbornokok pedig Fondiban Róbert bíbornokot választották meg ellenpápává, aki VII. Kelemen néven 1394-ig bitorolta a pápai trónt. Ezzel az Egyháznak legszomorúbb korszaka, a 40 évig tartott egyházszakadás kora nyilt meg, mely nemcsak az Egyház egységét veszélyeztette, de azt a felfogást is érlelte meg, hogy a kereszténység elvégre pápaság nélkül is fennállhat.[113]

Ez a nyugati egyházszakadás az egész világot lázban tartotta, s elsősorban a párisi egyetem professzorai tanakodtak, hogy miképen lehessen azt mellőzni, melyre háromféle mód kínálkozott, úgymint :

via cessionis, mindakét pápa önkéntes lemondásával ;
via compromissi, választott bíróság ítéletével ; s
via concilii generalis, közzsinat határozatával.

A kölcsönös lemondás módját a párisi udvar kísérelte megvalósítani, de csak annyit tudott elérni, hogy a két pápa elfogadta ugyan a személyes találkozás eszméjét, de már a találkozás helyére nem tudtak megegyezni. A két pápa hónapokig tárgyalta a találkozás kérdését, s ez idő alatt titkos követségeik útján érintkeztek egymás-

Olivi bölcseleti felfogására Bernhard Jansen jezsuitapáter «Petrus Johannis Olivi. Ein lange verschollener Denker» című tanulmányában. Stimmen der Zeit. 1918. évf. XCVI. 105—118.

[113] Konrad Franz Rosshirt volt heidelbergi professzor († 1873) a kánonjog történeti fejlődésére is kitérő, kiváló kanonista «Das staatsrechtliche Verhältniss zur kath. Kirche in Deutschland» című, 1859-ben Schaffhausenben megjelent műve 1. lapján.

sal is azért, hogy a hivatalosan megindított tárgyalások eredményét meghiúsítsák.[114]

A választott bíróság eszméje nem tudott népszerűségre szert tenni, s így elejtették azt, hogy megkíséreljék a schismát zsinatilag megszüntetni, amit előmozdított egyfelől az a körülmény, hogy lassankint a bíbornokok is elpártoltak az ellenpápától, de előmozdította másfelől a népek hangulata is, mely a botrányos állapotnak véget kívánt vetni.

Miután nem volt általánosan elismert pápa, akinek meghívására az egész Egyház képviselete összejött volna, a két bíbornoki kollégium abban állapodott meg, hogy mindegyik bíbornoki testület külön-külön zsinatot hív össze, még pedig ugyanarra az időre s ugyanarra a helyre, s mindegyik zsinat saját pápája fölött ítélkezve, az új pápának megválasztására közös zsinaton egyesülnek.

Az 1409. évre Pisába összehívott két külön zsinat azonban kezdettől fogva közösen tanácskozott, s az üléseket a praenestei (palesztinai) püspök-bíbornok — mint még az egyházszakadás előtt kinevezett s így legidősebb kardinális, — 1409. évi március 25-én nyitotta meg.

A közzsinatnak a pápa feletti «superioritas»-ának elméletét ez a pisai zsinat gyakorlatilag érvényesítette, midőn az egymással szemben álló pápákat letette s helyükbe a görög nemzetiségű V. Sándort választotta pápává. De mivel az ellenpápák letételük jogérvényét nem ismerték el, s mivel mindegyike világi támogatásban is részesült, az egyházszakadásnak a zsinat nemcsak nem tudott véget vetni, hanem még növelte is a bajt azzal, hogy most már három ellenpápa veszélyeztette az egységet, nevezetesen :

[114] Schönherr Gyula († 1908) : Jegyzetek Zsigmond király és az egyházszakadás kérdéséhez. Századok. 1902. évf. 768.

XII. Gergely (1406—1415), akit a német birodalom, Róma és Nápoly ismert el ;

XIII. Benedek (1394—1417) Spanyolország és Skócia tartott ki mellette ; s

V. Sándor (1409—1410), majd utódja XXIII. János (1410—1415), kiket Franciaország, Anglia és Csehország ismertek el törvényes pápának.

Konstanzi zsinat.

A pisai zsinaton hozott határozathoz képest V. Sándor pápának utódja XXIII. János, az 1412. évi április havára Rómába hívott össze egy közzsinatot, melyre azonban a tagok oly gyéren jelentkeztek, hogy az első ülést csak az év végén lehetett megnyitni, de még akkor is oly kevesen voltak jelen, hogy a pápának sikerült a zsinatnak hozzájárulását megnyerni ahhoz, hogy egy későbben meghatározandó helyre új zsinatot hívhasson össze.

Ennek az egyetemesnek egyáltalában nem tekinthető római zsinatnak berekesztése után XXIII. János pápa kénytelen volt a nápolyi király támadása elől Rómából menekülni s magát az akkor Felső-Olaszországban tartozkodó Zsigmond német császár és magyar király oltalmába ajánlani. XXIII. János attól tartva, hogy Zsigmond császár és XII. Gergely ellenpápa fogják összehívni a zsinatot, ellenfelének megelőzése okából ő hívta össze azt — a császár által kijelölt Konstanz németbirodalmi városba (Bodenben, a bodeni tó partján) — abban reménykedve, hogy versenytársai nem mernek német földre lépni, s ha mégis eljönnének, a német császár segélyével túltesz rajtuk. E föltevésében később csalódott, mert hiszen Zsigmond őt önkéntes lemondásra akarta birni.

A Konstanzban a pápa által 1414. évi november 5-én

megnyitott körzsinat a legfényesebb gyülekezeteknek egyike volt,[115] melynek a következő három feladatot kellett megoldani, úgymint:

1. a reformáció előharcosai tévtanainak elvetését;
2. az Egyház egységének helyreállítását; s végül
3. az Egyháznak főben és tagjaiban való reformációját, a régóta hangoztatott «reformatio in capite et membris» megvalósítását.

E konstanzi zsinatnak sajátszerűsége abban nyilatkozott meg, hogy azon a nemzetiségi elemek jutottak jelentékeny befolyáshoz (ami persze ellenkezik a kath. egyháznak egyetemes jellegével) s hogy azon a német-római császár a többi világi hatalmakkal együtt a zsinat tárgyalási menetére irányító befolyást tudott gyakorolni, ami a pápai teljhatalom korlátozását jelentette.

A konstanci zsinatnak e sajátszerűsége mindenesetre előmozdította az Egyház uniójának visszaállítását, de megnehezítette az egyházi reformnak keresztülvitelét, mert a nemzetiségek szerint tartott tanácskozásokban s a nemzetiségek szerint leadott szavazatokban az öt nemzet különböző egyházpolitikai érdekeinek érvényesíthetésére nyilt szabad tér, melyek végre is az illető nemzetekkel megkötött konkordátumokban találtak megoldást.

Az unió létesítését Ailli Péter (Pierre d'Ailly, Petrus

[115] Szalay-Baróti: A magyar nemzet története című munkájában (II. 138.) 40.000-re becsüli a jelenvoltak számát, akik között fejedelmek, államférfiak, főpapok, tudósok, polgárok és csatlósok foglaltak helyet. A magyarok között volt a király és felesége is, még pedig oly nagy kísérettel, hogy ezer lóra volt szükségük; Garai Miklós nádor 300 lóval, ennek egyik fia 40 lóval, Kanizsai János esztergomi érsek 160 lóval, Endre kalocsai érsek 18 lóval érkeztek Konstanzba. A Zsigmond király által 1410-ben alapított óbudai egyetem is képviselve volt; ezenkívül Buda, Székesfehérvár, Pozsony, Sopron, Nagyszombat, Kassa, Brassó, Nándorfehérvár, Kolozsvár, Spalató stb.

de Aliaco)[116] és Jean Charlier Gerson,[117] mindketten a párisi egyetemnek professzorai, készítették elő, akik a közzsinatoknak a pápa feletti felsőbbségének elméletében keresték a schismából való kivezetésnek egyedüli útját — vagy mint ez a hamisítatlan francia doktrina mondja, a körülményeknek alkalmas eszközét, «une arme de circonstance» — mely elméletnek az a lényege, hogy a közzsinat az egyetemes Egyháznak képviselete.

A zsinat felsőbbségi tanának proklamálása után a vallási kérdések elintézéséhez foghattak, melyeket szintén pápa nélkül oldottak meg. E vallási kérdések a reformáció előfutárjainak:

John Wiclif († 1384),

Johannes Hus († 1415),

Hieronymus von Prag († 1416) tévtanainak elvetése volt.

Az angol nemességhez tartozott John Wiclif az oxfordi egyetemen volt professzor, majd az angol nemzet érdekében kifejtett egyházpolitikai érdemeiért a gazdag lutterworthi plébániát kapta a királytól. Első fellépése inkább egyházpolitikai, semmint vallási volt, midőn 1366-ban III. Eduárd angol királynak eljárását helyeselte, hogy a Szentszéknek 33 éven át meg nem fizetett hűbéradónak kiegyenlítését megtagadta, 1369-ben pedig a koronának az egyházi javak megadóztatására vonatkozó rendelkezéseit vette védelmébe. De különösen erős egyházellenes oppoziciót csinált a klérus romlottságát és a kolduló barátok életmódját ostorozó kifakadásaival.

Majd áttért a vallási térre s mint merész újító vitatta a pápai főhatalmat, a transszubstanciációt, támadta a

[116] Pierre d'Ailly († 1420) párisi professzor 1389 óta az ottani egyetem kancellárja, 1397 óta cambrayi püspök s 1411 óta bíbornok.

[117] Jean Charlier Gerson († 1429) a párisi egyetem kancellárságában Pierre d'Ailly utódja, aki, mint a «via moderna» híve, a reformtörekvéseknek még elődjénél is erélyesebb szóvivője volt.

fülgyónást és a papságot kötelező nőtlenséget s követelte a Rómától független, demokratikus alapon nyugvó angol nemzeti egyháznak létesítését.

A konstanzi zsinat 1415. évi május 4-én tartott 8. ülésén foglalkozott Wiclif tanaival — melyek Anglián kívül Németországban, de főleg Csehországban terjedtek el — azokat kárhoztatta, őt magát eretneknek nyilvánította, mire a már 30 évvel előbb elhalt Wiclif csontjainak elégetése rendeltetett el, ami 1428-ban történt meg.

Wiclif tanainak legbuzgóbb követője a fanatikus német gyülölet által vezetett cseh patrióta, Johannes Hus aus Hussinetz volt, aki mint a prágai Betlehemskirche prédikátora a cseh lakosság között terjesztette tanait, német hívei azonban elutasították azokat.

Hus János mindenben követte Wiclifet, csak a transsubstanciáció tanára nézve tért el, melyet sohasem támadott, hanem még a két szín, a kenyér és bor alatti áldozást is megengedhetőnek tartotta, s ezért az ő követőit, akik az úrvacsorát mindkét szín alatt, «sub utraque, specie», vették magukhoz, kelyheseknek, kalixtiner és utraquistáknak nevezték.

Hus János tanai hazánkba is eljutottak, még pedig ugyanazon az uton, amelyen a korábbi német bevándorlók jöttek, s a melyen későbben a protestantizmus is terjedt, nevezetesen elsősorban a felső vidékekre, majd a Tisza vidékére, leginkább a nagyváradi püspökség területére s végül Erdélybe. Történetírásunk azonban keveset beszél a huszitaságról, aminek okát abban kell keresni, hogy hazánkban az előkelőség nem csatlakozott ahhoz, hanem inkább a népből toborzotta híveit,[118] kik a társadalmi különbségek s a külön magánbirtok megszüntetését remélték.

[118] A 115. jegyzetben hivatkozott Szalay-Baróti történeti munka II. 164.

A konstanzi zsinat 1415. évi július 6-án tartott 15. ülésén ítélkezett az eretnek Hus János felett, kit a városi hatóság még aznap máglyára vetett. Husnak elítéltetését az egész cseh nép nemzeti meggyalázásnak fogta fel, őt nemzeti vértanunak tekintette, s azóta minden év július 6-át, mint e vértanu halálának évfordulóját ünneplik.

Husnak hű követője volt Prágai Jeromos, aki Faulfisch családi néven is szerepel, mely név azonban forrásszerű beigazolást nem nyert. Ez a prágai Jeromos Oxfordban is tanult, onnan hozta haza Wiclif tanait. Zsigmond magyar király kívánságára Budán is prédikált. A konstanzi zsinat 1416. évi május 23-án tartott 21. ülésében ítélte el, mire a következő május 30-án máglyán szenvedett tűzhalált, mely kivégeztetésnek híre még jobban szította a cseh forrongást, mire a katholikusok és a husziták közötti üldözés a németek és csehek közötti harccá fajult.

A konstanzi zsinat az ellenpápák feletti bíráskodást is gyakorolta, midőn XXIII. Jánost az 1415. évi május 29-én tartott 12. ülésén, XIII. Benedeket pedig az 1417. évi július 26-án tartott 37. ülésén letette. Időközben XII. Gergely még 1415 júliusban önként lemondott méltóságáról, így tehát a régóta huzódott nagy egyházi szakadás megszünt s az egyházi unió létrejött.

Ezzel a zsinat eljutott a reformáció kérdésének megvalósításához, amit azonban nagyon kitolt az az egyenetlenség, mely a két pártot egymástól elválasztotta.

A pápai vagy a konzervatív párt, melyet a bíbornokok, az olasz és spanyol főpapok képviseltek, mindenekelőtt a pápaválasztást sürgették. A reformpárt pedig, melyhez Zsigmond császár élén a német, angol és francia főpapok tartoztak, mindenek előtt a reformációt kívánták megvalósítani.

Végre is a reformpárt volt kénytelen engedni, midőn a konzervatív párttal megegyezett abban, hogy:

1. a reformdekrétumokat, amelyekre nézve az öt nemzet már megegyezett, még a pápaválasztás előtt kihírdetik;

2. határozatilag kimondják a biztosítást, hogy a pápaválasztás megtörténte után a reformáció tárgyalását megkezdik, ez az úgynevezett «cautio de fienda reformatione»;

3. az új pápa megválasztásának módját kiküldöttek útján fogják közelebb megállapítani.

E megegyezés folytán történt, hogy az 1417. évi okt. 9-én tartott 39. ülésen a következő öt reformdekrétum lett kihirdetve:

1. A híres «Frequens» kezdetű dekrétum, mely a közzsinatok felsőbbségi elméletének volt gyakorlati folyománya, midőn a pápákat arra kötelezte, hogy a közzsinatokat meghatározott időközökben hívják össze s ezzel a zsinatoknak, mint egyházi parlamenteknek periodicitását állapította meg. Nevezetesen azt rendelte ez — a gyakorlatban állandósulni nem tudott — dekretum, hogy a konstanzi zsinat befejezésétől számított öt évre, majd ennek az új zsinatnak befejezésétől számított hét évre, végre állandóan tíz-tízévenkint közzsinat hívassék össze, mely határidők csak megrövidíthetők, de nem meghosszabbíthatók voltak.[119]

2. A következő dekrétum az esetleg keletkezhető egyházszakadásnak még csirájában való elfojtását kívánta azzal elérni, hogy schisma esetében egy év alatt még pápai összehívás nélkül is közzsinat jöjjön össze a végből, hogy az igénylők követelései felett ítélkezzék.

[119] «... decernimus atque ordinamus, ut amodo concilia generalia celebrentur ita, quod primum a fine huius concilii in quinquennium immediate sequens, secundum vero a fine illius immediate sequentis concilii in septennium, et deinceps de decennio in decennium perpetuo celebretur in locis, quae summus pontifex per mensem ante finem cuiuslibet concilii approbante et consentiente concilio vel in eius defectu ipsum concilium deputare et assignare teneatur.»

3. A harmadik dekrétum az újonnan megválasztott pápáktól hitvallás letételét követeli arra vonatkozólag, hogy a kath. hitet híven megőrzi.

4. A negyedik dekrétum a főpapok áthelyezéseinél korlátozza a pápák egyoldalú s ezért önkényes rendelkezéseit.

5. Az utolsó dekrétum pedig véget akart vetni a pápai fenntartásoknak, az úgynevezett rezervációknak.

A következő — 1417. évi október 30-án tartott — 40. ülésen megállapította a konstanzi zsinat azt a választási módot, melyet az új pápa választásánál követni kell, s melynek lényege az, hogy az abban az időben 23 bíbornokból álló testületen kívül még minden egyes nemzet által kijelölt 6—6 zsinati képviselő, vagyis 5×6 = 30 püspök is részt vesz a pápaválasztásban, melynek érvényességéhez úgy a bíbornoktestület, mint a püspökképviselők kétharmad többségének (18 + 20) szavazata szükségeltetett.

Ennek alapján lett Otto Colonna bíboros 1417. évi nov. 11-én pápává megválasztva, aki 1417—1431-ig V. Márton pápa néven kormányozta az Egyházat.

Most kellett volna a zsinati pártok között létrejött megegyezéshez képest — a fentebb említett «cautio de fienda reformatione» alapján — a 18 pontban részletezett reformkérdések megvalósításához fogni, de hát ismét felülkerekedtek a régi differenciák s így megvalósult Zsigmond császárnak régi sejtelme, hogy a kilátásba vett reformok nem fognak megvalósuláshoz jutni, ha azoknak tárgyalása az új pápának megválasztása utáni időre halasztatik.

Még csak annyi történt, hogy az egyes nemzetekkel megtartott különleges tárgyalások a német, angol és francia nemzettel megkötött konkordátumokba foglaltattak, melyeket a pápa az 1418. évi március 21-én tartott 43. ülésen terjesztett a zsinat elé.

A következő 44. ülésen a pápa a konstanzi zsinat határozatához képest öt év mulva, 1423-ban megtartandó közzsinatnak helyéül Páviát tűzte ki, amihez a zsinaton képviselt nemzetek, a távol maradt francia kivételével, s a német-római császár is hozzájárultak.

Bazeli zsinat.

Az 1423. évre Páviában összehívott zsinatra az akkor dühöngött pestis miatt nagyon kevés főpap jelent meg, de még az innen Sienába áthelyezett új zsinati helyre is oly gyéren gyülekeztek, hogy az ülést 1423. évi novemberben megnyitó pápai legátusok a jelenvolt főpapok hozzájárulásával abban állapodtak meg, hogy a legközelebbi közzsinat ennek a páviai-sienai zsinatnak feloszlatásától számított hét év mulva fog megtartatni.

V. Márton pápa, jóllehet elégedetlen volt a pápai hatalomnak ilymódon való korlátozásával, mégis engedve a politikai kényszerűségnek, tényleg összehívta a zsinatot Baselbe, de még mielőtt megnyithatta volna azt, 1431. évi febr. 20-án meghalt.

E zsinat nagyon kedvezőtlen kilátások között kezdte meg tárgyalásait, amennyiben az akkori politikai viszonyok között a zsinati tagok nagyon gyéren jelentkeztek. Az új pápa, IV. Jenő (1431—1447) pedig a zsinatnak a husszitákkal folytatott tárgyalásai miatt a zsinattól elkedvetleníttetett.

A pápa elnöklési jogát e zsinat nem vitatta s így Julián bíbornok, Giuliano Cesarini de Santo Angelo, aki később várnai csatában esett el, minden észrevétel nélkül az elnökléshez bocsáttatott, aki addig is, míg Baselben személyesen megjelenhetett, dr. Palomar János pápai uditorét (auditor) és dr. Ragusio János dominikánus generális-prokurátort bízta meg helyettesítésével, akik tehát mint «vicegerentes» vezették a tárgyalásokat.

Mikor azonban IV. Jenő 1431. évi dec. 18-án kelt «Quoniam alto» kezdetű bullájával a zsinatot feloszlatta s a pápailag kinevezett legátus elnökségéről lemondott, az üléseket folytató zsinat Philippus konstanzi püspök személyében,[120] maga választott zsinati elnököt, kinek jogosítványait is közelebbről körülírta. A pápával folyamatba tett 1434. évi egyezkedési tárgyalások során a zsinat elfogadta ugyan a pápa kinevezett legátusait elnököknek, de azzal a kikötéssel, hogy azok a zsinat által időközben megállapított ügyrendet elfogadják, mely a zsinatnak a pápa feletti felsőbbség elvét az által is megvalósította, hogy a bíbornoktestület részére nem ismerte el többé azt a szavazatot, melyet az előző konstanzi zsinat még biztosított annak, amivel a pápa szavazatát vonta el.

Ez a baseli zsinat a konziliarizmus elméletét juttatta gyakorlati megvalósításhoz s ezzel a pápaság felett győzedelmeskedett, amint azt az a tény is igazolja, hogy IV. Jenő pápa Visconti milanói herceg nyomása folytán 1433. évi dec. 15-én kelt bullájával visszavonta a zsinat feloszlatására vonatkozó nyilatkozatát s ezzel e zsinatot megnyitásától kezdve jogszerűen továbbfolytatottnak tekintette.

A baseli zsinat most a konstanzi zsinaton megkezdett, de befejezetlenül maradt reformok megvalósításához fogott s az 1435. évi jan. 22. és jún. 9-én tartott 20. és 21. üléseken, az annáták és szerviciák s egyéb pápai adók megszüntetésével éppen abban az időben rövidítette meg a Szentszék bevételeit, amikor azokra az egyházi állam visszaszerzésére irányuló politikának magvalósítására legégetőbb szüksége lett volna.

Ily körülmények között a Szentszék és a zsinat közti viszony ismét feszült lett, melyet még inkább kiélesített

[120] Hinschius a 26. jegyzetben i. m. III. 396. lap, 2. jegyzet.

az 1436. évi márc. 25-én tartott 23. ülésen hozott az a két határozat, melyek közül az egyik a zsinat tartama alatt előfordulható pápaválasztást szabályozta akkép, hogy azt a zsinat helyén s 60 napon belül kell foganatosítani, az újonnan megválasztott pápát pedig a konstanzi és baseli zsinatok elismerésére s határozatainak betartására kötelezte, míg a következő reformdekrétum a bíbornoki kreálásánál szorította meg a pápa szabad kinevezési jogát, midőn csak azt engedte bíbornokká kinevezni, akinek kinevezése mellett a bíbornoki testületnek többsége írásbeli titkos szavazás útján nyilatkozott.[121]

A pápa és a zsinat közti viszonyt éppen türhetetlenné tette az a körülmény, hogy a görögökkel folyamatban levő uniótárgyalások megtartásának helyére nem tudtak megegyezni. A többség Basel, esetleg a görögök kifogása következtében Avignon vagy egy savoyai város mellett nyilatkozott, míg a kisebbség Firenze, Udine vagy egy más, a görögöknek kellemes város mellett szavazott. Mindkét párt a maga kívánságát kívánta az 1437. május 7-én tartott 25. ülésen határozattá emelni s amikor IV. Jenő pápa a kisebbség határozatát erősítette meg, a többség magát további reformmunkájában korlátozva érezte s a pápa ellen a reformdekrétumoknak meg nem tartása címén eljárást indított és őt az 1437. évi júl. 31-én tartott 26. ülésén hozott határozattal védelmének előadására 60 napi záros határidővel megidézte.

Erre a pápa 1437. évi szept. 18-án kiadott «Doctoris gentium» bullájával azzal felelt, hogy kimondotta a zsinatnak Ferrarában való áthelyezését s megtiltotta a baseli zsinat működésének folytatását. A zsinat azonban abban a reményben, hogy ellentállása most is olyan eredményes lesz, mint az az első alkalommal volt, nem

[121] A zsinat törekvése az volt hogy a bíbornoki kollégium egy önmagát kiegészítő testület (egy neme az állandó választmánynak) legyen, melynek tagjai számát 24-ben kivánta megállapítani.

alkalmazkodott a pápa tilalmához, hanem folytatta a pápa ellen megindított eljárást és őt 1438 január 24-én tartott ülésén hivatalától felfüggesztette s e felfüggesztés tartamára a pápai hatalom gyakorlását a zsinat kezébe tette le.[122]

Az 1439. évi május 16-án tartott ülésen azután a következő három dogmatikus jelentőségű tételt hirdette ki:

1. a közzsinat a pápa felett áll;

2. a pápa a közzsinatot sem át nem helyezheti, sem el nem napolhatja, sem föl nem oszlathatja;

3. mindenki, aki e tanokat el nem ismeri, eretnek.

Erre következett IV. Jenőnek a pápai méltóságról való letétele, midőn a zsinat 1439. évi június 25-én tartott 34. ülésén — melyen csak hét püspök s 13 más főpap, de mintegy 300 áldozópap vot jelen — kimondta, hogy IV. Jenő mint szentségáruló (simoniakus), szakadár és makacs eretnek ipso iure elvesztette pápai méltóságát. A július 10-én tartott 35. ülés pedig elhatározta, hogy az új pápának megválasztása két hónap mulva fog eszközöltetni, ami 1439 november 5-én meg is történt, mely napon Amadeus, Savoya hercege lett V. Felix néven ellenpápává megválasztva.

IV. Jenő — aki időközben, 1438 január 8-án a ferrarai zsinatot megnyitotta — 1439 szeptember 4-én kihirdetett konstituciójával a baseli zsinatnak felsőbbsége dogmatizálására vonatkozó határozatait, valamint saját letételére vonatkozó ítéletét semmisnek jelentette ki, a baseli zsinatnak ott maradt tagjait eretnekeknek nyilvánította, őket az Egyházból kiközösítette s eddig bírt egyházi hivatalaiktól megfosztotta.

A francia király s a német fejedelmek a baseli zsinat reformdekrétumainak érvényben tartása érdekében saját papságukkal tanácskoztak. Igy VII. Károly francia

[122] Hinschius az 1. jegyzetben i. m. III. 406. lap, 7. jegyzet.

király Bourgesba hivatott össze egy nemzeti zsinatot, mely a baseli zsinat és a pápa közti viszály tekintetében semleges álláspontra helyezkedett ugyan, de a baseli zsinatnak reformdekrétumait azokkal a módosításokkal, melyeket a francia nemzeti egyház (gallikán egyház) szempontjából szükségesnek tartott, elfogadta. A király e nemzeti zsinatnak határozatait 1438 július 7-én kiadott ediktumával, megerősítette, s azok a bourgesi pragmatica sanctio néven képezték a francia nemzeti egyháznak (gallikán egyháznak) alaptörvényeit.

A francia minta után az 1439. évi mainzi birodalmi gyűlésen jelen volt német választófejedelmek és a távolmaradt többi német fejedelmek képviselői szintén a mellett nyilatkoztak, hogy a baseli zsinatnak reformdekrétumát, megfelelő módosításokkal elfogadják. Ezt az «instrumentum acceptationis» vagy másképp «Mainzer Akceptationsurkunde»-t Voigt II. Pius pápáról írt életrajzában «Német pragmatica sanctio»-nak nevezi,[123] melyet azonban a mainzi birodalmi gyűlésről távolmaradt császár nem erősített meg s így az birodalmi törvény gyanánt sem lett kihirdetve, minélfogva ez a német pragmatica sanctio nem is érhette el azt a hatást, melyet a francia bourgesi pragmatica sanctio.

A még mindig együtt maradt baseli zsinat azonban mindjobban elvesztette tekintélyét. V. Felix, az ellenpápa, Lausannebe tette át székhelyét, a IV. Jenő pártjára átment fejedelmek visszahívták alattvalóikat a zsinatról, s maga III. Frigyes császár is — Aeneas Sylvius, a későbbi II. Pius pápa befolyására — 1446-ban IV. Jenőt ismerte el törvényes pápának, úgyhogy már csak Svájc és Savoya ragaszkodott V. Felixhez. Mikor azután III. Frigyes császár 1447-ben meghagyta Basel

[123] Angyal Dávid: Az 1440. évi IV. törvénycikk. Századok. 1910. évfolyam. 592.

városának, hogy a zsinatot ne tűrje továbbra is falai között, a zsinatnak maradványa 1448-ban Lausanneba költözött, hol V. Felixnek a pápaságról 1449 április 16-án történt lemondása után 1449. évi április 25-én kimondotta feloszlatását.

A baseli zsinatnak ilyen viharos lefolyása mellett érthető, hogy annak egyetemes jellegét nem minden kanonista ismeri el. Ezen a végeredményében 1431—1449-ig tartott baseli zsinaton a visszaállított pápaság küzdött az egyházi reform eszméjével, s míg az 1431—1437-ig terjedő egységes zsinat korszakában a pápaság szenvedett vereséget, addig az 1438—1449-ig tartott ellen zsinatok a pápaság győzelméhez vezettek.

Ferrara-firenzei zsinat.

A IV. Jenő pápa által Baselből Ferrarába, az egykor igen virágzó kereskedelmi városba áttett zsinat első ülését 1438. évi január 10-én tartotta meg.[124] E zsinatnak főcélja a görögökkel való unió volt, e mellett a Szentszék a középkori zsinati jogra való visszatérést is szem előtt tartotta, ami annál inkább lehetségessé vált, mert Ferrarában csakis olyan főpapok jelentek meg, akik a baseli zsinatnak radikális eljárását nem helyeselték. Ezért e zsinatot az új egyházjogi fejlődésnek kiindulási alapjául tekintik, mely az 1870. évi vatikáni zsinaton nyert befejezést.[225]

Az ozmán hatalomnak feltartóztathatlan előretörése mindjobban veszélyeztette a byzanci birodalmat, mely ellen VIII. (Palaeologus) János császár a nyugati hatalmaknak segítségét kívánta megnyerni és e céljának megvalósítására az évszázados egyházszakadásnak megszün-

[124] Az első ülésen csak 5 érsek, 22 püspök és 15 szerzetesrendi főnök vett részt. Az 1439. évi uniódekretumot 33 keleti püspök írta alá.

[125] Hinschius az 1. jegyzetben i. m. III. 420.

tetésére már régóta folyamatba tett unió létesítésére hajlandónak mutatkozott, aminek megvalósítására Bessarion niceai metropolitának kíséretében személyesen is elment Ferrarába. Maga a görög nép azonban, papságával együtt nemzeti gyülölettel viseltetett az uniótörekvésekkel szemben, érthető tehát, hogy püspökeik huzódóztak az unió létesítésétől. IV. Jenő éppen azért, hogy az uniótárgyalások abbanhagyására törekvő görög püspököknek hazautazását megakadályozza, a zsinatot a tengerparttól beljebb fekvő Firenzébe helyezte át — innen a ferrara-firenzei zsinat «concilium Ferrariense Florentinum» elnevezés — hol az első ülés 1439. évi február havában lett megtartva, s a hosszadalmas egyezkedési tárgyalások után végre létesült unió az 1439. évi július 5-én lett kihirdetve.

Ezt a ferrara-firenzei zsinatot azután a pápa 1441. évi április 26-án kiadott bullájával Rómába helyezte át, az áthelyezés azonban csak 1443-ban következett be, hol 1445-ben befejezést is nyert.

A firenzei uniózsinaton tárgyalt dogmatikus kérdések főleg a következő négy volt, úgymint:

a Szentlélek eredete, az úgynevezett «Filioque» kérdése;

a tisztítótűz, «purgatorium»;

a pápai primátus, és

a szentmisében való «consecratio» kérdése.

A «Filioque» kitétel a niceai-konstantinápolyi hitvallásban hiányzott s annak a hitvallásba való utólagos beszurását a toledói zsinat tartotta szükségesnek akkor, amikor az arián góthok 589-ben a kath. egyházba visszatértek. E betoldás miatt Photius konstantinápolyi patriarcha 869-ben eretnekséggel vádolta a nyugati egyházat. A firenzei uniótárgyalások folyamán a keleti püspökök elfogadták a nyugati egyháznak azt a dogmáját, mely szerint a Szentháromságnak harmadik sze-

mélye a Szentlélek, az Atyától és Fiútól öröktől fogva származik, a zsinat viszont eltekintett attól, hogy ez a «Filioque» szó a keleti hitvallásba fölvétessék.

A pápaságnak mint tiszteletbeli főnökségnek kérdését különben sem Photius, sem Caerularius Mihály nem tagadták. A firenzei uniótárgyalások során azután a keletiek a pápának joghatósági felsőbbségét is elismerték.

Az uniótárgyalásokon felmerült többi vitakérdések liturgikus és disciplináris természetűek lévén, azoknak kiegyenlítése nem okozott nagyobb nehézségeket s a Rómával megkötött unió fel is jogosította a kath. egyházzal egyesült keletieket, hogy régi szokásaikat és hagyományaikat megtarthassák. Innen a görög katholikusoknál a keleti egyházra emlékeztető templomi berendezés, egyházi felszerelésük, s különösen hogy a lelkipásztorkodó alsópapság túlnyomó részben él a keleti egyházi fegyelemmel összeférő nősülési szabadsággal.

Az örmény püspökök a nagy távolság miatt elkésve érkeztek Firenzébe s innen van, hogy az örmény unió valamivel későbben létesült s külön bullával lett kihirdetve.

Az uniódekrétum aláírását csak egyetlen keleti püspök, Marcus ephesusi metropolita tagadta meg, kit e miatt az újgörögök nagy tiszteletben tartanak, mint olyant, aki a firenzei zsinaton egymaga képviselte az orthodoxiát.

Ez az 1439. évi firenzei unió különben nem volt tartós, amit arra lehet visszavezetni, hogy a keletiek részéről a nyugattól várt fegyveres segítség elmaradt, mert a hanyatló pápai hatalom mellett a világi fejedelmek nem hallgattak többé a pápa intő szavára, úgyhogy a magára maradt kelet az egyházi uniót követő néhány évre, 1453-ban kénytelen volt Konstantinápolyt a törököknek átengedni, mely nemzeti katasztrófát az unióellenes görögök Isten büntetésének tekintették.

Legkevesebb hajlandóságot az egyptomi és aethiopiai koptok mutattak az unióhoz, míg végre ők is hozzájárultak ahhoz, de kevés eredménnyel. Az alexandriai kopt patriarchátust — alig 20.000 hívővel — csak XIII. Leó pápának (1878—1903) sikerült felállítani. Még nehezebben ment az unió Aethiopiában, hol csak a XIX. század második felében sikerült a bátor Masaya kapucinusatyának s későbbi bíbornoknak egy kisebb uniót létesíteni, mely alig számlál néhány száz hívőt, úgyhogy külön püspökséggel sem bír.[126]

Ötödik lateráni zsinat.

A baseli zsinatnak Ferrarába, majd Firenzébe történt áthelyezése óta a Szentszék törekvése arra irányult, hogy a reformzsinatok által meggyöngített kuriális, másképpapális rendszert újból megerősítse. Ezért lett mellőzve a konstanzi zsinatnak a zsinatok időszakonkinti összehívására vonatkozó rendelkezése; sem IV. Jenő, sem utódjai, V. Miklós (1447—1455), III. Kalixtus (1455—1458) és II. Pius (1458—1464), valamint az ezek után következő pápák nem siettek a minduntalan követelt zsinatokat összehívni, sőt II. Pius, aki mint Aeneas Sylvius Piccolomini a baseli zsinatnak buzgó híve volt, mint pápa 1460 január 23-án kiadott «Execrabilis» kezdetű bullájában egyenesen megtiltotta azt, hogy a pápa határozatai ellen a közzsinathoz lehessen fellebbezni, s nemcsak az ilyen fellebbezéseket jelentette ki érvényteleneknek, hanem a fellebbező egyéneket kiközösítéssel s a fellebbező testületeket interdiktummal sujtotta.

Ez a II. Pius az 1438. évi bourgesi «pragmatica sanctio»-t, mely a konstanzi és baseli zsinati jognak

[126] Prinz Max a 26 jegyzetben i. m. 158., 160., 171., 201. és 230. lapjain.

Franciaországban való fennállását biztosította, a Szentszék előjogai megsértésének nyilvánította s egyúttal a francia püspököktől elvárta, hogy annak mellőzése érdekében közreműködjenek.

A francia király még 1461-ben sürgette az új zsinatnak a konstanzi zsinat határozata értelmében való összehívását, majd a német fejedelmek is szükségesnek tartották azt, de a pápák merev tagadásán e kívánságok hajótörést szenvedtek, míg végre XII. Lajos (1498—1515) francia király s I. Miksa (1493—1519) német császár a harcias II. Gyula pápa (1503—1513) olaszországi politikájának leküzdése érdekében rábírták a pápától elszakadt bíbornokokat, hogy 1511 szeptember 1-jére Pisába hívjanak közzsinatot, melyen azonban csak francia főpapok jelentek meg, akik semmi eredményt sem tudtak elérni, úgyhogy az előbb Milanóba, majd Lyonba átment ezt az álzsinatot a francia király 1512-ben fel is oszlatta.

II. Gyula pápa még a pisai álzsinatnak összeülése előtt, 1511. évi július havában kiadott bullájával a következő 1512. évi május havára Rómába hívott össze közzsinatot, mely az eddigi római közzsinatok hasonlatosságára a lateráni főbazilikában lett megnyitva, s habár azon túlnyomóan csak olasz főpapok vettek részt, de mivel annak megtartásához úgy a spanyol, mint az angol király is hozzájárult, a német császár pedig ennek az 5-ik lateráni zsinatnak harmadik ülése előtt kijelentette, hogy e közzsinatot, mint ilyet, elfogadja, a pápaságnak a gallikán egyház feletti győzelme biztosítva volt.

Igy azután a zsinat elvethette a bourgesi «pragmatica sanctio»-ban foglalt tételeket. Kisebb jelentőségű határozatai mellett legnagyobb fontossággal birt az, hogy X. Leónak, az első Medici pápának (1513—1521) sikerült a békét a francia királlyal létesíteni, s ennek eredménye-

képpen 1517-ben a francia konkordátumot megkötni, mely végeredményében ugyanazokat a kiváltságokat biztosította a gallikán egyháznak, mint amelyeket a bourgesi «pragmatica sanctio»-ban vindikált magának, csakhogy most már pápai engedély alapján.

Trienti zsinat.

Ugyanabban az évben, melyben az 1512—1517. évig tartott V. lateráni zsinatot Rómában befejezték, indult meg a Luther Márton nevéhez fűződő mozgalom, mely az Egyháznak főben és tagjaiban való reformálását megoldáshoz kívánta juttatni.

Az Ágoston remeterendű Luther Márton 1517. évi október 31-én, Mindszent hava utolsó napján tűzte ki az Elba folyó mellett fekvő Wittenberg város vártemplomának — egyúttal egyetemi templomnak is — kapujára a pápai búcsúosztó hatalom ellen intézett 95 (latin szövegű) vitatételét. Ilyen vitatételeknek nyilvános megvitatásra való kifüggesztése abban az időben szokásos volt az egyetemeken, mint ahogy Luthernek is nem ez volt első nyilvános vitatkozása. Luthernek említett 95 tételének nagyobb része vitatható is volt, s azok inkább aggressziv és sok helyen pápaellenes szövegükkel keltettek megütközést.[127]

A pápának nem sikerült Luthert megnyugtatni, amiért is az ellene megindított peres eljárás során Rómába idézte kihallgatásra, ami azonban a szász választófejedelemnek közbenjárására az augsburgi birodalmi gyűlésen történt 1518. év őszén. A bíbornoklegátussal itt történt találkozása eredménytelen maradt, mert Luther tanainak visszavonását megtagadta s 1518. évi okt. 16-án

[127] Hanuy Ferenc (lásd 85. jegyzetben): «Protestáns és katholikus megújhodásról a reformáció jubileumán». Kath. Szemle. 1917. évf. 761.

a nem jól értesült pápától a jobban tudósítandó pápához «a papa non bene informato ad melius informandum» appellált.

Mikor azután Luther e föllépése miatt a kiátkozási bullát várta, egy 1518. évi nov. 28-án Wittenbergben tartott beszédében már a közzsinathoz föllebbezte ügyét azért, mert a pápaságot nem tartotta alkalmasnak arra, hogy az évszázadokon át huzódó reformokat megvalósítsa.[128] Az 1520. évi jún. 15-én kiadott «Exsurge Domine» kezdetű bulla egyelőre még csak kilátásba helyezte a kiátkozást, mire Luther 1520. évi augusztus havában kiadta három nagy reformációs iratát,[129] mely időtől kezdve számítják a pápasággal történt szakítását és reformátori föllépését. Luthernek ez irataiban foglalt tanai korántsem találtak Németországban mindenütt követőkre, de az általa megindított mozgalom oly erőteljes volt, hogy még a régi Egyháznak barátai is a német nemzet sérelmeinek orvoslását s az Egyháznak reformját sürgették úgyannyira, hogy az 1522. évi nürnbergi birodalmi gyűlésen már azt követelték a rendek, hogy a pápa a császár hozzájárulásával a németeknek alkalmas városban egy év alatt közzsinatot hívjon össze, mely kívánságot a következő 1524. évi nürnbergi birodalmi gyűlés is megújított, V. Károly császár pedig személyesen sürgette a pápánál, de VII. Kelemen (1523—1534) elzárkozott annak teljesítése elől.

[128] Hinschins az 1. jegyzetben i. m. III. 427. lap, 1. jegyzet.

[129] Luthernek e három reformációs irata a következő:

1. An den christlichen Adel deutscher Nation, von der christlichen Standes Besserung, melyben az egyetemes papság elvét proklamálta.

2. De captivitate Babylonica, melyben elvetette a szentségeket, kivéve a keresztséget, bűnbánatot és úrvacsorát.

3. De libertate hominis christiani, mely munka német nyelven is megjelent ily cím alatt: «Von der Freiheit eines Christenmenschen», melyben alapvető tanait fejtette ki arra nézve, hogy a bűnbe esett ember egyedül a Krisztusba vetett hit által igazul meg Isten előtt.

A német birodalmi rendek persze abban a föltevésben sürgették a közzsinatot, hogy azon az Egyház fejlődésére oly befolyást fognak tudni gyakorolni, mint a konstanzi és baseli zsinatokon,[130] vagyis az újonnan összehívandó közzsinaton is ennek a pápa feletti felsőbbsége fog érvényesülni.

A reformáció hívei pedig mindig azt hirdették, hogy ők nem alapítanak új egyházat, hanem ellenkezőleg csak a régit akarják visszaállítani.[131]

Az 1529. évi speyeri, majd az 1530. évi augsburgi birodalmi gyűlések szintén sürgették a közzsinatot, mely utóbbiról azt jelentette a császár a pápának, hogy mindenki azt tartja, hogy a zsinat volna a gyógyszer,[132] mire a pápa elvben hozzájárult a zsinat összehívásához, de annak helyéül csupa olasz várost: Rómát, Bolognát, Piacenzát. Mantuát hozott javaslatba. Időközben a francia király igyekezett a zsinatot megakadályozni, mire az 1532. évi regensburgi birodalmi gyűlés ismét sürgette annak összehívását.[133] A császár a következő 1533. évben Bolognában tárgyalt is ez ügyben a pápával, aki e megbeszélésen biztosítást kívánt arra nézve, hogy a zsinaton résztvevők alá is vetik magukat a zsinat határozatainak. De a protestáns párt már annyira megerősödött és szervezkedett, hogy immár nem lehetett

[130] Rosshistnak a 113. jegyzetben hivatkozott műve. 4.

[131] Zoványi Jenő: Sárospatak reformációja. Századok. 1908. évf. 809.

[132] Heinrich Swoboda: Das Konzil von Trient. Wien, 1912. című munkájának 29. lapján idézi a császárnak e szavait: «Alle halten dafür, dass das Konzil das wahre Heilmittel sei».

[133] Zápolyi János szintén a közzsinat összehivását sürgette. Brodarics zágrábi püspök 1533-ban Rómába intézett jelentése szerint János király megjegyezte, hogyha a pápa ezzel késik, akkor a királyok hirdetnek zsinatot. A schisma rémképével gyakorolt nyomás hatott s a pápa az ő válaszában biztosította a magyar királyt, hogy a pápának komoly szándéka a zsinatot mielőbb megtartani. Fraknói Vilmos: «János király és a római szentszék». Századok. 1902. évf. 908.

bízni abban, hogy a protestánsok alá fogják magukat vetni a zsinat határozatainak, mint ahogy a Schmalkaldenben összejött protestáns fejedelmek ki is jelentették, hogy a pápának és császárnak megállapodásait nem fogadhatják el s ragaszkodnak ahhoz, hogy a zsinaton a Szentírás szolgáljon zsinórmértékül. E tágyalások közben VII. Kelemen, a Medici pápa, 1534. évi szept. 25-én meghalt, kinek utódja az engedékenyebb III. Pál lett (1534—1549), aki még mint Farnese Sándor bíbornok a zsinat összehívása érdekében fáradozott.

A protestánsok — francia és angol biztatásra — kitartottak a zsinat ellenzése mellett, a pápa azonban azt 1537. évi május havára mégis összehívta Mantuába. A protestánsok azzal a megokolással tagadták meg az azon való megjelenést, hogy annak nyilvánvaló célja a protestáns tanoknak elvetése, a császárhoz intézett válaszukban pedig külön hangoztatták is, hogy az 1523.és 1524. években szabad zsinatra gondoltak, a protestantizmus elleni zsinaton azonban s legkevésbbé Olaszországban nem vehetnek részt.

Mikor pedig még Mantua hercege is teljesíthetlen követelésekkel állott elő, a pápa a zsinatot a következő 1538. évi húsvétra Vicenzába hívta össze. Most megint Franciaország akadékoskodott, úgyhogy e miatt a zsinat megnyitását el kellett halasztani.

A pápa 70 éves életkora dacára Nizzába ment, hogy a viszálykodó császár és a francia király között fegyverszünetet létesítsen, s ez alkalommal sikerült neki a francia királyt a zsinat eszméjének megnyerni, mire a pápa a zsinatot másodízben is összehívhatta Vicenzába, 1539. évi húsvétra. De alig távozott a francia király Nizzából s máris mit sem akart tudni a zsinatról, sőt a német császárra uszította a törököket és a protestánsokat.

V. Károly 1541-ben találkozott a pápával és vele újból megállapodott, hogy a zsinat Vicenzában tartassék meg, ami azonban Velence féltékenykedése miatt nem volt meg-

valósítható. Az 1542. évi speyeri birodalmi gyűlésen a pápai legátus Cambrai vagy Trient városát hozta a zsinat helyéül javaslatba, s miután úgy Ferdinánd, V. Károly későbbi utódja, mint a német katholikus rendek is Trient mellett foglaltak állást, a pápaa zsinatot 1542 nov. 1-jére Trientbe hívta össze. A francia, német és török háborús bonyodalmak miatt az egyházatyák igen gyéren gyülekeztek, amiért is a pápa annak megnyitását későbbi időre tolta ki.

Időközben a protestánsok elpártoltak a francia királytól s I. Ferenc kénytelen volt 1544-ben békét kötni, mire a zsinat útjában állott utolsó akadály is megszünt, s így a pápa is visszavonhatta a zsinatot felfüggesztő korábbi rendelkezését és annak megnyitására 1545. évi március 15-ét (a nagybőjt 4. vasárnapját) tűzhette ki.[134]

Ez a trienti zsinat, mely a protestánsoknak nem is lett kihirdetve, végre az 1545. évi dec. 13-án volt megnyitható, melyen az elnöklő három kardinálison kivül még mindig csak egy bíbornok volt jelen, a főpapok közül is csak négy érsek, 21 püspök és öt rendvezérfőnök vett azon részt ; a szerzetesrendek, valamint a hit- és kánonjogtudósok nagyobb számban voltak képviselve. A későbbi ülések sem voltak túlnépesek, a többség az olasz főpapokból került ki. Spanyolország is csak harminc s néhány, Franciaország csak húsz és néhány, míg Németország éppen csak nyolc főpappal volt képviselve. Az 1563. évi december 4-iki záróülést a négy elnöklő kardinálison kívül még két bíbornok, három patriarcha, 25 érsek, 166 püspök, hét apát s hét rendvezérfőnök, valamint 19 prokurátor írta alá.[135]

Hazánk püspökei részint ama feszült politikai viszo-

[134] Swobodának a 132. jegyzetben i. m. 30—34.

[135] Hinschius az 1. jegyzetben i. m. III. 431. kiterjeszkedik arra is, hogy III. Pál pápa eltiltotta a főpapokat attól, hogy a korábbi zsinatok hasonlatosságára prokurátorokkal helyettesíttethessék magukat és csak a német főpapok részére tett kivételt, akik a protestantizmus leküzdhetése miatt nem hagyhatták el székhelyeiket.

nyok miatt, melyek IV. Pál (1555—1559) s a Habsburg-uralkodóház között fennállottak, részint a török háborúk, de főleg a vallási viszályok miatt kezdetben nem jelenhettek meg a zsinaton, de már IV. Pius alatt (1559—1564) — aki mint Giovanni Medici az 1542. évi pesti ostromnál részt vett,[136] — megjavultak a politikai konstellációk, s innentől kezdve Magyarország is képviselve volt a zsinaton. Főpapságunk egyik képviselője Kolosvári János dominikánusszerzetes, kolozsmonostori apát s rövid idő óta csanádi püspök volt, aki 1562-ben Trientben meg is halt, míg másik képviselője az ifjú, alig 28 éves Dudich András pécsi püspök volt; I. Ferdinánd magyar király személyét pedig a nagytudományú és szentéletű Draskovich György, előbb pécsi püspök, majd kalocsai bíborosérsek képviselte.[137]

A zsinat egész lefolyásán meglátszott az a nagy ellentét, mely a császár és a pápa között fennállott; míg ugyanis V. Károly és utódja, I. Ferdinánd (1558—1564), azon fáradoztak, hogy a vitatkozó felekezeti pártok között kiegyezés létesüljön, melynek elérhetése érdeké-

[136] Karácsonyinak a 102. jegyzetben i. m. 151.

[137] Dudich vagy Dutih András pécsi püspök 1533-ban született Budán. Anyja az előkelő velencei Sbardellatus-családból származott, innen a Sbardellati Dudich András elnevezés. Tanulmányait Padovában, majd Angliában és Párisban folytatta s mint kiváló képzettségű ifjú korán magára vonta Oláh primás figyelmét s mint esztergomi kanonok csakhamar tinini püspök lett. Tudós, ékesszóló és mélybelátású férfi volt s így lehet megérteni, hogy az 1561. évi nagyszombati tartományi zsinat őt minden fiatalkora dacára Kolosvári János csanádi püspökkel együtt küldte a tridenti zsinatra, melyen mint választott püspök egyelőre még nem szólalhatott fel, de alig jött meg pápai megerősítése, azonnal sietett a magyar egyház állapotát a zsinaton ismertetni. A különben szenvedélyes természetű Dudich öt beszédével nagy feltűnést keltett, melyek e cím alatt iettek kinyomatva: Dudich Andreae «Orationes 5 in Conc. Trid. habitae, apologia ad Maxim. II. Commentarius pro Conc. libertate». — Mint tudós az akkor nagy fejlődésnek indult orvosi tudományok iránt is kiválóan érdeklődött, amiért is róla Goldzieher

ben legalább formai közeledésre törekedtek, addig a zsinat maga erősen protestáns ellenes volt, mint ahogy a zsinatot megnyitó pápai dekrétum is azt az eretnekség kiirtására, «ad exstirpationem haeresum», egybehívottnak jelentette ki.[138]

A trienti zsinat a kath. dogmát a legmerevebb antiprotestáns szellemben fixirozta, amire a kath. egyházat részint a protestantizmus fejlődése, részint annak a «Confessio Augustana» néven ismert protestáns hitvallásban lefektetett elvei kényszerítették.

A zsinat tartalma alatt jött létre az 1552. évi passaui egyezmény, majd az 1555. évi augsburgi vallásbéke, melyekkel a vallási szabadság végleges lett, s miután a zsinat is a katholikus egyházat a protestántizmustól élesen elkülönítette, ez egészen önálló lett s ezzel minden remény megszünt arra, hogy a protestánsokat ki lehessen az Egyházzal békíteni.[139]

A pápa 1545 febr. 22-én kelt bullájával a zsinat első elnökeivé Del Monte, Marcello Cervini és az angol Pole Reginald bíbornokokat nevezte ki; az előbbi kettő pápa is lett; rajtuk kivül még négy főpap nyerte el a pápai tiarát,

Vilmos egyetemi professzor, az ismert kiváló szemorvos az 1897. évi orvosegyleti nagygyűlésen külön megemlékezett ama felolvasásában, melyet «Egy lap az orvostudomány történetéből» címen tartott. (Századok, 1898. évf. 87.) Dudich sokoldalúságát tanusítja az, hogy csillagászattal is foglalkozott s «De cometis» című munkája, teljes címen «Commentarius de cometarum significatione, et dissertationes novae de cometis» 1579-ben lett kiadva. (Gárdonyi Albert: «Abafáji Gyulai Pál». Századok. 1906. évf. 899.)

Kiváló egyéniség volt a magyar király követe: Draskovich György pozsonyi prépost, Draskovich Bertalan és Utjesenich Annának, a híres Fráter György bíbornok hugának fia, akit a zsinaton liberális reformpárti vezető szereplése miatt a barbár címmel tiszteltek meg. A zsinat végzéseit mint pécsi püspök írta alá, később zágrábi püspök és horvát bán lett.

[138] Hinschius az 1. jegyzetben i. m. III. 429. lap, 4. jegyzet.

[139] Swobodának a 132. jegyzetben i. m. 41.

úgyhogy a trienti zsinaton résztvett atyák közül hatan jutottak a pápai trónra, úgymint:

Giammaria (János Mária) Del Monte palesztrinai bíborospüspök, mint III. Gyula (1550—1555);

Marcello Cervini szintén bíborospüspök, 1555-ben, aki mint II. Marcellus pápa csak 22 napig uralkodott;

Hugo Buancompagni a híres jogtudós bolognai püspök, mint XIII. Gergely (1572—1585), aki a ma is érvényes Gergely-naptárt adta ki;

Giovanni Bapt. Castagni érsek, mint VII. Orbán (1590 szept. 15-től szeptember 27-ig, tehát csak 12 napig volt pápa);

Nicolo Sfondrati milanói püspök, mint XIV. Gergely (1590 dec. 5-től 1591 okt. 15-ig, vagyis alig egy évig uralkodott);

Giovanni Antiono Facchinetto, mint IX. Ince (1591 okt. 29-től 1591 dec. 30-ig, csak két hónapon át volt pápa).

Az 1545 december 13-ától az 1563. évi december 4-ig tartott trienti zsinat a nyugati egyháznak legnagyobb reformzsinata volt, s alig van egyházi vonatkozású tárgy, mely e zsinaton ne került volna megvitatás alá, úgyhogy annak határozatai a kódex előtti egyházjognak legfontosabb forrását képezték, melyeknek túlnyomó része majdnem szószerinti szövegben az 1918. évi pünkösdvasárnapja óta hatályban levő «Codex iuris canonici» egyházi törvénykönyvbe is átment.

A 18 éven át huzódott zsinat tulajdonképpen három időszakot ölel fel, melyek közül az

I. időszak 1545 december 13-ától 1547 szeptember 14-ig, a

II. időszak 1551 május 1-től 1552 április 28-ig, a

III. időszak 1562 január 15-től 1563 december 4-ig terjedt.

I. Időszak.

Érdemlegesen az 1546. évi január 7-én tartott 2-ik ülésen kezdtek tárgyalni, jóllehet ezen is csak a sorrendre nézve állapodtak meg, ami mindenesetre egy igen nehéz kérdés volt, amennyiben a pápai legátusok s a francia főpapok a dogmatikus kérdéseknek elsőbbsége mellett foglaltak állást, míg a császárpárti főpapok, a trienti bíboros hercegpüspökkel élükön, a disciplináris reformdekrétumokat tartották sürgősnek; végre is a feltrei püspöknek javaslatára abban egyeztek meg, hogy úgy a dogmatikus, mint a fegyelmi kérdéseket egyidejüleg fogják tárgyalni, úgyhogy minden nyilvános ülésen egy a hitre s egy a fegyelemre vonatkozó dekrétumot fognak kihirdetni.

Egyúttal a zsinati atyákat három osztályba sorozták, mely osztályoknak mindegyike a három legátuselnök egyikének elnöklete alatt folytatta szaktanácskozásait.

Az 1546. évi február 4-én tartott 3. nyilvános ülésen, a niceai hitvallásnak elmondása után, a tárgyalások ügyrendjét fixirozták, melynek lényege az volt, hogy a zsinati határozatok szövegezésére két előkészítő bizottságot választottak, melyeknek egyike, a «Congregatio praelatorum theologorum» a dogmatikus dekrétumok, másika pedig a «Congregatio praelatorum canonistarum» a disciplináris határozatok szövegezését végezte persze a «Generalis congregatio»-ban elhangzott kritikák figyelembevételével.

Ez a «generalis congregatio» szintén csak előkészítő bizottság volt, de valamennyi többi előkészítő bizottságnak legnagyobbika, melyeket a zsinat 3. periodusában, mikor a résztvevők száma tetemesen megnövekedett, már a trienti Maria Maggiore-templomban kellett megtartani, míg az előző két időszakban azokat az első

elnök lakásán tartották meg. Ezeken a «generalis congregatio»-kon lettek a többi kisebb bizottságok által szövegezett zsinati határozatok végleges szövegükben megállapítva. A disciplináris dekrétumoknál megelégedtek az egyszerű szótöbbséggel, de már a hitre vonatkozó határozatoknál teljes vagy legalább is megközelítő egyhangúságra törekedtek, melynek elérése végett az azokra vonatkozó javaslatok addig lettek e nagyobb bizottságok elé terjesztve, míg ez a kívánt egyhangúság el nem éretett.

Az előkészítő bizottságokra nézve az 5-ik üléstől kezdve még az az újítás történt, hogy egy külön «Congregatio theologorum minorum» lett szervezve, melynek tagjai ama tudós theológusok közül vétettek, akik a zsinaton nem bírtak ülés- és szavazati joggal. Ennek a tudós bizottságnak az volt a feladata, hogy a katholikusok és protestánsok közötti hitvitákat behatóan megvitassák. E tudós theológusok száma a zsinat 3. periodusában annyira megnövekedett, hogy őket hat osztályba lehetett sorozni, s ez osztályoknak mindegyike az odautalt dogmatikus kérdéseket vitatta meg.

A «generalis congregatio»-kban véglegesen megállapított zsinati határozatok a nyilvános ülések «Sessiones publicae» elé terjesztettek s azokon lettek ünnepélyesen kihirdetve. Ilyen nyilvános ülés összesen 25 lett tartva, persze valamennyi a székesegyházban.

A trienti zsinat határozataira való idézés is ezekre az ülésekre (Sessiones) való utalással történik akkép, hogy a zsinat megjelölése «Conc. Trid.» után következik a nyilvános ülés száma, «Sess. XIII.», végül a kánon vagy fejezet száma és címe (aszerint, amint az dogmatikus vagy disciplináris tartalmú), például «can. 2. de Eucharistia». Ez a teljes idézés ma már nem szokásos, elegendő a számszerinti utalás.

A Szentírásra vonatkozó tárgyalások közben érkezett

a zsinathoz a hír, hogy Luther Márton 1546 február 18-án meghalt.

Az 1546. évi április 8-án tartott 4. nyilvános ülés tárgyalta az egyházi tanításnak forrásait s dogmatikus módon kijelentette, hogy a Szentírás és a Hagyomány egyenértékűek; azután a Vulgata szövegét jelentette ki hitelesnek, a Szentírás egyedül jogosult értelmezőjévé pedig az Egyházat tette meg.

E 4. s a következő 5. sessio közti időben a zsinati tagok a fenyegető háborúk miatt nyugtalankodni kezdtek és a zsinatot elhagyni készültek. Franciaország máris Avignont jelölte meg alkalmas zsinati helynek. A pápa is hajlandónak mutatkozott a zsinat áthelyezésére, a császárra való tekintettel azonban visszavonta engedékenységét. Igy azután az 1546. évi június 7-én tartott 5. nyilvános ülés az eredendő bűnről szóló dogmatikus tant, a következő 1547. évi január 13-án tartott 6. sessio a hit és jótékonysággal való megjavulás kérdését s végül az 1547. évi március 3-án tartott 7. nyilvános ülésen elfogadott szentségmagyarázatokat még Trientben lehetett kihirdetni.

Alig nyolc napra a 7. nyilvános ülés után egy súlyos influenzajárvány lépett fel Trientben, melyet «Lenticula punticula» (fájdalmakat okozó lencsécskéknek), másképp még «Pentecchie»-nek neveztek el, mely miatt több püspök elmenekült a zsinat helyéről, mire az 1547. évi március 11-én tartott 8. nyilvános ülésen a zsinatnak Bolognába való áthelyezése lett kimondva. Ez ellen a császár tiltakozott s követelte a zsinatnak Trientbe való visszahelyezését, mely viszály miatt azután csak formális üléseket lehetett Bolognában tartani, majd a francia intrikák miatt is szüneteltetni kellett a tárgyalásokat, úgyhogy a pápa kénytelen volt (1549 szeptemberben) a zsinatot felfüggeszteni.

II. Időszak.

III. Pál pápának 1549-ben bekövetkezett halálával a trienti zsinatnak egyik elnöke, Giammaria del Monte palestrinai bíborospüspök lett a pápa, s ez a III. Gyula jó viszonyt tartott fenn a császárral, akinek kezdeményezésére a pápa 1550. évi szeptember 14-én kiadott visszahelyezési bullájával (bulla reassumptionis) a zsinatot a franciák minden ellenzése dacára Trientbe helyezte vissza, melyre most a császár nyomása következtében egyes protestáns fejedelmek — a württembergi herceg és a szász választófejedelem — is küldtek képviselőket és theológusokat.

Ennek az új periodusnak első ülése az 1551. évi május 1-én tartott 11. sessio volt, melyen azonban oly kevés zsinati atya jött össze, hogy az üléseket, a német püspökök várt megjelenésére való tekintettel is, 1551. évi szeptember 1-ig elhalasztották. Az e napon tartott 12. ülés érdemleges határozatot nem hozott, hanem az Oltáriszentségre vonatkozó dogmatikus tannak kihirdetését a következő 13. nyilvános ülésre halasztotta, mely 1551. évi október 1-én lett megtartva, melyről a francia püspökök elmaradtak, mert királyuk neheztelt a pápára amiatt, hogy a német császárhoz csatlakozott.

Az 1551 november 25-én tartott 14. nyilvános ülésen a töredelmezés és az utolsó kenet szentségeire vonatkozó dogmákat hirdették ki. A következő 1552. évi január 25-én tartott 15. nyilvános ülésen a szentmisére s a papfölszentelésre vonatkozó kath. tanokat kellett volna tárgyalni s erre az ülésre a protestánsok megkapták a részükről kívánt menedékleveleket, de a francia királynak sikerült őket részint pénzigéretekkel, részint a császár megtámadásának kilátásba helyezésével visszatartani.

Az 1552 április 28-án tartott 16. nyilvános ülésen

a zsinat ismét felfüggesztetett, egyelőre két évre. III. Gyula pápa remélte, hogy a reformtárgyalásokat majd Rómában folytathatja, mely szándékának megvalósításában azonban az 1555. évi május havában bekövetkezett halála akadályozta meg. Utódja a korábbi pápai legátus, Marcello Cervini S. Croce lett, ki mint II. Marcellus csak 22 napig uralkodott. Őt követte Petrus Caraffa, mint IV. Pál (1555—1559), kit a zsinat folytatásában külső körülményeken kívül személyes politikája is akadályozta.

III. Időszak.

Az 1559. évi december 26-án Giovanni Medici bíbornok, a tudomány barátja jutott a pápai trónra, ki mint IV. Pius (1559—1564) az ő 22 éves unokaöccsét, Carlo Borromet hívta udvarába, ki rövid idő alatt bíboros és milanói érsek lett s a pápa elhatározásaira nagy befolyást tudott gyakorolni. Így mindenekelőtt a zsinat folytatását és befejezését tudta az öreg pápánál kiszközölni, mely célból előzetesen I. Ferdinánd német császárral kellett a pápának kibékülnie, kit elődje, IV. Pál pápa azért nem ismert el császárul, mert a császári koronát a pápa beleegyezése nélkül fogadta el. Borromeói Károly arra tudta birni a pápát, hogy az 1562 január 15-én újból megnyitott trienti zsinatra kiküldött bíboros-elnököknek azt a bölcs utasítást adta, hogy a tárgyalások irányításánál ne a pápai hatalom növelését, hanem az egész Egyháznak jólétét tartsák szem előtt.

Az 1562 január 18-án megtartott 17. sessio a zsinat eddigi felfüggesztésének megszüntetésével foglalkozott míg a gyors egymásutánban következő 18. nyilvános ülés a tiltott könyvek jegyzékével, az ú. n. «Index»-xel, az ugyanazon évi május havában megtartott 19. és 20. nyilvános ülések pedig egyéb reformdekrétumok kihirdetésével foglalkoztak.

Közben a diplomaták követelései akasztották meg a tárgyalást; ilyen volt egyebek között a császártól kiindult reformjavaslat, mely a papok kötelező nőtlenségének megszüntetését, vagyis házasságaiknak megengedhetőségét kívánta.

Az 1562 július 16-án tartott 21. sessio a kétszínalatti áldozásra vonatkozó dogmatikus tant, majd a papfölszentelés előfeltételeit, az új plébániák felállítását s a plébániai hivatalok betöltésének közelebbi körülményeit tárgyaló disciplinaris határozatokat hirdette ki.

Az 1562 szeptember 17-én tartott 23. sessio a szentmiseáldozatról szóló dekrétumot, míg a következő nyilvános ülés túlnyomóan fegyelmi határozatokkal foglalkozott,[140] így az 1563. évi november 11-én tartott 24. ülés a házasságkötés formájának megállapításával.

A trienti zsinat utolsó, 25-ik nyilvános ülését 1563. évi december 4-én tartotta, melyen egy külön, a zsinat határozatainak elfogadásáról és végrehajtásáról «De recipiendis et observandis decretis concilii» szóló, dekrétumában elrendelte határozatainak betartását s a végrehajtásnál netán felmerülő nehézségek és kételyek eloszlatását a pápának tartotta fenn.

A trienti zsinat határozatait IV. Pius, 1564. évi január 26-án «Benedictus Deus» kezdetű bullájával erősítette meg, melyben a zsinati határozatoknak hiteles módon való magyarázását a Szentszéknek tartotta fenn s annak pápai engedély nélkül való kommentálását, glosszálását és magyarázását, excommunicatio büntetése mellett eltiltotta. A zsinat határozatainak magyarázására lett azután a «Sacra Congregatio concilii Tridentini interpretum» alapítva, melyet az új kódex 250. kánonja is fenntartott, de most már csak a «Congregatio Concilii» címén, mely az alsópapság és a hívő

[140] Swoboda a 132. jegyzetben i. m. 38—44.

nép ügyeiben gyakorolja a pápa nevében a végrehajtó hatalmat.

A pápa súlyt helyezett arra, hogy a püspökök a zsinati határozatok hiteles szövegének birtokába jussanak, s azokat nyomban pápai megerősítésük után Rómában kinyomatta, úgyhogy az első nyomtatott példányok már 1564. évi április elején II. Miksa császár (1564—1576) birtokában voltak. A trienti zsinat határozatainak ez az első római kiadása minden gondosság dacára is meglehetősen hibás volt s ezért IV. Pius pápa Paolo Manuzio velencei nyomdászt rendelte magához, hogy őt egy újabb kiadásnak kinyomatásával megbizza.[141]

A trienti zsinat határozatainak elfogadása.

Az 1564. évi január 26-án kelt «Benedictus Deus» kezdetű bulla külön felhívta a világi fejedelmeket, hogy közreműködésükkel járuljanak hozzá a zsinati határozatok végrehajtásához. A középkori uralkodók a zsinati határozatokat minden további felhívás nélkül is kötelezőknek ismerték el, a baseli zsinat óta azonban meggyengült a pápának a világi fejedelmek feletti hatalma s már ennek a baseli zsinatnak határozatai is úgy Francia-, mint Németországban külön fejedelmi elfogadás után jutottak érvényhez. Igy a trienti zsinatnak határozatai sem tudtak mindenütt azonnal érvényesülni.

A trienti zsinat határozatai föltétlen elismerést nyertek egész Olaszországban — legelőször a velencei köztársaságban lettek kihírdetve — Savoyában, Portugáliában, Ausztriában és Lengyelországban. A többi államok azonban különböző okokból nehézségeket támasztottak.

Franciaországban különbséget tettek a hitre s az

[141] Otto Braunsberger jezsuitaatya: «Eine geheime päpstliche Sendung des seligen Canisius». Stimmen aus Maria-Laach. 1906. évf. LXXXI. 58. és 59.

egyházfegyelemre vonatkozó határozatok között, s míg az előbbieknek kihirdetése nem ütközött nehézségekbe, addig a tulajdonképeni reformdekrétumoknak elfogadása és ünnepélyes kihirdetése ellen a kormány folyton nehézségeket támasztott, mert azoknak egy részét a királyi hatalommal és a gallikán nemzeti egyház szabadságával ellentéteseknek találta. Hiába járt közbe IV. Pius, majd később VIII. Kelemen (1592—1605) a francia királyoknál s hasztalan kérték a francia tartományzsinatok is a francia kormány engedékenységét, mindössze is csak annyit tudtak elérni, hogy a királyi hatalommal s a gallikán nemzeti egyház szabadságával nem ellenkező reformdekrétumok voltak végrehajthatók.

Németország sem ismerte el a trienti zsinat határozatait törvényileg, de itt az egyházi fejedelmek — t. i. a mainzi, kölni és trieri választófejedelmek s a többi püspökök — azokat az 1566. évi augsburgi birodalmi gyűlés alkalmával, egy külön összejövetelen, elfogadták, azután úgy a tartományi, mint a püspökmegyei zsinatokon kihirdettettek. Poroszország és Szászországban a kihirdetés elmaradt.

Spanyolországban a király ugyan megengedte a kihirdetést, de ezt a placetumot ahhoz a korlátozáshoz kötötte, hogy a királyoknak, a hűberuraknak s az alattvalóknak jogai — különösen a királyi kegyuri jogok — változást nem szenvedhetnek.

Különös nehézségekkel járt a zsinati határozatoknak a gyakorlati életbe való átvitele Svájcban, hol az egyházi felsőbbségnek nem egy, hanem több szuverén állammal volt dolga.

Hogy vajjon Angliában ki voltak-e a zsinati határozatok hirdetve, az bizonytalan ; Hinschius szerint nem.[142]

[142] Hinschius az 1. jegyzetben i. m. III. 451. lap 1. jegyzetében mondja: «Eine Publikation hat nicht stattgefunden ... in England, Schottland und einzelnen Teilen Islands ...»

Az persze természetes, hogy a protestáns államok, ugymint Németalföld, Dánia, Svéd- és Norvégország, nem engedték a határozatok kihirdetését.

Magyarországon a trienti zsinat határozatai forma szerint nem lettek kihirdetve, s amint azt hazai egyháztörténetünk legkiválóbb ismerője, Karácsonyi János, határozottan állítja,[143] ez a kihirdetés I. Miksa uralkodása alatt elmaradt. Hiszen még meg sem halt elődje, I. Ferdinand, csak súlyos beteg volt s Miksa már 1564. évi április 25-én megtiltotta az esztergomi érseknek, hogy a bányavárosok evangélikus papjait a trienti zsinat határozatainak elfogadására birja. A protestánsokkal vívott küzdelmeken kivül a törökökkel folytatott háborúk is akadályozták a kihirdetést. Kétségtelen azonban, hogy a trienti zsinat határozatai nálunk kötelező erővel birtak, ami Pázmány Péter nagynevű esztergomi bíborosérsekünk érdeme,[144] mint ahogy erről a Pázmány és Lippai esztergomi érsekek alatt tartott 1629., 1632. és 1648. évi tartományi zsinatok is tanuskodnak.

Vatikáni zsinat.

A mozgalmas XIX. századnak minden egyháztörténeti eseményei között kétségenkívül a legjelentékenyebb a vatikáni zsinat volt, mely talán még a XV. századbeli reformzsinatoknál s a XVI. században tartott trienti zsinatnál is erősebben izgatta az egész közvéleményt.

Az 1869—1870. évi vatikáni zsinat szükségszerűségének nyomozásánál visszanyúlhatunk egészen a háromszáz évvel előbb tartott trienti zsinatig, mely végeredményében lekűzdötte ugyan a XV. századbeli reform-

[143] A 102. jegyzetben i. m. 112. lapon.

[144] Hanuy Ferenc (lásd 85. jegyzetet): «Prot. és kath. megújhodás stb.» Kath. Szemle. 1917. évf. 772.; és «Pázmány Péter összegyujtött levelei». I. kötet, 1910. 441., 453., 475., 479., 480., 499., 697.

zsinatoknak a közzsinatok felsőbbségében megnyilatkozott «conciliarizmus» elméletének gyakorlati érvényesülését, de az adott nehéz viszonyok között mégis kénytelen volt a pápai felsőbbséget jelentő «papalizmus» elvének dogmatikus kijelentésétől tartózkodni, minek következtében a konstanz-baseli zsinatok felfogásához ragaszkodók e zsinatok tanait továbbra is propagálhatták anélkül, hogy e miatt az eretnekség vádjával lettek volna sujthatók.

A «conciliarizmus» elmélete jelentkezett a francia gallikanizmusban, mely itt nemcsak tudományos fejtegetésekkel ápoltatott, hanem a francia papságnak 1682. évi híres «Déclaration du clergé de France» nyilatkozatában gyakorlati megvalósulásra is törekedett. Ez a pápaellenes tan Németországban a «febronianizmus», Poroszországban a II. Frigyes-féle «indifferentizmus», Ausztriában és hazánkban pedig a II. József császár által megteremtett «josefinizmus» rendszereiben talált visszhangra.

Az Egyház mindig küzdött az e rendszerekben megnyilatkozott pápaellenes tanok ellen, s habár gyakorlati eljárásában mellőzte is azoknak tényleges érvényesülését, de hát a két ellentétes rendszer között fennállott kontroverziát teljesen megnyugtatólag mégis csak közzsinatilag lehetett megoldani, ilyen közzsinatra pedig a XVII. s még kevésbbé XVIII. század politikai és egyházellenes viszonyai között gondolni sem lehetett.

Az 1814-ben restaurált pápaság nyujtott azután kilátást, hogy a pápának a közzsinat feletti felsőbbségét egy dogmatikus kijelentésben lehessen sankcionálni, s ezzel az évszázados vitakérdést egy és mindenkorra a napirendről levenni.

A pápai tévedésmentességi «Infallibilitas» dogmát IX. Pius (1846—1878) az 1854. évi dec. 8-án kelt «Ineffabilis Deus» kezdetű bullájával anticipálta, mikor a

Mária szeplőtlen fogantatásáról «Immaculata conceptio»-ról szóló új dogmát kihirdette, ami annál nagyobb feltünést keltett, mert hasonló tanoknak dogmatizálása eddig mindig zsinatilag történt.

De nagy eredményt ért el IX. Pius az osztrák császárral 1855. évi aug. 18-án megkötött konkordátuma, mely a «josefinizmus» utolsó maradványainak mellőzésével a katholikus egyháznak messzemenő előjogokat biztosított. Mindenesetre nagyon érdekes, hogy a jogilag egyedül csak Ausztriát kötelező konkordátum Ausztriára nézve 1870-ben megszünt, mert az osztrák kormány azt a vatikáni zsinat infallibilitási dogmájának kihirdetése következtében fölmondta, addig ezt a Magyarországot jogilag nem kötelező, hanem az osztrák abszolut kormány által tényleg Magyarországra is rákényszerített osztrák konkordátumot a Szentszék hazánkra nézve egészen az osztrák-magyar monarchiának összeomlásáig érvényben állónak tekintette.

Az 1864. évi dec. 8-án kiadott «Quanta cura» kezdetű pápai encyklika, az ennek függelékét képező «Syllabus»-sal,[145] mely a vallásra, tudományra, politikára s a gazdaságra kiterjeszkedő 80 tévedést ítélt el, IX. Pius közelebbről is megvonta a katholicizmus és a modern világi felfogás közötti határvonalat.

Ugyanezen 1864. év végén kikérte a pápa a bíbornokok véleményét az általa kilátásba vett közzsinatnak megtartására nézve, s miután a bíbornokok többnyire kedvezően nyilatkoztak, a következő 1865. évben egy hat bíbornokból álló külön kongregációt rendelt ki e kérdésnek további előkészítésére. Az apostolfejedelmek, Péter és Pál vértanui halálának 18 százados emlékünnepén, 1867. évi június 26-án tartott titkos konzisztoriumban tudtul adta azután IX. Pius az azon egybegyűlt bíbor-

[145] «Syllabus complectens praecipuas nostrae aetatis errores.»

nokoknak, hogy alkalmas időben közzsinatot fog összehívni. Erre egy évre, 1868. évi junius 29-én, Péter és Pál napján kibocsátotta az «Aeterni Patris» kezdetű egybehívási bullát, mely a zsinat megnyitási napjául az 1869. évi dec. 8-át tűzte ki. Külön bullákkal a nemegyesült görög-keleti püspököket is felszólította, hogy az unió helyreállítására a zsinaton jelenjenek meg, a protestánsokat pedig arra, hogy a katholikus egyházba térjenek vissza.

A világi fejedelmek, az eddigi zsinati gyakorlattól eltérőleg, nem kaptak meghívást, aminek okát a fejedelmeknek a kath. egyházhoz való változott vonatkozásaiban kell keresni. A bullának idevonatkozó részét Giacomo Antonelli bíbornok-államtitkár értelmezte, mikor a világi udvarokkal tudatta, hogy megjelenésük elé nem fognak nehézségeket gördíteni.

Abban is eltért az összehívó bulla a korábbi gyakorlattól, hogy a közzsinatnak közelebbi célját nem jelölte meg határozottan, hanem csak egész általánosságban azoknak az üdveszközöknek tárgyalásáról emlékezik meg, amelyek az Egyházat fenyegető bajok mellőzésére alkalmasak,[146] de már a zsinat megnyitása előtt köztudomású volt, hogy azon a püspökök a pápa tévedésmentes tanításáról szóló hitelvnek dogmatikus kijelentését fogják indítványozni.[147]

[146] Az összehívó bullának ez a része így szól: «In oecumenico hoc concilio ea omnia acuratissimo examine sunt perpendenda ac statuenda quae hisce praesertim asperrimis temporibus maiorem Dei gloriam et fidei integritatem divinique cultus decorem sempiternamque hominum salutem et utriusque cleri disciplinam eiusque salutarem solidamque culturam atque ecclesiasticarum legum observantiam morumque emendationem et christianam iuventutis institutionem et communem omnium pacem et concordiam in primis respiciunt. Atque etiam intentissimo studio curandum est, ut omnia ab Ecclesia et civili societate amoveantur mala»...

[147] Hinschius az 1. jegyzetben i. m. III. 453.

A vatikáni zsinat a leglátogatottabb zsinatok egyike volt, melynek már megnyitó ülésére is 719 főpap vonult be Szent Péter templomának kereszthajója jobboldali szárnyába. A tagoknak száma későbben 764-re emelkedett.[148]

A vatikáni zsinat vezéralakjai voltak:

A francia főpapság részéről Félix Antoine Philippe Dupanloup († 1878), orleansi püspök s a francia Akadémia tagja, aki legjobban ellenezte az «Infallibilitas» kimondását, az erre vonatkozó dogmának kihirdetése után azonban annak magát alávetette.

A német főpapság részéről Wilhelm Emanuel Freiherr von Ketteler († 1877), aki előbb jogász volt és csak az 1838. évben a vegyes házasság miatt kitört porosz egyházüldözés következtében lépett ki az állami szolgálatból, hogy a papi pályára térjen s már 1850 óta mainzi püspök volt.

Az angol főpapság részéről Henry Edward Manning († 1892), aki eredetileg anglikán plébános volt, 1851-ben kath. pappá szenteltetett, 1865-ben westminsteri érsek lett, a vatikáni zsinat után pedig, 1875-ben, bíborossá kreáltatott.

Magyarország püspökei közül: Haynald Lajos kalocsai érsek 1879 óta bíbornok († 1891) és Strossmayer József György diakovári püspök († 1905) voltak az «Infallibilitas» elleni mozgalomnak főszereplői, akik mellett Simor János († 1891) hercegprímás is az ellenzékhez tartozott, aki azonban mérsékelt álláspontot foglalt el. Haynald és Strossmayer aprólékos módosításokkal igyekeztek az üléseket kihúzni, úgy hogy ezek miatt a zsinati ügyrendet is szigorítani kellett, nehogy a tárgyalások teljesen fennakadjanak. E taktikázás mellett e két főpap, fulmináns

[148] A zsinati tagok $^1/_3$-nál is többen olaszok voltak; az osztrák-magyar monarchiából 48 püspök volt jelen. Amerikából 113 püspök.

beszédeik és szenvedélyes kifakadásaik miatt elnöki rendreutasításokban is részesültek,[149] melyek azonban a mi főpapságunk tekintélyét nem érintették, mint ahogy IX. Piusról azt mondják, hogy a magyar főpapságot egy magánbeszélgetése alkalmával gerinces papoknak nyilvánította, akik vallásos hitüket meggyőződésük nyiltságával össze tudják egyeztetni. Állítólag azt mondta volna, hogy valahányszor egy magyar pap szólal fel, benne a férfi és a püspök nyilatkozik meg. «Quotiescunque Hungarus loquitur, vir et episcopus loquitur.»

A vatikáni zsinat az újabbkori filozófiának: a materializmus, naturalizmus és racionalizmusban megnyilatkozó tanai ellen küzdött,[150] amelyekre vonatkozó határozatai az 1870. évi április 24-én tartott 3-ik nyilvános ülésen (sessio) kihirdetett «Constitutio dogmatica de fide catholica» döntvényében foglaltatnak.

Tulajdonképpeni főtárgya azonban a XV. századbeli reformzsinatokon érvényesült «conciliarizmus» elméletben foglalt zsinati felsőbbség elvének leküzdése volt, mely célt egyfelől a pápa egyetemes püspökségét proklamáló «Constitutio de apostolici primatus in beato Petro institutione», másfelől a pápa tévedésmentes tanítását dogmatizáló «Constitutio de Romani pontificis infallibilitate» határozatai szolgálták.

E két konstitució az 1870. évi július 16-án tartott kongregációban lett felállással és ülvemaradással szavazás alá bocsátva, melynek eredménye az lett, hogy a jelen volt 601 főpap közül 451-en «placet»-tel, 62-en a javasolt módosítások mellett «placet iuxta modum»-mal és 88-an «non placet»-tel szavaztak; ez utóbbiakhoz tartozott Josef Ottmar Ritter von Rauscher bécsi bíboros-

[149] Szeghy Ernő egyik könyvismertetése a Katholikus Szemle. 1908 évf. 223.

[150] Kosutányi Ignác kolozsvári professzor: «Egyházjog». Harmadik kiadás. Kolozsvár, 1906. 45.

érsek († 1875) és Matthieux besançoni bíboros-püspök, azután több osztrák és magyar főpap, sok igen tekintélyes német püspök, nehány északamerikai, sőt elvétve nehány olasz és angol főpap is.[151]

Az 1870. évi július 16-án tartott e generális kongregáció után mintegy 55 főpap, többnyire németek, újabb tiltakozásukban kijelentették, hogy leadott szavazatukhoz ragaszkodnak, de a pápának tartozó gyermeki tisztelet akadályozza őket abban, hogy a pápa személyét ily közvetlenül érintő kérdésben a nyilvános ülésen is a pápával szemben nyiltan «non placet»-tal szavazzanak. Egyúttal bejelentették elutazásukat, mely elhatározásukat a német püspökök a fenyegető francia-porosz háborúval, a többeik pedig otthoni egyházmegyéiknek viszonyaival okolták meg.

Igy azután az 1870. évi július 18án tartott 4-ik és egyszersmind utolsó nyilvános ülésen, melyen a pápa személyesen elnökölt, már csak 535 zsinati atya vett részt, kik közül a «Constitutio dogmatica Pastor aeternus» elfogadása mellett 533-an, ellene pedig csak Fitz-Gerald littlerocki (észak-amerikai) és Riccio cajazzói (sziciliai) püspök szavazott, mire a pápa ezt a határozatot nyomban megerősítette s a következő szavak kíséretében ki is hirdette:

«Decreta et canones qui in constitutione modo lecta continentur, placuerunt omnibus patribus, duobus exceptis; Nosque s. approbante concilio, illa et illos, ita ut lecta sunt, definimus et apostolica auctoritate confirmamus».

Nemcsak a dogmát elfogadó püspökök siettek azt pásztorleveleikkel egyházmegyéjükben kihirdetni, de még az ellenzéki püspökök is egymásután alkalmazkodtak ahhoz. A legutolsó püspök, aki az infallibilitási dog-

[151] Hinschius az 1. jegyzetben i. m. III. 466. lap, 10. jegyz.

mát kihirdette, Karl Josef v. Hefele († 1893) rottenburgi püspök volt.[152]

Hazánkban a vatikáni zsinat határozatainak kihirdetése egyelőre elmaradt, mert királyunk 1870 aug. 9-én kelt legfelsőbb elhatározásával királyi tetszvényjogát (placetum regium) vette igénybe, és csak két püspök volt, a székesfehérvári és rozsnyói, kik azokat a királyi tilalom ellenére is kihirdették s e miatt királyi kihallgatásra, «ad audiendum verbum» rendeltettek, hogy a miniszterelnök útján közölt királyi rosszalást tudomásul vegyék.

A tévedésmentes tanításról szóló dogmának, 1870. évi július 18-án történt kihirdetése után a zsinati atyák száma kétszázra zsugorodott össze, s ha az ugyanezen évi július 26-án, augusztus 13-án, 19-én és 23-án tartottak is egyes kérdésekre nézve tanácskozásokat, de érdemleges határozatokat e zsinat többé nem hozott. Az olasz királyi csapatoknak 1870. évi szept. 20-án Rómába történt bevonulása után a pápa a zsinatot 1870. évi október 20-án kelt brévéjével, alkalmasabb és kedvezőbb időre csak elnapolta, s mivel ez a zsinat bezárva nincs, az formailag ma is tart. S minthogy a vatikáni zsinaton elintézésre várt kérdések némelyike még mindig aktuális, e zsinatnak folytatása a lehetőség határain belől fekszik,[153] mintahogy már a jelen század első éveitől kezdve minduntalan szárnyra kelt az a hír, hogy a pápa a zsinat folytatásának kérdésével foglalkozik. Így legutóbb a «Stefani»-ügynökség közölte 1929. évi február 2-áról keltezett római táviratában, hogy a pápa utasította a zsinati kongregációt, hogy az 1870-ben megszakított vatikáni zsinat folytatásának fölvételét tanulmányozza.

Az infallibilitási dogma, az ókatholikusoknak az egye-

[152] Heinrich Appel: «Kurzgefasste Kirchengeschichte». II. Auflage. Leipzig, 1915. 555.

[153] Stimmen aus Maria-Laach. 1905. évf. 95.

temes Egyházból történt kiválásával, kisebb egyházi szakadással fenyegetett ugyan, az azokat összefoglaló felekezet tagjainak jelentéktelen számánál fogva azonban a kath. egyházra, még ha a porosz kultúrharc idejében tudott is kellemetlenségeket okozni, veszedelmes sohasem lett. Az egész ókatholikus mozgalom élén egyes kiváló kánonjogi tudósok állottak, kik e miatt exkommunikálva is lettek, mint a 28. jegyezetben említett Ignatz von Döllinger, azután ennek a müncheni egyetemen volt jeles tanítványa s később meghitt barátja, Johann Friedrich, a kiváló egyháztörténetíró, aki Hohenlohe bíbornok kíséretében vett részt a vatikáni zsinaton, majd annak befejezése után az ókatholikus mozgalom buzgó előharcosa lett s mégis 1882-ben a müncheni bölcsészeti karon kathedrához jutott; továbbá a 46. jegyzetben hivatkozott Johann Ritter von Schulte; nemkülönben Josef Hubert Reinkens a későbbi bonni ókatholikus püspök († 1986); azután Johann Christian Baltzer († 1871), a boroszlói egyetemen az ágazatos hittan (dogmatika) professzora.

Az ókatholikusok Horváth Mihály népszerű történetírónkat, volt csanádi püspököt s a Kossuth-kormány volt kultuszminiszterét († 1878) és Haynald Lajos kalocsai érseket szerették volna megnyerni arra, hogy müncheni kongresszusokon vennének részt, mely célból az Egyházból szintén kiközösített Michaelis, aki abban az időben Poszonyban és Pesten előadásokat tartott, személyesen hívta meg őket.

Horváth Mihály, aki a politikában radikális újításokat követelt, a történeti értékek megítélésében azonban a lehető legkonzervativebb maradt, e meghívást 1871. évi augusztus végén kelt levelében több oknál fogva nem fogadta el. Haynald Lajos pedig, akit Horváth Mihály külön felkért, hogy körvonalazná az infallibilitási kérdésben elfoglalt álláspontját, azt felelte Horváth Mihály-

nak, hogy a zsinat határozataihoz való hozzájárulását (1870 nov.) Romának még nem jelentette ugyan be, de most már az egész világ püspöki kara, vagyis az egész tanítóegyház elfogadta és tanítja a vatikáni zsinat dogmáit. A még nem nyilatkozott 4—5, legfeljebb 10 püspök eltérő nézete nem rontja meg a többinek pozitiv kijelentésében mutatkozó erkölcsi egyértelműséget, a «moralis unanimitas»-t. Ők mint a kisebbség tagjai mindig azt sürgették és követelték Rómában, hogy ne egyszerű többséggel, hanem az egész püspöki kar egyetértésével döntsék el a hit dolgait. Az ókatholikus hitszabály, «quod ab omnibus», most utólag fennáll, minélfogva a katholikusoknak kötelessége, hogy alávessék magukat annak, mert a mindenkor egyéni jelentőségű és nyomatékú tudománynak ellenzése nem ronthatja meg az egyházi tekintélynek döntő hatalmát. Így tehát nekik sem marad egyéb hátra, mint alávetni magukat, vagy az Egyházból kiválni. A történet is tanusítja, hogy a kezdetükkor és lefolyásuk alatt általánosan kötelezőkül nem tekintett zsinatoknak határozatai később az egész Egyház tanítókaránál elfogadást nyertek s ezzel általános zsinati határozatok erejére emelkedtek. Haynald Lajos remélte, hogy ezekben egyetért vele Horváth Mihály, hogy sem ő, sem más katholikus nem tehette azt, amit Michaelis tanár kettőjüktől kívánt.

Haynald levele úgy hatott Horváth Mihályra, mint valaha tanuló korában, a bérmálás: megerősítette hitében.[154]

Az ismertebb zsinati gyüjtemények.

A zsinati gyüjtemények közül a nyomtatásban megjelentek birnak közforrási jelentőséggel, melyek nemcsak

[154] Márki Sándor: Horváth Mihály. Századok. 1918. évf. 134—136.

a határozatok reprodukálására szorítkoznak, hanem a tárgyalásokra is kiterjeszkednek, minélfogva történeti adataik alapján tudományos értékkel birnak. E gyüjtemények sorát:

Jacques Merlin párisi székesegyházi kanonoknak «Concilia generalia graeca et latina» című munkája vezeti be, mely két foliókötetes gyüjteménynek első kiadása 1524-ben Párisban, második kiadása 1530-ban Kölnben, majd ismét 1536-ban ugyancsak Párisban jelent meg.

Pierre Crabbe belga (mechelni = Malines) szentferenc rendi szerzetes, az előbb említett Merlin-féle gyüjteménynek bővített kiadásáról gondoskodott, mely «Concilia omnia tam generalia quam particularia» címen 1538-ban Kölnben jelent meg s már 1551-ben három foliókötetre emelkedett ennek újabb kiadása.

Laurentius Surius kartauzi barátnak «Concilia omnia tum generalia, tum provincialia atque particularia» című gyüjteménye 1567-ben ugyancsak Kölnben, míg annak négy foliókötetre gyarapodott újabb kiadása 1585-ben Velencében lett kinyomatva.

Severinus Binius kölni érseki helytartónak «Concilia generalia et provincialia graeca et latina» című, immár hatkötetes gyüjteménye 1606 és 1618-ban Kölnben, kilenc kötetre gyarapodott újabb kiadása pedig 1638-ban Párisban jelent meg.

Jaques Sirmond tudós jezsuita († 1651) volt főmunkatársa annak a «Római gyüjtemény» neve alatt ismert négy foliókötetes gyüjteménynek, mely V. Pál pápa tekintélye alatt 1608—1612, években készült; nevezett jezsuita még egy más, a francia zsinatokat összefoglaló gyüjteményt is készített.

«*Collectio magna Regia*» néven ismeretes az a közkedvelt gyüjtemény, mely 1644 s az utána következő években Párisban a királyi nyomda betűivel (typographia regia) nyomatott s ezért «Editio Regia»-nak is nevezett

nagy gyüjtemény, melynek teljes címe «Conciliorum omnium generalium et provincialium Collectio Regia».

Philippus Labbeus et Gabriel Cossartinus (Labbe Fülöp és Cossart Gábor) jezsuitaatyák a Binius-féle gyüjtemény folytatásáról gondoskodtak, mely 1671 s a következő években, 18 foliókötetben jelent meg.

Stephanus Baluzius (Baluze István) az előbb említett Labbe-féle gyüjteményhez pótlékot készített, mely 1715-ben ily cím alatt jelent meg: «Nova collectio conciliorum seu Supplementum ad collectionem Philippi Labbei». Ez az 1718-ban, 88 éves korában elhalt tudós 10.799 könyvből és 1500 kéziratból álló könyvtárt hagyott hátra.

Jean Hardouin francia jezsuita «Conciliorum generalium et provincialium collectio regia maxima ad Labbaei et Cossartii labores haud modica accessione facta, seu Acta conciliorum et epistolae decretales ac constitutiones summorum pontificium» című, 1711—1715-ben Párisban megjelent 12 foliókötetes gyüjteményében a kánonszövegeket éles kritikával megjavította s nevezetesen a kétes szövegeket tudományos magyarázatokkal megvilágította.

Albritius és Coleti velencei könyvkiadók a Hardouin-féle gyüjteményből kihagyott részeket, nevezetesen a Hardouin előtt készült zsinati gyüjteményeknek eddigi járulékait, úgymint a zsinati levelezéseket, összefoglalásokat, idézeteket hatévi fáradságos utánjárás mellett egy új gyüjteménybe foglalták, mely 1728-ban jelent meg. Ez a nagy munka, mely feleslegessé kivánta tenni azt, hogy a kutatók minduntalan a korábbi Labbe-Cossart-féle gyüjteményhez nyuljanak, oly ritka lett, hogy a hozzájutás nagyon nehéz volt.

Giovanni Domenico Mansi, a tudós luccai érseknek «Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio, in qua praeter ea, quae Labbaeus et Cossartius et novissime

Coleti in lucem edidere, ea omnia insuper suis in locis optima disposita exhibentur, quae Mansi lucenis evulgavit» című gyüjteményét az a körülmény tette megokolttá, hogy az Albritius-Coleti-féle gyüjtemény nehezen volt hozzáférhető. Mansi e nagy munkát az 1759—1769. években rendezte sajtó alá s annak 31 foliókötete képezi a régi Mansi-féle kiadást, mely Firenzében és Velencében jelent meg. Legújabban Johannes Bapt. Martin, a lyoni kath. egyetem professzora, majd Ludovicus Petit asszumpcionistaszerzetes folytatták e gyüjteményt 1902—1911-ig; az előbbi a 32—35,, az utóbbi a következő köteteket rendezte sajtó alá. E gyüjtemény kiválóságát mi sem jellemzi jobban, mint az a tény, hogy arról úgy Hefele «Konziliengeschichte» című zsinattörténete, mint Philipp Jaffé «Regesta»-gyüjteménye különösen is megemlékeznek.

Jelenleg a legkiválóbb zsinatgyüjtemény a közönségesen «*Collectio Lacensis*» név alatt ismert «Acta et decreta conciliorum recentiorum» című gyüjtemény, melynek megalapítója Gerhard Schneemann jezsuita, közismert kánonjogtudós, aki 1872-ben Maria-Laachban, a későbben oly nagy névhez jutott Franciscus Xav. Wernz jezsuitagenerális és kánonjogi professzornak tanára volt. (Archiv f. KR. 1914. 685.)

Ezt a gyüjteményt az egykori bencésapátságnak, «Abbatia Sanctae Mariae in Lacu» (németül Maria-Laach) német jezsuitái készítették, a mi a címlapon e hozzátételben jut kifejezésre: «Auctoribus presbyteris S. J. e domo B. M. V. sine labe conceptae ad Lacum». Az itt megkezdett monumentális munkát Németországból történt kitiltásuk után Hollandiában folytatták.

Ez a zsinati gyüjtemény a korábbi «Collectio magna Regia» s az ennek nyomán készült Labbe, Hardouin és Coleti-féle nagy zsinati gyüjteményekhez csatlakozik s azokat hét kötetben egészíti ki, melyekben azokat a

püspöki gyülekezeteket is fölvette, melyek történeti vagy kánonjogi jelentőséggel bírnak, mint például az 1682. évi híres «Comitia cleri Gallicani» s az ugyanez évi nagyszombati zsinatot, mely a gallikán egyház deklarációja ellen élénken tíltakozott.

A «Collectio Lacensis» az 1870—1890. években Freiburgban (in Breisgrau) jelent meg s az 1682—1870. években tartott zsinatokat öleli fel.

Legújabban Eduardus Schwartz müncheni filológus ad ki a strassburgi tudományos társaság megbizásából egy monumentális gyüjteményt ily cím alatt:

«Acta conciliorum oecumenicorum iussu atque mandato societatis scientiarum Argentoratensis». Berlin, 1924—1927. Eddig az ephesusi zsinatig terjedő anyag van feldolgozva. (Tomus I. Concilium universale Ephesenum.)

A trienti zsinat aktái.

A tudománynak katholikus irányú felkarolására alakult Görresgesellschaft a trienti zsinat egész anyagának kiadását abból az okból határozta el, hogy a pápaellenes munkákban kolportált azt a hiresztelést megcáfolja, mintha Rómának oka lett volna a trienti zsinat aktáit véka alá rejteni. A Görres-társaság ez elhatározásának megvalósítását megkönnyítette az a körülmény, hogy XIII. Leó pápa már jóval előbb, 1883-ban hozzáférhetővé tette a vatikáni titkos levéltárt. Az 1916-ban megindult nagy munka teljes címe «Concilium Tridentinum, Diariorum, Actorum, Epistularum, Tractatuum nova collectio. Edidit Societas Goerresiana», mely anyagát a következő három főcsoportban tárgyalja:

1. a tulajdonképeni akták csoportjában, melybe Stephanus Ehse, az egész vállalkozásnak lelke, a zsinati jegyzőkönyveket, az ott elhangzott nyilatkozatokat és hozott határozatokat illesztette be;

2. az egyházi levelezések csoportjában, melybe a Godefredus Buschbell által gyüjtött ama levelek foglaltattak össze, melyek úgy a zsinat összehívására, mint a zsinat tárgyalására vonatkoznak;

3. a naplószerű feljegyzések csoportjában, melybe Sebastian Merckle, a würzburgi egyháztörténeti tanszéken Hergenrőther utódja, úgy a hivatalos naplókat, az úgynevezett diáriumokat, mint a zsinati tagoknak magánfeljegyzéseit foglalta össze.

A vatikáni zsinat aktái.

Roskovány Ágoston nagynevű nyitrai püspökünk († 1892) «Romanus Pontifex, tamquam primas Ecclesiae et princeps civilis, e monumentis omnium saeculorum demonstratus» című, már 1867-ben megindult, de csak 1880-ban befejezett nagy munkájának egész VII. kötetét (megjelent 1873-ban Nyitrán) a vatikáni zsinat aktáinak közzétételére szánta.

Különben a «Collectio Lacensis» néven ismert, az 1870—1890 években megjelent zsinatgyüjtemény utolsó kötete (VII. kötet) szintén kizárólag a vatikáni zsinatnak van szentelve.

Partikuláris zsinat gyüjtemények.

Magyarország

nemzeti és tartományi zsinatainak határozatait

Péterffy Károly jezsuitaatya († 1746) tartományfőnöki jóváhagyással, eredeti levéltári források alapján e címen adta ki: «Sacra Concilia Ecclesiae Romano — Catholicae «in regno Hungariae celebrata», mey gyüjtemény első kötete 1742-ben Bécsben, második kötete pedig a következő évben Pozsonyban jelent meg. Az I kötet az 1016-tól 1544-ig, a II. kötet pedig az 1547-tő

1734-ig tartott magyarországi partikuláris zsinatokat öleli fel, sőt a nagyobb jelentőségű egyházmegyei zsinatokra is kitér, minő volt például az 1193. váci, 1308. zágrábi; 1353., 1390., 1460. esztergomi; 1515. veszprémi, 1560. nyitrai, 1714. pécsi «Synodus dioecesana».

Szvorényi Mihály akkori pesti egyetemi hittudománykari professzor († 1814) ilyen címen készített egy zsinatgyüjteményt: «Synopsis critico-hist. Decretorum synodalium pro ecclesia Hungaro-cath.», mely 1807-ben Veszprémben jelent meg, mely szintén a XII. század óta tartott nemzeti, tartományi és nevezetesebb egyházmegyei zsinatokra terjeszkedik ki, és különösen rendszerének könnyebb áttekinthetősége tette kedveltté.

Németország

partikuláris zsinatainak határozatait

Johann Friedrich Schannat a prágai egyetem tanára kezdte gyüjteni, kinek irodalmi hagyatékát

Josef Hartzheim jezsuita, híres történetíró és exegeta († 1763) vette át, s az így folytatott gyüjtést

Aegidius Neissen fejezte be, mely folytatólagos gyüjtőmunka a következő címlapról is visszatükröződik: «Concilia Germaniae, quorum collectionem Joh. Fr. Schannat coepit, cont. Jos. Hartzheim, finivit Aeg. Neissen». E 11 kötetes gyüjtemény az 1749—1790. években Kölnben jelent meg.

Anton Josef Binterim tudós ferencrendi theológusnak († 1855) hétkötetes partikuláris zsinatgyüjteménye az 1835—1845 években Mainzban jelent meg. Ehhez készült egy «Supplementum conciliorum Germaniae». Köln, 1851. és «Additamenta supplementi conciliorum Germaniae». Köln, 1852.

Franciaország

partikuláris zsinatairól két ismertebb gyüjteményt bírunk melyeknek egyike az általános zsinati gyüjteményeknél már említett

Jacques Sirmond jezsuitának «Concilia antiqua Galliae» című, 1629-ben Párisban megjelent háromkötetes gyüjteménye, melyhez függeléket készített P. de la Lande «Supplementum» címen, mely 1866-ban szintén Párisban jelent meg. A másik közismert zsinatgyüjtemény

Ludov. Odespun «Concilia novissima Galliae» című, 1646-ban Párisban megjelent munka.

Belgium

partikuláris zsinatairól egy ismertebb gyüjteménnyel bírunk, s ez

De Ram háromkötetes «Synodicon»-ja, mely 1828-ban Mechelnben (Mechlin) jelent meg.

Olaszország

részéről nem birunk összefoglaló partikuláris zsinati gyüjteményeket, hanem ezek részint vidékek, részint korszakok szerint csoportosítva állíttattnak össze.

Spanyolország

partikuláris zsinati határozatait legelőször

Garcias Loaisa gyüjtötte össze 1593-ban, melynél teljesebb

Jos. Saenz de Aguirre «Collectio maxima Conciliorum Hispaniae et novi orbis» című gyüjteménye, melynek első négy kötete 1693-ban, következő két kötete pedig 1753-ban Rómában jelent meg.

Gonzales «Collectio canonum ecclesiae Hispaniae» című oyüjteménye 1808. évből való.

Nagybritannia

partikuláris zsinatairól két nagyobb gyüjteménnyel birunk, melyek közül az egyik

David Wilkins «Concilia Magnae Britanniae et Hiberniae» című, 1734-ben Londonban kiadott négykötetes munkája, másika pedig:

Haddan and Stubbs «Councils and eccl. documents relating ío Great Britain and Island» című, 1869—1878-ban Oxfordban megjelent szintén négykötetes gyüjteménye.

Amerikából

a Baltimoreban tartott plenáris zsinatok végzéseit tartalmazó gyüjteményekról van tudomásunk, melyek közül az elsőnek címe «Concilia provincialia Baltimore ab anno 1829—1840», megjelent 1851-ben Baltimoreban, míg az 1852. és 1866. évben, ugyancsak Baltimoreban tartott zsinatoknak végzései külön-külön lettek kiadva.

Általános zsinati irodalom.

A zsinatokra vonatkozó irodalmat *Robert Bellarminnal* a jezsuitarend legtudósabb theológusával, aki capuai bíboros érsek volt († 1621), lehet megkezdeni, aki «Disputationes de controversiis christianae fidei» című hitvitáinak «De conciliis et ecclesia» részében — Paris, 1613 — a zsinatokra is kiterjeszkedett.

Hivatkozni szoktak *Louis Thomassin* oratoriánusnak «Ancienne et nouvelle discipline de l'église» 1678-ban Lyonban megjelent munkájára.

Említést érdemel *Johannes Cabasutius* «Notitia ecclesiastica historiarum, conciliorum et canonum» című, 1680-ban Lyonban megjelent munkája.

Nagyobb terjedelmű *Geoffrai Hermant* «Histoire des concils» című, 1730-ban Rouenben megjelent négykötetes zsinattörténete.

Igen sok zsinattörténetet halmozott össze *Paul Hinschius* berlini professzor († 1898) nagy kánonjogi munkájának III. kötetében a 325-től 668-ig terjedő lapokon.

A legkiválóbb zsinattörténeti munka *Karl Josef von*

Hefele rottenburgi püspöknek († 1893) az 1855—1874. években megjelent «Konziliengeschichte» című hétkötetes világhírű munkája, melynek már első kiadása is át lett fordítva francia nyelvre, s mikor annak második kiadása is elhagyta a sajtót, nyomban megjelent annak francia fordítása 1907-ben.

Hefele e nagy zsinattörténetét *Josef Hergenrőther* würzburgi professzor folytatta, ki mint bíbornok halt meg 1890-ben. Ennek a folytatólagos zsinattörténetnek 8. és 9. kötete az 1887—1890. években jelent meg.

A trienti zsinat irodalma.

A trienti zsinat történetét Sarpi Pál, a tudós *Fra Paolo Sarpi* hírneves olasz történetíró, a Paulus Venetus néven ismert szervitarendű szerzetes († 1623) «Istoria del Concilio Trentino» című négykötetes munkájában írta meg, mely nagy feltünést keltett mű 1619-ben Londonban, majd 1858-ban Rómában jelent meg s két német fordításban is ismertetve lett, melyeknek egyikét Rambach 1761-ben Hallében, másikát Wüsterer 1839-ben Mergentheimban készítette.

Sarpi ellenesei azzal gyanusították őt, hogy titokban az eretnekekkel érintkezett, így tudjuk megérteni, hogy Josef Hergenrőther würzburgi professzor, majd bíbornok († 1890), egyik bírálatában «der protestantisierende Servit»-nek nevezi őt. (Archiv. 1876. évf. 192.) E régi keletű meggyanusítással szemben Velence azzal igyekezett őt rehabilitálni, hogy theológusává és egyházi jogtanácsosává választotta, amiért a jezsuiták őt «Stimmen aus Maria-Laach» című közlönyükben (1906. évf. LXXI. 124.) barátcsuhába bujt államtanácsosnak «Staatskonsultor in der Mönchskutte»-nek aposztrofálták.

A másik olasz tudós, aki a trienti zsinat történetét megörökítette *Pietro Pallavicino Sforza* bíboros jezsuita

volt († 1667), kinek kétkötetes «Istoria de Concilia di Trento» című munkája 1656-ban jelent meg s több kiadást ért. E munka pápai felszólításra készült és a Paolo Sarpi-féle irányzatnak ellensúlyozására szolgált. Ez a munka szintén megjelent német fordításban, melyet Klitsche készített és 1834-ben Augsburgban látott napvilágot.

A trienti zsinatot ismertető újabb történeti munkák közül az ismertebbek:

Ignaz Heinrich Karl *Freiherr von Wessenberg* «Die grossen Kirchenversammlungen des 15. und 16. Jahrhunderts» című, 1840-ben Konstanzban megjelent négykötetes műve.

Louis Felix Bungener német származású, de francia születésű protestáns történetírónak: «Histoire du Concil de Trente» című 1846-ban kiadott munkája, mely «Geschichte des Tridentinischen Konzils» címen 1861-ben Genfben is megjelent.

Johann David Preuss berlini professzornak «Das Konzil zu Trient» címen, 1862-ben Berlinben megjelent műve.

Theodor Ritter von Sickel bécsi történetprofesszornak († 1908), Magyar Tudományos Akadémiának egykori kültagjának «Zur Geschichte des Konzils von Trient» című, 1870-ben Bécsben megjelent műve.

Josef Susta a bécsi Tudományos Akadémia megbízásából írta meg «Die römische Kurie und das Konzil von Trient unter Pius IV.» című művét, mely 1904-ben Bécsben jelent meg.

Heinrich Swoboda bécsi professzor az osztrák Leo-Gesellschaft megbízásából adta ki «Das Konzil von Trient. Sein Schauplatz, Verlauf und Ertrag» című, 1912-ben Bécsben megjelent művet.

Pápaellenes irányt követő munkák:

Augustin Theiner, a Nerei Szent Fülöp oratorianus tagjának «Acta genuina sanctissimi Concilii Tridentini ab Angelo Masarello Ep. Telesino conscripta. Nunc primum integra edita» című kétkötetes munkája mely a szerzőnek 1874. aug. 10-én bekövetkezett halála után, 1875-ben Zágrábban és Lipcsében lett kiadva. E munka szerzője 1850 óta dolgozott a vatikáni levéltárban, melynek 1855-ben prefektusa is lett, ez állásától azonban titkos iratoknak meg nem engedett közzététele miatt meg kellett válnia.

Ignaz von Döllinger müncheni professzor, Németország legképzett theológusa s a bajor Tud. Akad. elnöke, az ókatholikus mozgalom vezetőjének Janus álnév alatt írt «Der Papst und das Konzil» című, 1869-ben Lipcsében majd saját neve alatt 1876-ban, Nördlingenben megjelent «Ungedruckte Berichte und Tagebücher zur Geschichte des Konzils von Trient» című munkája. Egyháztörténeti katedrájától még 1872-ben meg kellett válnia.

August von Druffel müncheni történetprofesszornak († 1891) «Monumenta Tridentina» című, 1884-ben Münchenben megjelent műve. Ugyancsak tőle «Briefe und Akten zur Geschichte des 16. Jahrhunderts. (1546—1552.)» München, 1873—1882.

Johann Ritter von Schulte prágai, majd bonni professzor († 1914) nagyszámú monografiáiban és értekezéseiben a trienti zsinatra is kiterjeszkedett s még 1853-ban kiadta Lipcsében a trienti zsinatra vonatkozó határozatokat, «Kanones und Dekrete des Tridentinischen Konzils» címen. Összefoglaló munkája «Die Stellung oder Konzilien, Päpste und Bischöfe, vom histor. und kanonist. Standpunkte, und die päpstl. Konstitution vom 18. Juli 1870.» Prag, 1871. Ugyancsak a zsinatokkal foglalkozó munkája «Die Macht der römischen Päpste». Prag, 1871.

Druffel-Brandi: «Monumenta Tridentina». München, 1884—1897.

A vatikáni zsinat irodalma.

A vatikáni zsinatnak rendkívül gazdag irodalmát Roskovány Ágoston nyitrai püspöknek már említett 16 kötetes «Romanus Pontifex» monumentalis munkájának VIII—XVI. kötetei tüntetik fel, mely köteteknek már címlapjain foglalt ez a hozzátétel: «Addita amplissima literatura» jelzi, hogy az egész vatikáni zsinat-irodalom a legmesszebb menő részletességgel lett bemutatva, melyből még a szakközlönyökben, sőt egyes hirlapokban megjelent közlemények sem maradtak ki. Az irodalom terjedelméről némi fogalmat nyujthat az, hogy a VIII. kötet (1873-ból) 326—974, a IX. kötet (1873-ból) 662—881, a X. kötet (1876-ból) 383—728, a XII. kötet (1879-ből) 382—831, a XIII. kötet (1879-ből) 531—754, a XIV. kötet (1879-ből) 250—841, a XV. kötet (1879-ből) 84—700. lapoldalakon át sorolja fel az irodalmat.

A katholikus szellemben írt munkák közül az ismertebbek:

Henry Edouard Manning westminsteri érseknek «The Centenary of S. Petre and the General Council» műve. London, 1867.

Felix Dupanloup orleansi püspöknek «Lettre sur le futur Concile Oecumenique» műve. Paris, 1868. Német fordításban is megjelent 1869-ben.

D. Bouix: «Le Pape et le Concil General», valamint «Tractatus de Papa, ubi et de Concilio Oecumenico». Paris, 1869.

E. Grandclaude:» Du pouvoir souverain dans l'Église«. Paris 1868.

Tizzani: «Les Conciles Generaux». Rome, 1868.

Konrad Martin paderborni püspök: «Wozu noch die

Kirchenspaltung». Paderborn, 1868. Továbbá «Die Arbeiten des vatikanischen Konzils». Paderborn, 1873. Azután «Drei Jahre aus meinem Leben». Mainz, 1877.

Wilhelm Emanuel Freiherr von Ketteler mainzi püspök: «Das allgemeine Konzil und seine Bedeutung für unsere Zeit». Mainz, 1869.

Josef Fessler Bischof von Sanktpölten: «Das letzte und das nächste Konzil.« Freiburgi B., 1869.

Gerard Schneemann jezsuitaatya: «Die Kanones und Beschlüsse des hochheiligen ökumenischen Konzils». Freiburg i. B., 1871.

Theodor Pachmann bécsi professzor: «Ein ernstes Wort zum Verständniss der Lehre von der päpstlichen Unfehlbarkeit». Wien 1871.

Eugenio Cecconi firenzei kanonok, majd ugyanottani érsek, pápai megbízásból készült «Storia del Concilio Vaticano». Roma, 1872. E munkát W. Molitor speyeri kanonok német nyelvre fordította. Regensburg, 1873. Cecconi zsinattörténetét folytatta s az 1879-ben megjelent köteteket (2—4 kötet) XIII. Leó pápa a zsinati atyák között ajándékképpen kiosztotta, éppen úgy, mint azt IX. Pius az első kötettel tette. (Archiv f. Kirchenrecht. 1880. évf. 181.)

Protestáns írók munkái közül ismertebbek:

Paul Hinschius berlini professzornak «Die Stellung der deutschen Staatsregierungen gegenüber den Beschlüssen des vatikanischen Konzils». Berlin, 1871.

Emil Friedberg lipcsei professzornak «Sammlung der Aktenstücke zum ersten vatikanischen Konzil, mit einen Grundrisse der Geschichte derselben». Tübingen, 1872.

Johann Friedrich müncheni professzor, az ókatholikus mozgalom egyik előharcosa «Documenta ad illustrantium concilium Vaticanum». Nördling, 1871. Szintén tőle «Tagebuch während des vatikanischen Konzils geführt». Nördling, 1871—1872. Ugyancsak tőle» Geschichte des

vatikanischen Konzils». Bonn, 1877. E munkájában különösen a zsinat előtörténetét tárgyalja.

Rendkívüli feltünést keltett a protestáns, de később katholizált *Reinhold Baumstark* «Gedanken eines Protestanten über die Einladung zur Wiedervereinigung mit der kath. Kirche» című röpirata, mely 1868-ban Regensburgban jelent meg, hol rövid néhány hónap alatt kilenc kiadásban terjedt el, s előbb francia, majd magyar fordításban is megjelent. A francia fordítást Th. de Lamazon készítette. «Pensées d'un Protestant sur l'invitation du Pape pour la reunion de l'Église cath.» Rome, 1869. Magyarra pedig Eperjesi Ferenc fordította ily címen: «Egy protestáns gondolatai az egyesülésre felhívó pápai kibocsátmány felett». Eger, 1870.

Katholikus ellenes szellemben írta *Franz Michaelis* braunsbergi tanár «50 Thesen über die Gestaltung der kirchlichen Verhältnisse der Gegenwart» című, még 1867ben Braunsbergben (Poroszország) megjelent fejtegetésében.

A legjobb zsinattörténeti munka *Theodor Granderath* tudós jezsuitának «Geschichte des vatikanischen Konzils von seiner ersten Ankündigung bis zu seiner Vertagung» című, 1903-ban Freiburgban (im Breisgau) megjelent műve, melyet Pietro Palavicino Sforzának trienti zsinattörténetével szeretnek párhuzamba állítani, amennyiben Granderath az ókatholikus-írók zsinatellenes irányának ellensúlyozására törekedett. Granderathot e nagy munkájának megírására különösen képesítette az a körülmény, hogy állandóan Rómában tartózkodva, közvetlenül a vatikáni levéltárból meríthetett, azután a «Collectio Conciliorum Lacensis» utaló (VII.) kötetét képező «Acta et decreta sacrosanti oecuminici Concilii Vaticani» gyüjteményt is ő állította össze.

Konrad Kirch szintén jezsuitaatya fejezte be rendtársának, Granderathnak nagy zsinattörténetét munkáját, amiben az eredeti szerzőt közbejött halála akadályozta meg. Ez a befejező III. kötet 1904-ben jelent meg.

TARTALOMMUTATÓ.

	Oldal
A zsinatfogalommeghatározása	3
Közzsinat	8
Részszerű zsinatok.	9
Plenáris zsinatok	10
Tartományi zsinatok	14
Egyházmegyei zsinatok	16
Püspökmegyei értekezletek	19
Püspöki konferenciák	19
A zsinatok történeti kezdete	20
A zsinatok összehívása	22
A zsinatok összehívásának időpontja	28
Elnöklés. Ügyrend. Berekesztés	30
A zsinatok joghatósága. Pápai felsőbbség	42
A zsinatok tagjai	45
A közzsinatok korszakai és száma	57
I. Niceai közzsinat	63
I. Konstantinápolyi közzsinat	72
Ephesusi közzsinat	74
Chalcedoni közzsinat	76
II. Konstantinápolyi közzsinat	78
III. Konstantinápolyi közzsinat	79
Trullai partikuláris zsinat	81
II. Nicai közzsinat	84
IV. Konstantinápolyi közzsinat	89
I. Lateráni közzsinat	90
II. Lateráni közzsinat	91
III. Lateráni közzsinat	94
IV. Lateráni közzsinat	96
I. Lyoni közzsinat	98
II. Lyoni közzsinat	99
Viennei közzsinat	101
Pisai zsinat	104

Oldal
Konstanzi közzsinat 106
Bazeli közzsinat 113
Ferrara-firenzei közzsinat 118
V. Lateráni közzsinat 121
Trienti közzsinat 123
A trienti közzsinat határozatainak elfogadása 137
Vatikáni közzsinat 139
Az ismertebb zsinati gyüjtemények 148
A trienti zsinat aktái 152
A vatikáni zsinat aktái 153
Partikuláris zsinatgyüjtemények 153
Általános zsinati irodalom 156
A trienti zsinat irodalma 157
A vatikáni zsinat irodalma 160

SZENT ISTVÁN KÖNYVEK

Katholikus kultúrát fejleszteni, *katholikus tudományt* terjeszteni és népszerűsíteni, ez a hivatása a *Szent István-Társulatnak*, ez a hivatása a kiadásában megjelenő **Szent István Könyveknek.**

A **Szent István Könyvek** sorozata az emberi tudás minden ágát fel akarja karolni. A **Szent István Könyvek** a tudomány mai színvonalán mozognak. Oly stílusban jelentetjük meg, amely alkalmassá teszi őket arra, hogy minden művelt egyén érdeklődéssel olvashassa. Viszont súlyt helyezünk arra, hogy a **Szent István Könyvek** mindegyike a katholikus világnézetnek legyen beszédes hirdetője.

Ilymódon, reméljük, elérjük azt a célt is, mely e könyvek kiadásánál szemünk előtt lebegett: az olvasni vágyó katholikus közönségnek oly műveket nyujtani, amelyek kielégítik igényeiket anélkül, hogy veszélyeztetnék hitüket, sőt amelyek alkalmasak arra, hogy a tudás és műveltség eszközeivel is megerősítsék őket vallásos meggyőződésükben és világnézetükben.

A Szent István Könyvek sorozatában eddig megjelentek:

		Pengő
1.	*Zubriczky Aladár dr.:* Jézus élete és a vallástörténet	—·—
2.	*Wolkenberg Alajos dr.:* A teozófia és antropozófia ismertetése és bírálata	—·—
3—4.	*Wolkenberg Alajos dr.:* Az okkultizmus és spiritizmus multja és jelene	5.60
5—6.	*Balanyi György dr.:* A szerzetesség története... ...	5.60
7—8.	*Alszeghy Zsolt dr.:* A XIX. század magyar irodalma...	—·—
9.	*Miskolczy István dr.:* Magyarország az Anjouk korában	2.80
10.	*Palau-Timkó Jordán:* Krisztus útján. A katholikus tevékenység főelvei	2.80
11.	*Quadrupani-Babura László dr.:* Útmutatás jámbor lelkek számára	2.80
12.	*Prohászka Ottokár:* Elbeszélések és utirajzok	—·—
13.	*Trikál József dr.:* Természetbölcselet	2.80
14.	*Bognár Cecil dr.:* Értékelmélet	2.80
15.	*Prohászka Ottokár:* A bűnbocsánat szentsége	2.80
16.	*Babura László dr.:* Szent Ágoston élete	2.80
17.	*Lepold Antal dr.:* Szalézi szent Ferenc válogatott levelei	—·—
18.	*Áldásy Antal dr.:* A kereszteshadjáratok története...	—·—
19.	*Marosi Arnold dr.:* Átöröklés és nemzetvédelem ...	2.80
20.	*Zoltvány Irén dr.:* Erotika és irodalom	2.80
21.	*Horváth Sándor dr.:* Aquinói szent Tamás világnézete	2.80
22.	*Balogh Albin dr.:* Művelődés Magyarország földjén a magyar honfoglalás előtt	2.80
23.	*Marczell Mihály dr.:* A katholikus nevelés szelleme ...	—·—
24—25.	*Motz Atanáz dr.:* A német irodalom története... ...	5.60
26.	*Babura László dr.:* Szent Ambrus élete	2.80
27.	*Márki Sándor dr.:* II. Rákóczi Ferenc élete	—·—
28.	*Kiss Albin dr.:* A magyar társadalomtan története	2.80
29.	*Szabó Zoltán dr.:* A növények életmódja	2.80
30.	*Weszelszky Gyula dr.:* A rádium és az atomelmélet...	2.80
31.	*Balanyi György:* Assisi szent Ferenc élete	2.80
32.	*Dávid Antal:* Bábel és Assúr. I. Történet	3.40
33.	*Fejér Adorján:* Római régiségek...	4.50
34.	*Balogh József:* Szent Ágoston, a levélíró	3.40
35.	*Babura László dr.:* Szent Jeromos élete	3.40

		Pengő
36.	*Karácsonyi János dr.:* Szent László király élete... ...	3.40
37.	*Miskolczy István dr.:* A középkori kereskedelem története	4.50
38.	*Szémán István dr.:* Az újabb orosz irodalom	4.50
39.	*Bán Aladár:* A finn nemzeti irodalom története ...	3.40
40.	*Trikál József dr.:* A gondolkodás művészete	4.50
41.	*Kühár Flóris dr.:* Bevezetés a vallás lélektanába ...	4.50
42.	*Babura László dr.:* Nagy szent Gergely élete	4.—
43—44.	*Kühár Flóris dr.:* A keresztény bölcselet története	8.—
45.	*Weszély Ödön dr.:* Korszerű nevelési problémák... ...	5.60
46.	*Somogyi Antal dr.:* Vallás és modern művészet ...	3.—
47.	*Divald Kornél:* Magyar művészettörténet	5.60
48—49.	*Birkás Géza dr.:* A francia irodalom története ...	8.—
50.	*Wodetzky József dr.:* A világegyetem szerkezete... ...	3.50
51.	*Záborszky István dr.:* Rabindranath Tagore világnézete	3.50
52—53.	*G. Kurth-Michel K.:* A modern civilizáció kezdetei ...	10.—
54—55.	*Dávid Antal:* Bábel és Assúr. II. Művelődés	7.30
56.	*Horváth Jenő dr.:* A modern Amerika története... ...	3.30
57.	*Balogh Albin dr.:* Ország és nyelv	4.70
58.	*Meszlényi Antal dr.:* A katholikus egyház és az állam 1848/49-ben	7.30
59—60.	*Radó Polikárp dr.:* A kereszténység szent könyvei. I. Ószövetség	8.30
61.	*Kecskés Pál dr.:* A házasság etikája	4.—
62.	*Huszár Elemér:* A katholikus házasságjog rendszere ...	3.30
63.	*Petró József dr.:* Az ősegyház élete	5.—
64—65.	*Radó Polikárp dr.:* A kereszténység szent könyvei. II. Újszövetség	8.80
66—67.	*Trikál József dr.:* A jelenségekből a valóságba ...	7.—
68.	*Erdey Ferenc dr.:* Kant valláserkölcsi világnézete ...	4.—
69—71.	*Hartmann Grisar:* Luther Márton élete (Fordította Hoitsy Lajos Pál.)...	12.—
72.	*Tóth Ágoston:* Bevezetés a meteorológiába	5.80
73—74.	*Bánhegyi Jób dr.:* A magyar irodalom története I. ...	6.60
75—76.	*Divald Kornél:* A magyar iparművészet története ...	7.50
77.	*Balanyi György:* A római kérdés...	6.40
78—79.	*Bánhegyi Jób dr.:* A magyar irodalom története. II.	7.—
80.	*Pitroff Pál dr.:* Bevezetés az esztétikába...	3.—
81.	*Kühár Flóris dr.:* A vallásbölcselet főkérdései	5.—
82—84.	*Kőrösi Albin:* A spanyol irodalom története	11.—
85.	*Sigmond Elek dr.:* A mezőgazdasági növények termelési tényezői	4.—
86—87.	*Kalmár Gusztáv dr.:* Európa földje és népei	8.—
88.	*Kiss Albin dr.:* Szent Ágoston «De Civitate Dei» című művének méltatása	4.—
89.	*Trikál József dr:* A lélek rejtett élete	4.—
90—91.	*Petró József dr:* A szentmise története	5.50
92.	*Meszlényi Antal dr:* A magyar jezsuiták a XVI. században	4.50
93.	*Mihelics Vid dr:* Az új szociális állam	4.—
94.	*Ehik Gyula dr:* Prémek és prémes állatok	3.—
95—97.	*Magdics Gáspár:* A természettudomány útjai Istenhez	10.—
98.	*Melichár Kálmán dr.:* A zsinatok	3.80
99.	*Szalay Jeromos:* Szent Benedek élete és műve	5.—
100-101.	*Schütz Antal dr:* Krisztus. Tíz előadás...	6.—
102.	*Balogh Albin dr.:* Pannonia őskereszténysége I.	4.—
103.	*Kalmár Gusztáv dr.:* Magyar hazánk és népei. Magyarország leírása...	5.50

NB. Azok a számok, amelyeknél a bolti ár nincs feltüntetve, csakis a teljes sorozat megrendelése esetén kaphatók.

MIHÁLYFI ÁKOS BESZÉDEI

I. kötet: EGYHÁZI BESZÉDEK. 372 oldal.
II. kötet: TÁRSADALMI BESZÉDEK. 360 oldal.

A két kötet ára 20 pengő.

WOLKENBERG ALAJOS dr. ÚJ KÖNYVE:

MISSZIÓS ELŐADÁSOK ÉS SZENTBESZÉDEK VADEMECUMA

267 oldal, 11 kép.

Amatőrkötésben 10 pengő.

WOLKENBERG ALAJOS dr.:

A KATHOLIKUS VILÁGMISSZIÓ KÖNYVE

716 lap, 14 térkép.

Fűzve 25 pengő.

ERDŐSI KÁROLY:

NAPSÜTÉSES INDIÁBAN

Újabb, bővített (IV.) kiadás.

Egészvászon díszkötésben 7 pengő.

Megrendelhetők
a Szent István-Társulat kiadóhivatalában
Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28.